

Historiens vigtigste Begivenheder

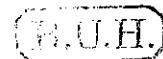
fragmentarisk fortalte

til Brug for Begyndere.

M

Dr. C. F. Ingerson.

Tredie Udgave.

Viborg 1865.

Forlagt af P. E. Rabell.

Fortale til 2den Udgave.

Den Plan, hvorefter denne lille Bog er blevet udarbeidet, har jeg i Fortalen til 1ste Udgave (som udkom 1844) forteligen angivet saaledes:

„En Lærebog i Historien for Begyndere bør udentvivl iskun omhandle de Begivenheder og Personer, som have en verdenshistorisk Betydning, eller som ere saadanne, at en Skildring af samme tjener til at give et Billede af en Tidsalders eller et Folks mærkelige Individualitet. Imedens den saaledes afholder sig fra al overflødig Detail ved det Ubæsentlige, maa den derimod søger ved en udførlig og levende Skildring af hine vigtigere Afsnit at frembringe hos Disciplen en saadan livlig og klar Anstuelse af det Fortalte, at dette ved at tiltale hans Phantasie vækker hans Interesse og Eyst til historisk Kunstdæk. Endvidere maa en saadan Bog, efter min Menning, for det Meste holde sig til det reent Faktiske og kun i saare indstrønket Omfang optage Noget, som forudsætter en Reflexion, til hvilken

Barnet i den Alder i Almindelighed hverken har stor Lyst eller synderlig Modenhed. Deraf maa den ogsaa, som da udentviol de Fleste indromme, være fragmentarisk, og ikke stræbe efter at forbinde de enkelte Momenter til deres historiske Sammenhæng; heller ikke maa den, saavidt det kan undgaaes, omhandle Gjenstande og Betragninger, som ligge færre fra det vanlige Genlyts virkelige Interesse eller Hatteevne. Denne er Grunden, hvorfor i en Lærebog, som denne, den nyere Tids Historie*) synes at maatte behandles langt kortere end den øldre Tids. I denne grupperer Alt sig om udmarkede Personligheder, og ethvert historisk Moment fremtræder, om jeg saa maa sige, i en større plastisk Kænkehed, imedens i den nyere Tid paa den ene Side Alt er mere sammenslynget og indviklet, paa den anden Side de Bestrebelsler efter Udvikling i det aandelige eller det statsborgerlige Liv, overhovedet de politiske Ideer, som have været de bevægende Momenter i denne Tids Historie, hverken vække Barnets Interesse i nogen høj Grad eller endnu mindre kunne ret forstaaes af det.

Denne Bog er nærmest bestemt for Disciplene i de to nederste Klasser af en lærde Skole: jeg anseer den for at ville være tilstrækkelig til et saabant Cursus af to År (især naar Voreren mundtlig tilfører Adskilligt), eftersom paa dette Undervisningstrin Geographien udentviol bør erholde nogle flere Timer end Historien. Ogsaa for de nederste Klasser i andre Skoler, saavel som overhovedet for Begyndere, har jeg antaget at Bogen kunde være brugbar."

Bed nærværende 2den Udgave har jeg først stræbt at foretage saadanne Rettelser og Forbedringer ved Bogen, som deels

gik ud paa Berigtingerne af enkelte Unsigtheder, der havde indneget sig, deels tilsigtede at gjøre Udtrykket højt og her bedre og correctere. Men fornemmeligen har Bogen i Behandlingen af den nyere Historie erholdt en betydelig Udvidelse, tildeles en Omarbejdelse. Enkelte ganske nye Stykker ere blevne tilføjede (f. Ex. om Krigen imellem England og Frankrig i Middelalderen, om Stuarterne, Peter den Store, naturligvis ogsaa om Begivenhederne fra 1848); andre Dele af den nyere Tid (navnlig Napoleons Historie) ere blevne behandlede noget udforsligere end i den første Udgave, i hvilken jeg, hvad Andre have udsat paa Bogen og jeg selv har erkendt, var gaaet for vidt i Anvendelsen af den i sig selv rigtige Sætning, at den nyere Historie bør behandles kortere i en Bog som denne. For at ikke Bogens Omfang ved denne Udvidelse skulde forstørres, er Noget i den øldre Historie blevet forkortet: højt og her er et Factum, en mærkelig Tildragelse blot antydet i en Parenthese, hvorved da er gjort Regning paa, at Voreren mundtlig meddeles det Hornsdne. Saaledes har den nyere Historie, troer jeg, her erholdt, hvad der tilkommer den, uden at det væsentlige Indhold ved den øldre er blevet indskrænket.

Kolding, den 15de Juni 1854.

C. F. Ingwerslev.

*) Fædrelandets Historie maa dog tildeles gjøre en Undtagelse.

Bed nærværende 3die Udgave er der stræbt efter at gøre
Udtrykket paa adskillige Steder lettere og fatteligere; dernæst ere
de nyeste Begivenheder indtil 1865 tilføiede i et efter Bogens
Plan passende Uddvalg.

Aarhus, den 24de Juli 1865.

C. F. Ingerslev.

1. Historien er den Videnskab, som lærer os at kende Menneskeslægtens vigtigste Begivenheder.

Der gives intet Folk, om hvilket vi have saa gamle og
paalidelige historiske Beretninger, som de ere, hvilke den hellige Skrift
giver os om Østerne. Men da disses Historie først fortælles i Bibelhistorien, forbigaes den her ganske.

Næst efter Østerne ere følgende de mærkeligste Folkeslag,
hvise Historie vi kende fra de ældste Tider: i Asien Assyrerne
og Babylonierne samt Phoenicerne; i Afrika Egypterne; i
Europa Grækerne.*)

2. Assyrerne og Babylonierne.

De frugtbare Egne ved de store Floder Euphrat og Tigris
vare, efter Alt, hvad saavel den hellige Skrift som andre Beretninger angive, iblandt de første Steder, hvor Menneskeslægten
fremstod og efterhaanden dannede større Forbindelser eller Sta-
ter. Her boede i Bjergrædet omkring Tigris's Kilder Assy-
rerne, ved Euphrat og paa Sletten imellem begge Floderne
Babylonierne. Hines Hovedstad var Ninive, der skildres som
en Stad af uhyre Omfang og Folkemængde; man har i den
nyeste Tid fundet mærkelige Levninger af denne Stad, som vidne

*) Der gives endnu især to Folk, som gjøre Fordring paa en meget
betydelig Elde, nemlig Indierne og Chineserne. Men af de første
have vi ingen Historie, kun dunkle Sagn, og de sidste have hidtil
staet i saa lidet Forbindelse med den øvrige Verden, at de ikke
meget vedkomme den almindelige Historie.

om dens Pragt og Hærlighed. Den siges at være blevet bygget af Kong Ninus, en vældig Grobrer, der undertvang en stor Deel af det indre Asien. Hans Gemalinde heed Semiramis: hun havde først været gift med en af hans Generaler, men da Kongen, hvis Hudestil hun havde vundet baade ved sin Skjønhed og ved sin Klogstab,*) forlangte hende af hendes Mand, dræbte denne sig selv, hvorpaa Kongen ægtede hende. Efter Ninus's Død beherskede hun Riget, og skal have forstørret og udvidet Staden Babylon saaledes, at den blev en af Oldtidens pragtfuldeste Steder. Den skal have været ni Mile i Omkreds, og var omgivet af en dyb og bred Grav samt af høje og brede Mure. I blandt dens Mærkværdigheder nævnes især de hængende (d. e. paa høje Terrasser byggede) Haver, der langt fra saae ud som om de svævede i Luften, og Belus's Tempel: i dette fandtes et Taarn, i hvilket stod et Guldbord og en Guldseng for Guden, naar han besøgte sit Tempel; desuden var der i Templet flere store Villedstoter af Guld.

En af de følgende Konger i Assyrien, Sardanapal, stildres som en velsydig Regent, der ikke bekymrede sig om Land og Folk, men kun tankte paa at leve i Hornselsfer og Oppigehed i sit Slot blandt sine mange Koner. Men da nu to af hans Statholdere gjorde Opstand imod ham og beleirede Nineve, viste han sig pludselig fra en ganske anden Side: han satte sig i Spidsen for sine Tropper og slog Oprørerne flere Gange med stor Tapperhed. Dog, da Floden Tigris gik over sine Bredder og bortslydede en Deel af Stadens Mure, saa at Fjenderne kunde trænge ind i samme, indsaa han, at al Modstand var forgjerves. For ikke at falde levende i Fjendernes Hænder, stak han Ild paa sit Slot og opbrændte sig selv tilligemed sine

*) Der fortælles, at Kongen engang længe forgives havde beleiret en Stad, der låaet paa et højt Bjerg. Da gav Semiramis ham det Raad, at han af sin Hær skulle udvælge alle dem, der vare fædte i Bjergene og deraf vante til at klætte op ad Klipper, og lade dem bestige Bjerget paa det Sted, hvor samme var stællest og deraf mindst omhyggeligen bevogtet. Paa denne Maade blev Byen indtagen.

Skatte og Qvinber (c. 900 f. Chr. f.). Siden regjerede igjen Konger, formodentlig af en anden Kongeslegt, i Assyrien: iblandt disse var Salmanassar, som erobrede Israels Rige (722) og bortførte de fleste af de der boende Jøder til andre Dele af sit Rige.

Tilsidst kom Assyrien under Babyloniens Herredomme, og dette blev nu en Ild lang det mægtigste Rige i det vestlige Asien. Landet var en flad Slette, som dengang ved Kanaler, der ledede Flodernes Vand omkring i mangfoldige Arme, var fortræffeligen vandet og derved gjort til saa frugtbart Agerland, at Kornet der opnæaede en saa kraftig Væxt som paa intet andet Sted. Den Velstand, som denne Landets naturlige Frugtaber hed medførte, forsøgedes endnu ved den indbringende Handel, som Staden drev. Folkmængden var overmaade stor: Folket var tilbørligt til Pragt og Oppigehed, Gudstjenesten for en Deel forbunden med hæssige Skifte. Babylonierne lagde sig tidligere efter Astrologie og Astronomie, som i Oldtiden oftest var forbunden med hin. — I blandt Kongerne i dette Land er især Nebucadnezar mærkelig: han indtog foruden mange andre Lande Juda Rige, idet han erobrede Jerusalem og bortførte Jøderne til Babylonien (588).

Babylonien, Assyrien og overhovedet det hele vestlige Asien blev siden (efter 560) forenet under det persiske Monarkie, om hvilket nedenfor (§ 12) tales.

3. Phoenicerne.

Dette Folk er blevet mærkværdigt ikke ved krigerske Førtagender og store Grobringer, men ved fredelige Syuler og ved en over den hele dengang bekjendte Verden udbredt Handel. Phoenicerne behøede et smalt Kystland i Syrien. Jordbunden var ikke synnerlig frugtbart, men de store Skove paa Bjergene i det Indre af Landet frembrøde Skibstømmer i Overflod: begge disse Omstændigheder bidrog til, at Phoenicerne henvendte al deres Virksomhed paa Skibsfart og Handel. De blev virkelig ogsaa i den fjerne Oldtid (især fra omrent 1200 til 600 f. Chr.)

et mægtigt Folk af Kjøbmænd, hvis Skibe seilede til alle Havnne ved Middelhavet samt ved nogle Dele af det atlantiske og indiske Hav, imedens deres Karavaner drog igjennem det indre Afsten og Afrika. Fra den arabiske og persiske Bugt seilede de til Indien og det østlige Afrika samt Arabien og hentede disse Landes Producter: Guld, Edelstene, Perler, Kaneel og andre Krysterier, Bomuldstister og Roseller; de samme Varer tilførtes dem ogsaa ved Karavaner tilslands. Saavel disse Varer som Gjenstande, der frembragtes ved deres egen Kunstsild*, fortæs derpaa af dem videre til de nordligere Lande, navnlig Kystlandene ved Middelhavet og Øerne i samme, hvor de ombyttedes med disse Egnes Producter. Fornemmeligen handlede de meget paa Nordkysten af Afrika og paa Spanien; fra dette Land hentede de især Sølv, hvilket dengang fandtes der i saa stor Overflodighed, at Phoenicerne skulle have smeddet deres Skibskantere deraf. Herfra seilede de igjennem Straædet ved Gibraltar til England, hvorfra de hjembragte Tin og Pelsværk. Endvidere medbragte de fra disse vestlige Reiser Rav, som i Oldtiden var meget sjeldent og kostbart og agtedes i Værdie næsten lige med Guld: de sikret det fra Preussens (maaske ogsaa fra det vestlige Ylland) Kyster, men det er uvist, om de selv havde hentet det paa Stedet, eller om de ikke snarere have erholdt det ved Mellemhandel.

Denne Phoenicernes levende Handel og Samfærdsel med næsten alle dengang bestjente Lande lettedes og understøttedes

* I blandt disse nævnes især Glas og Purpur, som begge ved en Hændelse skulle være opfundne af Phoenicerne. Det første blev dog i Oldtiden ikke nær saa almindeligen brugt som nu: thi formedest det mælere Klina i hine Egne brugte man kun sjeldent Glaskruder i Binduerne, men man lod dem være aabne eller lukkede dem blot med et Forhæng; og til Drækkeler bestjente man sig hellere af Vægere af Metal eller slevne Stene. Derimod var Purpur (en rød, dog ogsaa blaa eller violet Farve) i Oldtiden stedse meget brugt og kostbart; thi Purpurlæder var en udmærkende Dragt for de fornemme. Foruden Glas og Purpur handlede Phoenicerne ogsaa især med Galanterivarer og allehaande Smykker.

ved de mange Colonier, som de anlagde omkring paa Kysterne. Foruden mange Stæder paa Øerne i Middelhavet anlagde de saaledes i Spanien blandt andre Staden Gadir, det nuværende Cadiz; i Afrika var deres vigtigste Colonie Karthago, som siden blev en overmaade mægtig og anselig Stad. Den blev efter den almindelige Fortælling anlagt omtrent A. 900 f. Chr. af Dido, en Søster til en Konge i Thrus: der fortelles nemlig, at Kongen havde ladet hendes Mand dræbe, hvorfor hun tilligemed endel fornemme Indbyggere af Staden drog med en Flaade til Nordkysten af Afrika og der ved Lyst erholdt af Indbyggerne Blads til en Stad, som siden blev det mægtige Karthago.

Phoenicerne udgjorde ikke een Stat, men bestode af flere forbundne Stæder, blandt hvilke Thrus og Sidon var de vigtigste. Deres Religion var Usgudsdyrkelse: til den fornemste Gud offredes smaa Born, og Folket skildres som haardt og grusomt. — Dette Folk kom, som de øvrige i det vestlige Afsten, til sidst under Persernes Herredømme.

4. Egypterne.

I det nordøstlige Afrika, i det af Floden Nilen gjennemstrømmede Egypten, boede fra ældgamle Tider et Folk med en i visse Retninger ikke ringe Cultur og flere mærkværdige Stæder og Indretninger. Folket var inddelt i Kaste (Slægter eller Stammer). Enhver saadan Kaste havde sin bestemte Sysfel og Levemaade, sine føregne Love og Bedtægter, som ikke angik de øvrige. Ingen kunde gaae over fra sin Kaste til en anden, Kastene blev holdt strengt adskilte. Den fornemste Kaste var Præstekasten: de Familier, som hørte til den, var de første i Landet, dem tilhørte de største og flotteste Landeierdomme. Præsterne var næsten ene i Besiddelse af bidenstabelige Kundstabber, og var derfor tillige Dommere, Loeger, Bygmestere o. s. v.; endvidere udgjorde de Kongernes Raad, og efter deres Menning eller Billie maatte Kongerne for det Mest rette sig. Præsterne alene forstode og kendte den hellige Bibliedskrift, af hvilken endnu haves en Mængde Levninger i Ind-

skrifter paa Bygninger og andre Mindesmærker fra den ægyptiske Oldtid; Tegnene, hvoraf samme bestaaer, kaldes Hieroglypher. Den næste Kaste efter Præsternes var Krigerkasten, af hvilken Kongen valgtes: Kongens Livvagt og Krigshæren toges ene af dem. De øvrige Kaster, der ingen Landeindomme havde, var de Næringsdrivendes (Agerdyrkere, Haandverkere og Kjøbmænd), Skippernes, Toldernes (i den senere Tid) og Hyrbernes: disse sidste varme meget foragtede, især blev Svinehyrderne betragtede som urene og turde f. Ex. ikke betære noget Tempel. — Egypterne var et alvorligt, i sig selv indesluttet Folk, som skyede Omgang med Fremmede og betragtede disse som urene Mennesker, med hvilke de nødigen kom i nærmere Berørelse.

Egypterne dyrkede mange Guder, især Osiris og Gudinden Isis. Men desuden blev mange Dyr betragtede som hellige, fornemmelig Katte, Hunde og adskillige fugle. Den, der med Forsæt dræbte et af disse Dyr, måtte dø: den, der fandt et af dem dødt, blev staende og bevidnede under lydelige Klager, at han havde fundet det dødt og ikke selv dræbt det. Andre Dyr, f. Ex. Krokodilerne, blev ikke dyrkede overalt, men kun i visse Egne. Men især dyrkedes en hellig Øye, Apis; den måtte være sort med en stirkantet hvid Plet i Panden, paa Ryggen. Figuren af en Ørn og under Tungen af en Torbjært. Naar en saadan var funden af Præsterne, efterat den forrige var død, var der stor Glæde i hele Egyptens Land, thi da var deres Gud igjen kommen tilsyne. — Egypterne antog et Liv efter dette, men meente, at Sjelen, førend den omstider kom til sit egentlige Bestemmelsesssted, først gik over i et Dhrs Regeme og fra dette i forskellige andre, indtil den til sidst vendte tilbage i det menneskelige; et saadant Kredsløb måtte foretages tre Gange. I Forbindelse hermed stod den Omhu, de anvendte for at bevare Ligene imod Forraadnelse ved kunstig Indbalsamering og anden Behandlingsmaade. Slige kunstigen udørrede og mod Forraadnelse bevarede Lig, Mumier, ikke alene af Mennesker men ogsaa af hellige Dyr f. Ex. Katte, har man endnu i stor Mengde til-

bage; de ere omtalte med fint Sti, paa hvilket der er skrevet Hieroglypher. Man finder dem i tusindvis i de underjordiske Gravhævelinger i det sydlige Egypten. Saadanne Gravhævelinger, Boliger for de Døde, i hvilke Mumierne stode opstillede som i Huse, fandtes ved næsten enhver ægyptisk Stad, opførte med stor Omhu og smykede ved Hjælp af Kunsten.

Særdeles mærkelige ere de Mindesmærker, som vi have tilbage af Egypternes Kunst, især deres Bygningeskunst. Blandt disse pleier man mest at omtale Obelisserne og Pyramiderne. Hine ere stirkantede, glatpolerede Støtter af Granit, forsyndede af en eneste Steen, 100 til 180 Fod høje; de oprettes til Ere for Guderne eller til Prydelse for Templer og hellige Steder, ved hvis Indgange de fandtes; paa Siderne staae Hieroglypher. Nogle af dem ere siden med stor Moie førte til andre Steder, f. Ex. Rom og Paris. — Pyramiderne, af hvilke der var omtrent 40, findes blot i Mellemagypten. De ere uhyre Bygninger af Kalksteen, nedentil meget brede, men ovenstillet blive de stedse smallere og spidsere. Den største af dem er 468 Fod høj*). Man finder i deres Inde blot nogle snevre Gange, igjennem hvilke man kommer til et langagtigt Kammer; i dette er intet mindre end en tom Marmorligkiste. Man ved ikke engang bestemt, i hvilken Hensigt disse store Bygninger ere blevne opførte: sandsynligvis blev de af Kongerne satte som Mindesmærker over deres Grabe.

Af dette ægyptiske Folks Historie hørde vi kun Lidet, som er paalideligt, førend det kom i Forbindelse med Grækerne, hvilket skete henved 600 Aar f. Chr. F. Paa den Tid omtrent blev ogsaa Egypten, som før havde udgjort flere Stater, samlet under een Konges Regjering. En af de følgende Koniger, Necho, udmarkede sig ved sine Bestrebelser for Handel og Søfart: han søgte at forbinde Middelhavet med det røde Hav formedest en Kanal fra dette til Nilen; Afrika skal han have ladet omseile af Phoenicerne, hvilke dertil fortelles at have

*.) Det højeste Laarn i Europa er ikke fuldt saa højt. — Der fortelles, at 100,000 Mennesker arbejdede paa en Pyramide i 30 Aar.

brugt tre Åar. — Den sidste Konge af Egypternes eget Folk, som regjerede over Landet, var Psammenit, under hvem den persiske Konge Cambyses erobrede Landet. Han behandlede Indbyggerne af Staden paa det Grusomste; Psammenit faaenede han dog i nogen Tid, men lod ham siden henrette. — Dernæst foretog Cambyses selv et Tog imod de Syd for Egypten boende Ethiopere, men Hungerknæd twang ham til at vende tilbage med stort Tab. En anden stor Hær, som Cambyses assendte for at ødelægge det berømte Jupiter Ammons Tempel, der låae paa en Dase i Ørkenen Vest for Egypten, omkom i Sandørkenen. Da nu Cambyses, mismodig og ærgerlig, kom hjem fra det ovenfor nævnte Tog, fandt han Folket i stor Glæde og Jubel. Aarsagen til Glæden var, at man nu efter lang Venten havde fundet Apis, den hellige Øxe: men Cambyses troede i Begyndelsen, at man glædede sig over det Uheld, han havde haft paa Toget. Da man derpaa havde sagt ham Anledningen til den Glæde, der hørslede, sagde han, at han snart skulde faae at vide, om virkelig en Gud havde viist sig for Egypterne; hvorpaa han lod Apis bringe for sig og dræbe. — Fra denne Tid var Egypten en Provinds af det store persiske Rige.

5. Grækenlands ældste Tider.

Den troianske Krig (c. 1200 f. Chr.).

I Grækenland boede i Oldtiden et af forskellige Stammer bestaaende Folk, Grækerne, der i Begyndelsen beskrives som raae og udannede, indtil de tildeles ved indvandrede Fremmede, især fra Phoenicien og Egypten, efterhaanden hævede sig til en større Cultur.

I denne fjerne Tid levede efter Sagnene de berømteste Heroer (Helte, Halvguder), der pristes som Mennesketslægtens Belgjørere, fordi de droge omkring og betvang Uhyrer og Novere, og som af den taknemmelige Esterlægt siden dyrkedes som Guder af anden Rang. Af disse var Herkules (hans 12 Arbeider), Theseus (Toget til Kreta imod Uhyret Minotaurus)

og Jason (Argonauteretoget for at hente det gyldne Skind) iblandt de berømteste. Sagnene om disse Heroer og deres Bedrifter udgjorde Indholdet af Digte, som i hine fjerne Tider forplantedes fra Mund til Mund, idet Sangerne, som alle vegne velkomne Gæster, droge omkring og forhersigede Gudernes Fester og Menneskenes Gæstebude ved at afflyne deres Digte for den lyttende Mængde. — Den markanteste Begivenhed i denne Grækenlands Heltetid var Krigen imod Troia, en Stad i Lilleasien. Af Digtenes om Begivenhederne under denne Krig samt nærmest før og efter samme have vi to store Samlinger, Iliaden (om Kampen ved Troia) og Odysseen (om den græske Helt Odysseus's evenhylige Hjemfart og Skjebne efter Krigsen); som begges Forfatter nævnes sædvanlig Digteren Homer.

Anledningen til den troianske Krig var, at Paris, en Son af den troianske Konge Priamus, havde bortført den smukke Helena, den spartanske Konge Menelaus's Gemalinde. Allerede engang, førend hun var blevet gift, var hun blevet bortført; dengang havde hendes Fader taget det Øfste af de græske Fyrster, navnligen af dem, der heilede til hende, at de, hvis det skulde ske oftere, alle vilde henvne hendes Bortførelse. Saaledes forenede sig da Grækenlands tappreste Fyrster, og droge med en stor Hær og mange Skibe imod Troia, hvilket derimod fulgte Understøttelse fra forskellige Folkeslag i Lilleasien. Paa Grækernes Side var de berømteste Helte: Agamemnon, Konge i Argos, Menelaus's Broder; den tappre men hidlige Achilles fra Thessalien, en Son af en Havgudinde; den gamle, veltalende Nestor; den snilde og djerfe Ulisses eller Odysseus, Konge paa Ithaka. Af Troianerne kunde Ingen sammenlignes med den tappre og edle Hector, Priamus's Son. Af Guderne holdt nogle med det ene Partie, nogle med det andet. Krigen førtes i ti Åar med afvælvende Ykke. I det tiende Åar opkom en heftig Uenighed imellem Agamemnon og Achilles, hvorpaa denne besluttede aldeles at afholde sig fra Deeltagelse i Kampen. Nu fulgte Troianerne saaledes Overhaand, at de endog trængte ind i Grækernes

Leir og forsøgte at sætte Ild paa disse Skibe, der efter Oldtidens Brug vare trukne op paa Land. Da bad Achilles's Ven Patroklos, der nu ikke længere kunde finde sig i at se sine Landsmænd nedslåles af Troianerne, Achilles om at laane ham sin Rustning, for at han ifort denne kunde indjage Hjenderne Skrel og komme Grækerne til Hjelp. Achilles indrømmede det nödigen, fordi han frugtede for Udfaldet: men endelig gav han efter for hans Bonner. Det gif imidlertid, som han havde frugtet: Troianerne flygtede i Begyndelsen, forførdede ved Shuet af den formeentlige Achilles; men snart toge de Mod til sig, Hektor gif imod Patroklos, fælbede ham og tog hans Rustning med sig som Bytte. Ved Budslabet herom før Achilles røsende op og svor at henvne sin Vens Død. Efterat have erholdt af Vulcan, Gud for Ilde og Smedekonsten, en ny guddommelig Rustning, gif han imod Troianerne, drev dem flygtende foran sig indtil Stadens Mure, fælbede derpaa Hektor, og slæbte hans døde Legeme, bundet til sin Stridsvogn, tre Gange omkring Troias Mure. Dog røtes hans Hjerte af Medblidenhed, da den gamle Priamus om Natten kom ud i Leiren og med Taarer bad ham om Sonnens Blig: han udleverede ham dette og lod ham udstadt vende tilbage til Staden.

Men hermed var Krigen ikke afgjort: Troia vedblev at forsøgne sig, og Achilles faldt, saaret i Hælen af en Pil fra Paris's Bue. Endelig blev dog Staden intagen ved List. Efter Ulysses's Raad lode Grækerne, som om de vare Hjede af Krigen, og drog bort, men lagde sig i Skjul med Flaaden bag ved en i Mørheden liggende Ø: paa Strandbredden havde de efterladt en uhøre Træhest, i hvilken nogle udvalgte græsse Helte vare skulde. En Græker, som var bleven tilbage, indbildte Troianerne, sat Grækerne havde bygget denne Hest til Ere for en Gud, og at de havde gjort den saa stor, for at den ikke paa nogen Maade skulde kunne komme ind i Troia: thi, sagde han, det var af Skæbnen bestemt, at, dersom denne Hest nogensinde kom ind i Staden, skulde denne stedse være uindtagelig. De lettroende Troianere nedrev en Deel af Murene

for at faae den vældige Massine ind i Staden, og overgave sig derpaa til Glæde og Lyftighed. Men om Natten kom Grækerne tilbage: de i Hesten indsluttede Helte kroede ud af samme og førte deres Landsmænd ind i Øyen, hvorpaa denne blev opbrændt og Priamus tilligemed en stor Deel af den kongelige Familie blev dræbt; de øvrige blev bortførte som Slaver. Efter Saget undkom dog en Prinds, Æneas, med endel Troianere og naaede efter mange Eventyr til Italien: her sagdes han at have stiftet et Rige, fra hvilket siden Rom blev anlagt, saa at de mægtige Romere af Digterne benævnes Efterkommere af Troianerne.

Ogsaa de fleste af de græske Helte, der havde hjæmpt imod Troja, traf en mere eller mindre sorgelig Skæbne. Saaledes naaede Ulysses først efter 10 Aars Forlæb sit Hjem, efter at have udstaet mange Farer og Ejenvordigheder og mistet alle sine Skibe og Staldbrodre. Agamemnon blev ved sin Hjemkomst myrdet efter sin trolose Gemalindes Foranstaltung.

6. Grækenland efter den troianske Krig.

Efter Krigen imod Troja følger et Tidsrum af henved 500 Aar, i hvilket Grækenlands Historie kun temmelig usfuldstændigen er os bekjendt. Folket var deelt i Stammer, af hvilke Achæerne, Dorerne og Ionerne vare de vigtigste. Dorerne drog fra det nordlige Grækenland ned i Halvøen Peloponnes, anførte af Efterkommere af Herkules. I Peloponnes boede dengang Achæer og Ioner, hvilke de deels fordrove deels undertvang. Af Ionerne flygtede endel til Athenen, hvis Indbyggere hørte til deres Stamme, og fandt der Beskyttelse. Dorerne forfulgte dem og beleirede Athenen. Da nu Draklet*) havde svaret, at

*) Et Drakel var et Sted, sædvanlig et Tempel, i hvilket Personer, som var til vare ansatte, gave dem, der adspurgte Draklet, Raad og Svær, især beleshed saadanne som gif ud paa at forudsige det tilkommende. Det bekjendteste Drakel i Grækenland var det i Delphi, hvor en Præstinde troedes at erholde Abenbaring fra Guden Apollo.

det Folk skulde seire, hvis Konge faldt i Krigen, saa besluttede Atheniensernes Konge Kodrus at opoffre sig for sit Fædreland. Han forklædte sig som en Brændehugger, gik ud i den fjendtlige Leir og hæppede Klammerie med en Soldat, som ikke hjelte ham og derfor slog ham ihjel. Da Dorerne sik at vide, at det var Kongen, der var blevet dræbt, tabte de Modet og droge bort. Men Athenienserne erklaerede, at intet enkelt Menneske mere var værdigt til at regjere over dem, hvorfor de affaffede Kongemagten og gjorde Staten til en Republik.

7. Lykurg, Spartas Lovgiver.

I Sparta havde længe hersket borgerlige Uenigheder og mangehaande Forvirring, indtil Lykurg, en Son af en af Kongerne*), efter Folkets Ønske gav sit Fædreland en ny Forfatning. Niemedet for denne var at danne Spartanerne til et haardført og frigerst Folk, som skulde leve tarveligen og simpelt og foragte Livets Bequemmeligheder ikke mindre end Smerter og selv Døden. — Først ophøjede han al Forskjæl i Formuen, og gjorde alle spartanske Borgere i denne Henseende fuldkommen lige: han inddelte nemlig hele Landet i lige store Lodder, hvorfra hver Borger fik een. Al Oppighed og Pragt skulde være strengt forbudt fra Spartanernes Huse. Brugen af Guld og Sølv forbudt Lykurg, og indførte i deres Sted Jernpenge, for at disse ved den Besværlighed, der er forbunden med deres Brug, skulde forhindre al overflodig Handel. Alle vorne Spartanere spiste sammen ved offentlige Maaltider, til hvilke Enhver maanedlig leverede sit Bidrag: Ingen maatte blive borte fra disse Maaltider for at spise hjemme med sin Familie, undtagen naar han offrede eller var træt af Tagten. Hovedretten ved disse Maaltider var den spartanske sorte Suppe tillavet med Blod, Eddike og Salt. — Lykurg stræbte endvidere at slasse Sparta

lutter sunde og stærke Borgere. Pigerne og Konerne skulde tage Deel i Mændenes Legemsøvelser og ligefom disse herde og styrke deres Legemer. De nyfødte Børn bleve undersøgte, om de havde Legemsfejl eller saae ud til at ville blive svage: var dette Tilsældet, bleve de utsatte, for at de skulde omkomme af Hunger. Indtil deres syvende Åar blev Drengene opdragne hjemme hos deres Mødre: de maatte lege nogné og sove nogné paa et Leie af Siv; fun i den foldeste Tid fik de Lov til at have et varmere Leie. Fra deres syvende Åar paatog Staten sig deres Opdragelse, og Forældrene havde fra denne Tid af ingen Raadighed over dem. Drengene vare inddelte i Klasser, af hvilke hver stod under en Opsynsmand. De maatte vise Alderdommen den største Ørefrygt: de maatte staae op, saasnart en gammel Mand nærmede sig, og i hans Nærvarelse ikke tale, førend han talte til dem. De skulde være følesløse imod legemlige Smertter, og for at afslægge Prøve herpaa blevet de een Gang om Året ved en Fest offentligt pidfæde tilblods, uden at de maatte forandre en Mine. — Ved saadan Opdragelse dannedes Spartanerne til et stærkt, haardført og tappert Folk. Opholdt i Leiren var dem en Fest: imod Hjenderne droge de sinhukke med Purpurklæder og Kranser, under Flotternes Lyd og med Krigssange som til en Dans. Den, der faldt med Øre i Kampen, blev beundret og priist, men den, der var flygtet eller udebleven fra Slaget, var fra den Tid vanæret og udelukket fra de Øvriges Samfund. Spartanerne foragtede alle andre Syuler end Krig. Deres Markers Øyrkning overlodde de til Heloterne, Livagne, der hørte til enhver Fordlod og fulgte med samme. Disse Heloter, der i Krigen fulgte som Letbevæbnede eller Ridderstvende, blev i det Hele behandlede med Haardhed og Grusomhed: da Spartanerne ofte frugtede for, at de i Tillsid til deres store Mængde skulde gjøre Oprør, dræbte de mere end een Gang hemmeligen flere Tusinde af dem, navnligen af de stærkest og tappreste.

*) I Sparta regerede fleste to Konger: den første Magt i fredelige Anliggender havde dog Raadet, som bestod af Mænd, der maatte være over 60 Åar gamle; hvorimod Kongerne som Anførere for Hæren havde en næsten uindstørrelt Magt.

8. De messeniske Krige.

Lykurg havde foreskrevet Spartanerne, at de ikke maatte gisæ Grobringer, men blot anvende deres Tapperhed til at forsøve sig. Men det var umuligt, at et saa krigersk Folk, som Lykurg selv havde dannet dem til, skulde kunne indstrenke sig dertil. Naboenne fik snart at føle Spartanernes Eyst til Krigen og deres Overlegenhed i samme. Først maatte Messenierne, et Folk, som boede Vest for Spartanerne, hvie Nakken under disses Aag. Fornærmelser fra begge Sider gave Anledning til den første messeniske Krig (743—724.) I nogen Tid modstode Messenierne tappert: men til sidst blev de nødte til at indeslutta sig i Bjergfestningen Ithome. Da de raadspurgte Draklet i Delphi, svarede dette, at de skulde seire, hvis en Tomfri af kongeligt Blod offredes til de underjordiske Guder. Hertil tilbød Aristodemus, en Mand af Kongessægten, som siden blev valgt til Konge, frivilligen sin Datter, og dæbte hende med egen Haand. Spartanerne, som havde hørt tale herom, begyndte at tage Modet, da en List atter fornædte deres Haab (de 100 Trefodder paa Jupiters Alter i Ithome.) Da det nu tillige opdagedes, at det forlangte Offer dog ikke var blevet bragt Guderne derved, at Aristodemus's Datter var blevet dæbt, eftersom hun havde været hemmeligen gift, tabte Messenierne Modet: Aristodemus dæbte sig selv paa sin Datters Grav, og Folket maatte underkaste sig Spartanerne.

Endnu engang forsøgte Messenierne Kampen for at genvinde den tabte Frihed, anførte af Aristomenes, en Mand af Kongessægten. Han bragte Spartanerne flere Gange i Overlegenhed, men til sidst maatte Messenierne indslutta sig paa Bjerget Ira, hvorfra Aristomenes gjorde heldige Streiftog imod Spartanerne. Paa et af disse blev han fangen af Spartanerne og nedstyrket i en dyb Hule, i hvilken Forbrydere og Fanger paa denne Maade pleiede at finde Døden. Alle de øvrige sloge sig ihjel i Faldet, men som ved et Underværk kom Aristomenes uskadt til Bunden. Derved syntes han dog ikke at have vundet Andet end den langsomme Hungersdød istedetfor en hurti-

gere Dødsmaade. Men pludselig mærkede han, at et Dyr rørte sig ved Siden af ham: det var kommet ind igjennem en Revne i Hoden af Klippen, i hvilken Huslen var, for at nære sig af de døde Legemer. Aristomenes greb det i Halen, og da det forsørgede Dyr sagte til den bekjendte Udgang, viste det faaledes Aristomenes en Vej til Frelse: han kom tilbage til Ira, og blev modtagen med Jubel af sine Landsmænd. Men al hans Tapperhed funde dog ikke redde Messenierne. I en mørk Nat overrumpled Sparanerne Staden, veilede af en bortlsben Slave: den forsvarede sig i tre Dage og Nætter, men endelig mærkede Aristomenes, at et længere Forsvar var umuligt. Han famlede da de overblevne Messeniere omkring sig, for med dem at slæbe sig igjennem Sparanerne: disse aabnede deres Geledder og lode dem uhindrede drage bort til et fremmed Land. De Messeniere, der var blevne tilbage i Landet, blev gjorte til Heloter, deres Ejendomme blevne uddelede blant Sparanerne.

9. Solon, Athenens Lovgiver.

Det er ovenfor (§ 6) fortalt, hvorledes Athenierne havde afflasset Kongemagten og gjort Staten til en Republik. I denne herfølde uophørlige Stridigheder, hvorfor man overdrog en Mand ved Navn Drako at give Lov. Men disse varer saa overdreven strenge, at de ikke kunde overholdes; thi Drako havde fastsat Dødsstraf for de mindste Forseelser ligesaavel som for de største Forbrydelser, idet han sagde, at hine syntes ham at fortjene Døden, fordi Mennesket altid burde ablyde Lovene, og at han for disse ingen større Straf kendte. Herefter paa tog Solon sig at give Lov (594). Disse varer af en mildere Natur end Lykurgs. Lykurg forlangte af Vorgerne kun Tapperhed og Kydighed: Solon forlangte tillige Fromhed, Mildhed og Kjærlighed til Forældre. Det var for Sonnen en Pligt, at underholde Faderen i dennes Alderdom: ja, naar En var valgt til et Embede, blev der anstillet Undersøgelse, om han ikke havde forsømt sine Pligter imod sine Forældre, imedens de levede,

eller ladet deres Grave forfalde, hvis de var dsde: dersom det blev oplyst, at han var skyldig heri, kunde han ikke beholde Embedet. Børnene af dem, der var faldne i Krigen, blevne opdragne paa offentlig Bekostning. Enhver, der fornærmede en Fattig, et Barn, et Fruentimmer eller endog en Slave, kunde anklages derfor.

Efter at have givet Athenen disse Love, reiste Solon bort i 10 Aar, og kom paa denne Reise ogsaa til Krøsus, Konge i Lydien (et Rige i Lilleasien): om den Samtale, som disse to Mænd da havde, vil nedenfor (§ 11) blive fortalt. — Den af Solon stiftede Forfatning blev dog ikke længe uforstyrret. Endnu medens han levede, begyndte Urolighederne atter, og siden (560) tilrev en Slægtning af ham, Pisistratus, sig ved Magt og List Eneherredømmet i Athenen, hvilket han dog førte med megen Mildhed. Det Samme var tilfældet med hans to Sønner, Hippias og Hipparchus, som regjerede efter hans Død: men da Hipparchus var blevne dræbt af to Unglinge, som troede sig fornærmede af begge Brødrene og derfor havde besluttet at dræbe dem, blev Hippias fra den Tid mistænksom og grusom, hvorfor Athenerne forærede ham, og Staten fik sin Frihed igjen.

10. Rom's Anlæggelse og ældste Historie.

I Aaret 753 f. Chr. anlagdes i Mellemitalien ved Floden Tiber den berømte Stad Rom, som i lang Tid var en uanselig By med et ubetydeligt omkringliggende District, men som senere blev til den mægtigste Stat i Verden. Om dens Anlæggelse fortælles følgende Sagn.

I Alba longa, en Stad, der sagdes at være anlagt af en Søn af Eneas (see § 6), herskede en Konge ved Navn Numitor. Denne blev stødt fra Thronen af sin Broder Amulius, som, for at sikre sig Regjeringen, lod Numitors Sønner dræbe og gjorde hans Datter Rhea Sylvia til Vestalinde eller Præstinde for Gudinden Besta; dennes evig brændende hellige Ild skulde Vestalinderne passe, og som Præst-

inder for en ugift Gudinde maatte de ikke gifte sig. Men Kræsguden Mars blev foreslet i hende, og ved ham fødte hun to Sønner, Romulus og Remus. Den forbittrede Amulius lod de spedte Børn udsette i en Kurv i Tiberen, for at de der skulde drukne. Men Guderne frelsede dem: Kurven blev staende paa et Sted, hvor der var lavt Vand, og da Børnene gred, kom en Ulbinde til og opammede dem. Saaledes fundt en af Kongens Hyrder dem, tog dem med hjem til sig og opdrog dem. Snart udmærkede de sig blant de andre Hyrder paa Jagten efter vilde Dyr og i Kamp mod Røvere og Naaboer. — Paa et Streifstog blev Remus fangen og ført for Kongen Amulius, af hvem han blev overgiven til Numitor, hvis Ejendomme han havde plyndret. Her opdagedes hans Herkomst, hvorpaa begge Brødrene samlede om sig en Skare af Hyrder og Albanere, der vare misfornsie med Amulius, og satte deres Bedstefader igjen paa Thronen. Til Len for denne Ejendste gav Numitor dem Tilladelse til at anlægge en ny Stad. Nu opstod Strid imellem Brødrene om, hvo af dem der skulde regjere over Staden, og efter hvem den skulde have Navn. Striden endtes først dermed, at Romulus dræbte sin Broder*). — Saaledes var Romulus Eneherlæser. For at faae flere Indbyggere i den nye Stad, tilbød han Enhver, som vilde drage dertil, Fristed, hvorfor mange Landflugtige, Forbrydere og selv Slaver fra andre Egne strømmede til Rom. Da han nu manglede Koner til den sammenløbne Mængde, sendte Romulus Bud til Naboerne og lod dem hede om god Forstaelse og Venstskab, samt om at de vilde tillade hans Undersætter at indgaae Ægtefskab med deres Døtre. Hans Begjering blev allevene afflaaet. Da besluttede Romulus at tage med Magt, hvad han ikke havde funnet erholde med det Gode. Han indbød Naboerne tilligemed deres Familier til at komme til Rom for at see paa Lege, som bleve foranstaltede til Ære for en af Guderne. Midt under Legene brøde de unge Romere ind og

*) Efter et andet Sagn dræbte han Remus, fordi denne spottende sprang over Rom's Mure for at vise, hvor ubetydelige de vare.

bortsnappede hver sin Pige. Naturligvis begyndte nu en Krig imellem Romerne og Nabofolkene: men disse varer saa usloge, at de ikke forenede sig imod den følleds Hjende, men angrebe Rom hver for sig, hvorför Romulus' letteligen overvandt dem. Ikkun med Sabinerne var Kampen haardere: endelig ophørte den derved, at de sabiniske Piger, der nu varer gifte med Rømmerne, styrrede sig ind imellem deres kempende Slegtingne og Mænd, og bønsfaldt dem om at høre op med Striden. Man blev ikke alene entig herom, men man besluttede at forene begge Folkene til eet paa lige Villkaar, og at Sabinernes Konge skulde være Romulus's Medregent. Efter hans Død blev dog Romulus igjen Enherhøjer. Hans Eftersølger, Numa Pompilius, var en Sabiner: han forte en fredelig Regjering og er mørklig derved, at han indrettede og ordnede Alt, hvad der hørte til Rømernes Religion og Gudstjeneste.

Efter Romulus og Numa regjerede endnu fem andre Konger i Rom, under hvilke Rømerne forte hellige Krige imod Nabofolkene og udvidede deres Herredømme over flere af dem. Den sidste Konge, Tarquinius, sif formedelst sin Grusomhed og Voldsomhed Tilmavnet Superbus (den Overmodige, Tyrannen). Han kom paa Thronen ved at myrde sin Sviger-fader, og som Konge lod han mange af Raadsherrerne og andre fornemme Mænd henrette. Da han herved var bleven overmaade forhadt, var det ikke underligt, at Øysten efterhaanden opstod hos Rømerne til at afflasse Kongemagten. Da nu Kongens Søn Sextus havde tilføjet en Slegting af Kongen ved Navn Tarquinius Collatinus, en dodelig Fornærmedse, skete en Opstand. Den kongelige Famille blev fordrevet, Kongemagten blev afflasket og Rom gjort til en Republik (509), i Spidsen for hvilken skulde staae to Consuler eller høieste Ærvighedspersoner: disse skulde bælde deres Embede i et Aar, og i dette regjere Staten i Forening med Senatet (Raadet) og Folket.

Tarquinius gjorde imidlertid Forsøg paa igjen at bemægtige sig Thronen. Han sif Hjelp af Porsenna, Konge i en nærliggende Stad, og denne drog med en Hær imod Rom.

Staden var nær bleven indtagen, men freltes ved Horatius Cocles's Tapperhed. Denne bød nemlig, da Hjenderne stormede mod Staden, sine Landsmænd at afbryde Broen over Tiberen. Imedens dette skete, stillede han sig selv paa den yderste Ende af Broen og standfæde ene de indtrængende Hjender; da derpaa Broen var afbrudt og Beien fælledes spærret for Hjenderne, sprang han ned i Tiberen og kom uskadt til Staden. En anden Rømer, Mucius Scævola, besluttede at dræbe Porsenna for derved at frelse sit Fædreland af dets Nød. Han gik ud i den fjendtlige Leir, men dræbte af en Feittagelse en af Kongens Skrivere istedefor Kongen. Da han nu blev greben og Kongen truede ham med piislig Straf, stak han, for at vise, hvor lidet han agtede Smarter, sin høire Haand ind i en Ild, der brændte paa et Alter, og lod den langsomt brændes. Kongen, som forføredes over denne Handling, frigav ham, hvorpaa Mucius sagde ham, at han skulde vogte sig, thi trehundrede Unglinge havde gjort det samme Øste som han, at dræbe Porsenna. Dette bevægede Kongen til at slutte Fred med Rømerne.

11. Cyrus, Stifter af det persiske Rige.

(560.)

I det nuværende Persien boede i Oldtiden et tarveligt, nøisomt og krigerst Folk, Perserne. De havde ingen Gudebilleder og ingen Templer for Guderne, men dyrkede under aaben Himmel Solen, Maanen og Ilden som Sindbilleder paa den høieste Guddom. Deres Levemaade var simpel og deres Sæder strenge; der siges, at Børnene kun undervistes i tre Ting: at ride, at flyde med Rue og at tale Sandhed. De stode tidligen under Mederne, et Folk, der boede Nord for dem op imod det kaspiske Hav: men Mænd af deres egen gamle Kongeslægt regjerede dem som de medistle Kongers Statsholdere.

A. En medist Konge, Astyages, havde indsat til Statsholder i Persien en Mand ved Navn Cambyses og givet

ham sin Datter Mandane til Egte. Engang havde Asthages en Drøm, som Magerne (de mediske Præster) forklarede saaledes, at det Barn, som Mandane snart skulle føde, vilde blive Hersker over hele Asten. For at afvende denne Fare for sig selv og sit Folk, eftersom paa den Maade Mederne vilde komme til at staae under Perserne, besluttede Asthages at lade Barnet døbe. Han lod derfor sin Datter komme fra Persien og beholdt hende hos sig paa Slottet. Saafnart Barnet var født, lod han kalde en af sine fornemste Mænd, Harpagus, og befalede ham at tage Drengen med sig og døbe ham. Harpagus vilde nødigen udføre dette Wrinde: thi da Asthages var gammel og ingen Sønner havde, var det rimeligt, at Mandane snart ville komme paa Thronen og da hevne sig paa den, der havde dræbt hendes Barn. Han lod derfor en af Kongens Hyrder hente, og befalede ham at udsætte Barnet i en vild Bjergregn, hvor det snart kunde omkomme af Mangel eller blive et Bytte for de talrige Rovdyr; tillige truede han ham med den hårdeste Straf, hvis han ikke adlød denne Befaling. Hyrden tog Barnet med sig og gik hjem med det, ikke synderlig glad over det Wrinde, der var ham givet. Men imedens han var borte, havde hans Hustru født et dødt Drengebarn til Verden. Da hun nu saae sin Mand komme med den smukke og funde Dreng, og hørte, til hvilken sorgelig Skæbne han var bestemt, overtalte hun Manden til at beholde den levende Dreng, i hans Sted lægge deres eget døde Barn, prydet med den kongelige Drengs kostbare Klæder, i den medbragte Kurv, og sætte denne ud paa Bjergene: naar da Harpagus's Folk kom for at see, om Barnet virkelig var blevet udsat, vilde de antage det døde Barn for at være Mandanes, og paa denne Maade haabe de selv og det uskyldige Barn være i Sikkerhed. Dette skete; Drengen, som fil Navnet Chrus, blev opdraget hos Hyrden og af Alle anset for hans Søn.

Imidlertid blev, da han var ti Åar gammel, Chrus's sande Herkomst opdaget ved et Tilfælde. Chrus var i en Leeg af de andre Dreng i Øyen bleven udvalgt til deres Konge, og straffede som saadan en anden Dreng, der ikke adlød ham.

Da Faderen havde flaget herover for Asthages, lod denne Chrus kalde for sig. Her blev Kongen, der tillige forbavsedes over Drengens hjelke Svar og rasse Væsen, opmærksom paa den Litighed, der var imellem Chrus's og hans egne Ansigtstræk. Han lod Hyrden komme og udspurgte ham angaaende Chrus: i Begyndelsen paastod vel Hyrden, at det var hans Søn, men endelig fil Kongen af ham den hele Sammenhæng at vide. Paa Hyrden meente han nu ikke at have nogen særdeles Grund til at være vred: men Harpagus skulle hans Hevn træffe. Han lod sig imidlertid ikke mixle med Noget: tvertimod sendte han Bud efter Harpagus, og meddelede ham sin Opdagelse, idet han tilfoiede, at det var ham ejert, at det var gaaet saaledes, eftersom hans Datters Bebreidelser dog havde gjort ham ondt. „Send derfor,” tilfoiede han, „Din Søn herhen til Selskab for Drengen, og kom selv til Tassel hos mig.“ Harpagus gik hjem, glad over at være sluppen saa godt fra det Hele. Men da hans Søn kom til det kongelige Slot, lod Asthages ham slagte, Rødet af ham tilberede som en Ret og sætte for den ulykkelige Fader, som ikke vidste, hvad det var, han spiste. Kongen spurgte ham, hvorledes Manden smagte ham. „Fortræffeligt“, svarede Harpagus. Da lod Asthages en Tjener bringe en Kurv med Drengens Hoved, Hænder og Fodder: dog rsbede Harpagus ikke med et Ord, hvad han følte, men sagde blot, at Alt, hvad en Konge gjorde, var godt. Angaaende Chrus raadførte Asthages sig atter med Magerne, hvad han skulle gjøre ved ham. Magerne svarede, at de antogte, at Drømmen var bleven opfyldt derved, at Chrus havde voret Konge i Legen, og at han ikke anden Gang vilde blive Konge; de raabede derfor til at lade Drengen leve og sende ham hjem til hans Forældre i Persien. Asthages fulgte gjerne dette Raad.

Men Harpagus brændte efter at hevne sig paa Asthages. Han ophidsede ved hemmelige Budstaber den unge Chrus til at sætte sig i Spidsen for sine Landsmænd og affaste Medernes Magt. Chrus sammenkalde da Perserne, og forestillede dem, at det stod i deres Magt, naar de kun selv vilde,

at leve hver Dag i Hærlighed og Glæde: de behøvede kun at affaste Medernes Aag og gjøre sig i disses Sted til det hærfende Folk. Perserne syntes meget godt om dette Forslag, og begyndte strax under Chrus's Anførelse Kampen imod Mederne. Asthages udnævnte Harpagus til Anfører imod dem, men han forenede sig naturligvis strax med Chrus. Efterat Asthages havde ladet alle de Magere, som havde raadet ham til ikke at drebe Chrus, korsfæste, gif han med en ny Hær imod Chrus, men blev overvundsen og fangen (560). Dog behandlede Chrus ham med Glaasen.

B. Chrus var nu saaledes Herre over Persien og over det undervungne Medien. Men dermed var hans Ergjerrighed ikke tilfredsstillet: han trætede efter at undervinge flere af de omkringliggende Lande, og kom saaledes i Krig med Nabokongerne. Den første af disse var Krøsus, Konge i Lydien, et Rige i det vestlige Villeasien, under hvilket dengang hørte den største Deel af denne Halvs, nævnlig tilsige de mange rige og blomstrende græske Colonier, som vare anlagte der ved Udvandrede fra Grækenland. Denne Krøsus var bekjendt for sin Rigdom og for den Pragt, der hærfede ved hans Hof, hvorfor mange Fremmede kom derhen. I blandt disse var Athenienserden Solon (§ 10). Krøsus spurgte ham, hvem han priste mest lykkelig af de Mennesker, som han havde kjendt eller hørt tale om: han meinte nemlig ganske vist, at Solon maatte nævne ham selv. Da Solon nu nævnede Andre, hvilke han priste lykkelige af ganske andre Grunde end formeldst deres Rigdomme, spurgte Krøsus ham tilsidst misfornøjet, om hans Lykke da syntes ham saa ringe. Solon svarede ham hertil, at man ikke skulde prise Nogen lykkelig, førend han laae i sin Grav, efterom de menneskelige Ting vare usikre og foranderlige. — Disse Ords Sandhed maatte Krøsus siden erkjende. Han besluttede nemlig at standse Chrus's vorende Magt ved at begynde Krig imod ham: dog vilde han først raadsprøge Drakset i Delphi, hvilket han ansaae for det paalideligste af alle. Svaret lod: „Naar Krøsus gaaer over Floden Halys (denne adskilte Lydien fra Persien), saa vil et

mægtigt Rige gaae under.“ Krøsus forstod det om Persiens Rige, og begyndte Krigen. Men han blev overvunden og tvungen til at indeslutta sig i sin Hovedstad; efter tapper Modstand blev denne erobret og Kongen selv tagen til Fange. Efter hin Tids grusomme Skif skulde han nu side Døden paa Baalet. Da dette allerede var antændt og Luerne begyndte at nærme sig den ulykkelige Konge, randt hine Solons Ord ham i Hu, og han raabte fuld af smertelig Grindring: „O Solon! Solon! Solon!“ Forundret lod Chrus ham spørge om Ursagen hertil: og da nu Krøsus havde nævnet denne, rørtes Chrus, da det tillige falst ham ind, at Mennesrets Skjebne er uvis, og at han maaafte selv kunde komme til at trænge til Medsidenhed. Han besalede at slukke Elben og lade Krøsus komme ned af Baalet.

Efterat Lydien var undervunget, vendte Chrus sine Baaaben imod det mægtige og rige Babylon. Kongen blev overvunden og maatte indeslutta sig i Staden, hvilken Chrus derpaa beleirede. Han afledede Bandet i Floden Euphrat, der løb igennem Staden, og lod en Dag, da Babylonierne høitideligholdt en Fest og deraf pasede mindre noisagtigen paa, en Deel af sin Hær gaae i Flodleiet under Muren; ind i Staden, som saaledes blev erobret.

C. Chrus havde nu undervunget det hele vestlige Asien indtil Floden Indus: dog vilde han endnu stedse erobre Mere, og angreb Massageterne, et fattigt Hyrdefolk, som boede Øst for det kaspiske Hav og paa den Tid regjeredes af en Dronning, Tomhris. Dennes Son gif med en Hær imod Chrus, som ved en List sik ham i sin Magt. Men i et andet Slag bleve Perserne overvundne, og Chrus selv falst, hvorpaas Tomhris lod hans Hoved afshugge og kaste i en med Blod fyldt Gædersæf: hun havde nemlig truet med, at hun, hvis han ikke drog bort, skulle møtte ham med Blod, hvor umættelig han end var (529).

Efter Chrus fulgte hans Søn, den grusomme Kambyses, om hvem det allerede (§ 4) er fortalt, at han erobrede Egypten. Han havde tidligere ladet sin Broder Smerdis dræbe, men holdt dette hemmeligt. En Mager, som havde stor

Krig med denne Prinds, benyttede sig af den Omstændighed, at Ingen vidste Prindsens Drab, til at udgive sig for Smerdis. Men efter kort Tid blev det opdaget, at det ikke virkelig var Smerdis, hvorfor han blev dræbt, og en fornem Perser, Darius, Hystaspis's Son, blev Konge.

12. Perserkrigene.

A. Under den ovenfor nævnedes Darius's Regjering begyndte de langvarige Krigs imellem Grækerne og Perserne. Anledningen til dem var følgende.

I den sydvestlige Deel af det nuværende europeiske Rusland boede et raat og vildt Nomadefolk, Skyrtherne, som i tidligere Tider havde gjort fjendtlige Indfald i Asien. For at henvne sig for disse, egentlig vel for at gjøre nhe Grobringer, besluttede Darius at gjøre et Tog mod Skyrtherne. Han gik da over Bosphorus (saaledes kaldtes dengang Stredet ved Konstantinopel) til Europa, slog en Bro over Donausloden og drog mod Skyrtherne. Til at bevogte Broen satte han nogle af de Fyrster i de græske Stæder paa Lilleasiens Vestkyst, hvilke under Persiens Overherredomme regjerede hver i sin Stad. Skyrtherne brøde sig imidlertid lun lidet om Darius's Opfordring til dem, at de skulle overgive sig: tvertimod sendte de ham, da han havde forlangt af dem Jord og Vand som et Tegn paa Underkastelse, istedetfor dette en fugl, en Muus, en Frs og fem Pile, hvilket en fornem Perser forklarede for Kongen saaledes, at Skyrtherne dermed vilde sige: „Dersom Perserne ikke kunne som fugle flyve bort igjennem Lusten, eller som Muus ssjule sig i Jordens, eller som Frser svømme igjennem Vandet, saa skulle de falde for Skyrthernes Pile.“ De trak sig stedse tilbage for den forfølgende Darius, og førte ham derved ind i de øde Stepper Nord for det sorte Hav, hvor Perserne lede Mangel paa Alt. Kongen besluttede da at drage tilbage. Imidlertid var Skyrtherne, som bedre kendte Veien, komne for ham tilbage til Donau, og opfordrede Grækerne, der bevogtede Broen, til at afsryde denne, hvorved Persernes

fuldstændige Undergang vilde være vis. Hertil raabede ogsaa Miltiades, en af Fyrsterne, fordi paa denne Maade de græske Stæder vilde gjenvinde deres Uafhængighed. Men Histiaus, en anden græske Fyrste, fraraabede det, fordi disse Fyrster ventelig selv vilde blive fordrevne fra Stæderne, naar disse ikke længere behøvede at frygte Kongen, der havde indsat dem. Dette egentligste Raad blev fulgt: Kongen kom lykkelig hjem til sit Rige, hvor han naturligvis belønnede Histiaus, imedens Miltiades, for at undgaae Kongens Havn, maatte flygte til sin Fødestad Athenen.

Men Histiaus blev siden misfornøjet med Kongen og ophidsede Indbyggerne i de græske Stæder til Opstand. Ved denne Lejlighed sendte Athenen og en anden mindre Stad Grækerne Hjælp. Opstanden blev dog suart dæmpet: men Darius besluttede at henvne sig paa Grækerne i Europa, især Athenierne, der havde voget at trodse ham, Jordens mægtigste Monark. — Først assendte han en stor Flaade, men denne blev ødelagt af Storm. Dexpaa sendte han en ny Flaade med en Hær af 100,000 Mand imod Grækerne. Denne voldsige Hær gik nu først imod Athenen og letrerde sig paa Sletterne ved Marathon, hvor Egnen var bekvemmet for dens Rytteri. Athenierne sendte et Silbud til Sparta for at bede om Hjælp imod den fælles Fjende: Spartanerne lovede denne, men de tilføjede, at de ikke kunde komme strax, fordi de efter gammel Vedtaegt ikke maatte drage i Krigten førend ved Rhymaane. Ikkun en nærliggende Stad, Plateæ, sendte Athenierne 1000 Mand; selv udrustede de 9000, og med disse 10,000 Mand gik de Fjenden imøde under Anførel af Miltiades. Efter en haard Kamp seirede Grækerne (490): Perserne flygtede efter et Tab af 6000 Mand til deres Skibe, og med grændseløs Jubel hilsede det befriede Athenen den tilbagevendende Hær og Miltiades, hvem Alle betragtede som Fædrelandets Frelser. Miltiades døde siden i Fængsel, fordi han ikke kunde betale en Mulct, til hvilken han, efter et mislykket Tog imod en af Øerne i Archipelagus, var blevet dømt af Folket.

B. Darius gjorde intet videre Forsøg imod Grækenland; men hans Søn Xerxes besluttede at henvne sin Faders Nederlag. I fire Aar forberedede han Alt til Toget, og samlede Levnetsmidler til den uhyre Krigsmagt, som han tænkte paa at sammenbringe. Virkelig gjorde han nu en af de største Udrustninger, som Verden nogensinde har set. Landmagten bestod af 1,700,000 Mand Fodfolk og 80,000 Ryttere: en Flade af 1200 Skibe førte en Besætning af over 500,000 Mand. Hertil kom endnu en uhyre Mængde Tjenere, Slaver og Kvinder, saa at over 5 Millions Mennesker skulle have taget Deel i dette Tog. Iblandt dem varre Indiere med Bomuldsrustninger og Buer samt Rørpile, og Negere tildeels bedækkede med Løve- eller Leopardehuder. I Midten gif den egentlige persiske Hær, iblandt den en udvalgt Skare af 10,000 Mand, kaldet „de Udsadelige“ (fordi, naar Nogen af dem falst, en udvalgt Kriger af de andre Corps strax traadte i hans Sted); her var ogsaa Solens hellige Bogn, trukken af otte hvide Heste, efter den Xerxes's Bogn.

Førend Kongen drog mod Grækerne, sendte han endnu engang Gesandter til de groesse Stater for at fordre Jord og Vand til Tegn paa Underkastelse: fra nogle af dem, der saaledes forenede sig med Perserne, bragte Gesandterne ogsaa begge Dele tilbage, fra de fleste derimod ikke. Han lod derpaa Flaaden seile til Hellespont (eller Strædet ved Dardanellerne) og en Skibsbro slæe over samme. Da Havet ødelagde denne, skal han have ladet Bygmesteren henrette, Havet pidske og Lænker nedfænke i samme, ligesom for at straffe det. Derpaa blev en ny Bro anlagt, og over samme marscherede Hæren, som det fortelles, i syv Dage og syv Nætter. — Igjennem de Nord for Grækenland liggende Lande drog nu Xerxes ned imod Grækerne, og fandt ingen Modstand førend han kom til det suvne Pas Thermophylæ, Indgangen til det egentlige Grækenland. Denne Indgang dannes af en lang, smal Kløft, paa den ene Side begrændset af høje Klipper, paa den anden Side af en simpig og utilgjængelig Strandbred. Efter mange Stridigheder vare Spartanerne og Athenierne blevne enige

om, at man her ved Thermophylæ skulle gjøre den første Modstand; dog skulle ikke den hele forenede Hær drage dertil, men kun 8000 Mand, hvoriblandt 300 Spartanere, under den spartanske Konge Leonidas. Da Xerxes hørte, at denne ubetydelige Skare havde i Sunde at sperre ham med hans umaaelige Armee Veien, ansaae han dem for affindige, og ventede et Par Dage paa, at de skulle drage bort af sig selv. Da dette ikke skete, lod han en Deel af sin Hær angribe dem: men da Persernes Mængde her ikke nyttede dem synderlig, fordi af Mangel paa Plads dog kun nogle af dem kunde komme til at stride, udrettede de ved en uophørlig Kamp i to Dage intet Andet, end at mange Tusinde af dem selv falst, og Kongen næsten begyndte at tage Modet. Da begif en Græker ved Navn Ephialtes det sjældnigste Forræderi imod sine Landsmænd. Han viste Perserne en Fodsti, der førte uden om Passet, og ad hvilken de kunde falde Grækerne i Ryggen. Leonidas lod da de øvrige Grækere drage bort, for at de paa andre Steder kunde hjælpe Fædrelandet: thi her kunde de vel dse men ikke standse Fjenderne. Han selv med sine Spartanere vilde blive: thi Spartaneren maatte aldrig vende Fjenden Ryggen, og et Drakel havde forholdt, at enten maatte Sparta ødelægges af Fjenden, eller en af dets Konger maatte falde. Foruden de 300 Spartanere blevne kun hos ham nogle faa Andre, deels frivillige deels tvungne. Om Morgenens holdt Spartanerne endnu engang med deres Konge et festligt Maatid: derpaa begyndte en lang og blodig Kamp, i hvilken Perserne i stor Mængde segnede for Grækernes Sværd. Endelig falst Leonidas og med ham alle hans Krigere. Som Mindesmærke herom opreistes en simpel Steen med den Indskrift: „Fremmede, meld Spartanerne, at vi ere faldne adlydende Statens Løve.“ Xerxes lod Leonidas's Liig forsætte, og drog med den største Deel af sin Hær ned imod Athenen, ødelæggende og opbrændende alle de Stader, som ikke havde erklæret at ville underkaste sig.

C. Paa samme Tid, som der kjempedes ved Thermophylæ, havde ogsaa begge Flaaderne prøvet hinandens Styrke ved Forhjerget Artemisium paa Nordspidsen af Den Euboea.

Efter tre Dages Kamp trak Grækerne sig tilbage, og lagde sig i Bugten Sydvest for Attika ved Den Salamis. — Imidlertid vare Athenienserne i stor Skræk og Nød. Man havde raadspurgt Draklet, og dette havde svaret, at man skulle forsvare sig ved Treemure. Nogle forstode dette om den Række af Palisader eller Træpale, som omgav Borgen i Athenen; men Themistokles, Atheniensernes modige og snilde Anfører, paastod, at herved meentes Skibene, hvorfor han raadede sine Landsmænd til at forlade Landet og sege deres Redning paa Flaaden. Alle Baabendhylte gif ombord paa Flaaden, paa hvilken alene nu Grækernes Haab beroede; Kvinderne, Børnene og de Gamle blev ført deels til Peloponnes, deels til Øerne Salamis og Egina. Kort efter kom Xerxes med sin Hær til Athenen, opbrændte Staden og indtog Borgen, imedens hans Flaade lagde sig ligeoversor den græsse ved Salamis.

De græsse Anførere for Flaaden vare imidlertid ingenlunde enige. Peloponnesierne meente, at man skulle drage sig tilbage til den korinthiske Landtunge for at forsvare den endnu ikke erobrede Halvs: der vilde man desuden være i Nørheden af Landmagten og kunne faae Hjælp af den. Men Themistokles indsaae, at dette Skridt vilde føre til Fordervelse, eftersom den græsse Magt da ikke vilde blive samlet paa eet Sted: han erklaerede, at, hvis de øvrige Grækere forlod dem, vilde han og hans Landsmænd drage til Italien og der anlægge en ny Stad. Dette bevægede de Øvrige til at blive: men da de siden atter begyndte at tale om denne Plan, tog Themistokles en driftig Beslutning. Han sendte om Natten et Bud til Xerxes og lod ham sige, „at han i Hjertet var hans Ven, men at han kun ikke turde vise dette aabenbart: Grækerne havde i Sinde næste Dag at seile bort og adskille sig, hvorved det vilde blive langt vidtløstigere og besværligere for Xerxes at tilintetgjøre dem end nu, da han havde dem paa eet Sted; derfor skulle han skynde sig at omringe dem, saa at de ikke kunde komme bort.“ Xerxes fulgte dette Raad, ihvorvel han burde have indseet, at hans Skibes store Mængde i et saa snevert Farvand ikke vilde nytte ham noget, da de ikke havde Plads til alle at deelstage i

Kampen. Om Morgenens tidlig, da Grækerne vilde seile bort, fandt de sig omringede: saaledes havde de intet Balsg, men maatte ruste sig til Kampen. Perserne stred med Tapperhed: men deres egen Mængde var dem til Skade, da den ene ikke kunde komme frem for den anden, og de derved snart kom i Norden. Grækerne vandt en fuldkommen Sejr, og en stor Deel af den persiske Flaade blev ødelagt (480).

D. Dette Nederlag berøvede aldeles Xerxes Modet: han frygtede for sit eget Liv, og han forudsaae vel ogsaa, at hans store Hær, naar den var berøvet Flaaden, der skulle tilføre den Levnetsmidler, snart maatte gaae til Grunde ligesaa meget ved Mangl som ved Ejendernes Sværd. Han lod derfor allerede Natten efter de tilbageblevne Skibe affeile til Hellespont for at bevogte Skibsbroen over denne, reiste derpaa i største Hast efter den tilslands, og skynde sig at komme over til Asien. — Men hermed var Krigen dog ikke forbi. Xerxes efterlod i Grækenland sin Hærerer Mardonius med en Hær af 300,000 Mand, for at han med den skulle undertvinge de græsse Stater, som Perserne endnu ikke havde underkastet sig. Mardonius overvintrede i det nordlige Grækenland, og indtog derpaa endnu engang Athenen. Men ved Staden Platææ i Boeotien blev hans tre Gange stærkere Armee overvundsen af den græsse Hær, som ansortes af den spartanske Konge Pausanias og Athenienserens Aristides: Mardonius selv faldt i Slaget, og et umaadeligt Bytte af alle Slags Kostbarheder faldt i Grækernes Hænder (479). — Samme Dag var den persiske Flaade bleven erobret og ødelagt af Grækerne ved Forbjerget Mycale i Lilleasten. Skibene vare trukne op paa Land og omgivne med Hæstningsværker, men Grækerne stormede disse og opbrændte Skibene.

E. Krigen imod Perserne fortsattes ogsaa efter disse Seire af Grækerne under Atheniensernes Overansærel; de græsse Colonier paa Lilleasiens Øyst, som fra Chrus's Tid havde staet under Perserne, løsreves derved fra disses Herredomme og til deres Frihed igjen. Iblandt de Anførere, som kjempede saa heldigen mod Perserne, var fornemmelig Cimon, en Søn af Miltiades. — De to Mænd, som især havde udmerket sig

i Krigen mod Xerxes, Spartaneren Pausanias og Athenienseren Themistokles, havde siden en førgelig Skjæbne, men, idetmindste hvad den Første angaaer, formedelst egen Brøde. Pausanias indlod sig i hemmelig Forbindelse med den persiske Konge, og tragtede efter ved hans Hjælp at blive Enehersker i Grækenland. Hans Forræderi blev imidlertid opdaget ved et ungts Menneske, hvem han havde assendt med et Brev til en persisk Statholder. Pausanias blev kaldt hjem fra Høren for at forsøre sig for Raadet i Sparta. Paa Veien flygtede han fra dem, der bevogtede ham, ind i et Tempel, hvor han var sikker paa ikke at blive greben: thi naar En saaledes sogte Beskyttelse i et Tempel, ansaaes det i Oldtiden for ugudeligt, med Magt at drage ham ud derfra eller overhovedet at anbende nogen Bold imod ham, saaledes han var der. Da skal Pausanias's Moder have udført en Handling, som ret egnede sig for en spartansk Qvinde, imedens den hos en Modter forekommer os gruelig. Hun bar uden at sige et Ord en Muursteen til Templets Dør, og gjorde saaledes Begyndelsen til at indmure sin Son der. Dette skete: Døren blev tilmuret, og Seirherren ved Plateæ døde den strækkelige Hungersdød. — Themistokles blev beskyldt for at have været Medvider i Pausanias's forbryderske Planer. Det blev det ikke bevist, men han maatte dog gaae i Landsflygtighed og begav sig til den persiske Konge, af hvem han blev meget vel modtagen. Siden skal han have drebt sig selv for ikke at blive nødt til at holde det Øste, han havde givet Kongen, at hjælpe ham at undertrykke Grækenland.

13. Athenens glimrende Periode.

Den peloponnesiske Krig.

A. Efter Perserkrigen blev Athenen den mægtigste og mest ansete Stat i Grækenland. I den Krig, der vedblev at føres af Grækerne imod Perserne, ogsaa efterat Grækerne havde forrevet disse fra deres eget Land, overlode de øvrige Græklere Overansættelen over den følelses Flade til Athenienserne. Her-

ved kom disse efterhaanden til at herske over de Øer og Øststræder, som stillede Skibene og Mandskabet til Flaaden.

Paa samme Tid begyndte Athenienserne at erhverve sig en Berømmelse, der har varet længere end deres krigerske Bedriffter, nemlig som den gamle Verdens Mestere og Lærere i Videnskaber og især i Kunster. Fortrinlige Digttere nærede hos Folket Fælten for det Skjonne, Edle og Høje, og hellige Kunstnere, iblandt hvilke vi især nævne Billedhuggeren Phidias, opførte Kunstmærker og Øvhninger, hvis Levninger endnu opvække Beundring. Den Mand, der fornemmelig ledede disse Foretagender, var den veltalende og kluge Pericles, der ligesaa meget ved sine Talenter og sin Øhygtighed, som ved den Indest, i hvilken han vidste at sætte sig hos Folket, i flere Aar styrrede Athenen, som om han havde været dets Enehersker.

B. Denne Athenens Indflydelse og Glands havde længe været en Gjenstand for Spartanernes Misundelse og Misforståelse. Man maatte derfor vente, at disse to mægtige Staater engang vilde komme i Strid indbyrdes. Efter adskillige mindre Stridigheder udbrød (431) den forståelige peloponnesiske Krig, som varede i 27 Aar. Den førtes ikke blot imellem Sparta og Athenen, men næsten hele Grækenland tog Deel i samme. Med Sparta holdt den største Deel af Staaterne paa Fastlandet, med Athenen, foruden nogle Staater paa Fastlandet, alle Øerne og Colonierne paa Middelhavets Øyster; Sparta havde den største Landmagt, Athenen den største Sømagt*). — I Begyndelsen af Krigen sendte Spartanerne en Hær mod Athenen: Athenienserne gik den ikke imøde, men efter Pericles's Raad indsluttede Landboerne sig med deres Familier og Ejendomme i Staden. Da Spartanerne det følgende Aar kom igjen, og Athenienserne atter havde indsluttet sig i Staden, opkom der, formedelst den store Mængde Mennesker, der vare strømmede sammen, en Pest, som anrettede store Ødelæggelser, og for

*) Sparta begyndte Krigen med en Hær af 60,000 Mand. Athenens Sømagt udgjorde omtrent 32,000 Mand; Flaaden bestod af 300 større Skibe, Mandskabet paa samme udgjorde 50,000 Mand.

hvilken tilsidst Perikles blev et Offer. — Hans Død var et uerstatteligt Tab for Athenen. Staten havde ingen stor Mand, der kunde træde i hans Sted: til Ulykke for Staten vidste Alceon, en egenhændig, men driftig og usørskammet Person, at vinde Folkets Undest saaledes, at han erhvervede den største Indflydelse, indtil han faldt i et Slag imod Spartanerne. Efter hans Død (422) blev der sluttet en Stillestand paa 50 Aar. Den varede dog ikke nær saa længe, fordi en ung, ørgjerrig Athenienser, Alcibiades, forstod at overtake sine Landsmænd til et Foretagende, der bevirkede Krigens Fornhelse. Denne Alcibiades var af en anseet og gammel Familie, beflægtet med Perikles, riig, smuk, stærk, veltalende og klog, men tillige ørgjerrig, letfindig og tosileløs. — Da der nu kom Gesandter fra Segesta, en græst Stad paa Den Sicilien, for at bede Athenienserne om Hjælp imod det mægtige Syracus, en anden græst Stad, som tragtede efter at underkaste sig hele Den, overtalte Alcibiades sine Landsmænd til at hæde denne Hjælp og derved begynde Krig med Syracus. En stor Flaade og Landmagt blev udrustet og overgiven til tre Anførere, af hvilke Alcibiades var den ene. Men en uventet Onstændighed gjorde, at Alcibiades ikke kom til at tage Deel i Toget. Kort før Flaadens Afgang blevé i een Nat alle „Hermerne“^{*)} i Athenen ilde tilredte og tildeels omfyrte. Denne Begivenhed vakte stor Uro i Staden, fordi det var at befrygte, at de fornærmede Guders Brede vilde træffe samme. Alcibiades's Fjender beskyldte ham og hans Kamerater for at have begaet denne Forbrydelse, medens de efter et Drifflag svørmede om paa Gaderne. Alcibiades forlangte at blive stillet for Retten, men hans Fjender frugtede hans Indflydelse hos Folket og Herren. Det heed derfor, at Anklagen skulle opstættes til hans Tilbagekomst. Men neppe var han borte, førend hans Fjender bevirkede, at et Skib blev sendt efter ham for at bringe ham

Befaling til at vende tilbage og forsvaré sig for Retten. Alcibiades gik ombord paa Skibet: men da dette paa Hjemvejen var løbet ind i en Havn i det sydlige Italien, forlod han het hemmeligen og flygtede til Sparta. Her opfyldede han Spartanerne til at sende Syracusanerne Hjælp: og saaledes begyndte atter Krigen imellem Sparta og Athenen. — Paa Sicilien havde Athenienserne i Begyndelsen haft stor Fremgang: men tilsidst tog Toget en færgelig Ende: Athenienserne måtte efter en haard Kamp overgive sig, Anførerne blevé henrettede, og Soldaterne som Krigsfanger indespærrede i Steenbruddene ved Syracus. Efterat her de fleste af dem vare omkomne, blevé de øvrige folgte som Slaver.

Alcibiades gjorde fremdeles ved de klog Raab, som han gab Spartanerne, sine Landsmænd stor Skade, og fil tillige en persisk Statholder, Tissaphernes, til at understøtte Spartanerne imod Athenen. Imidlertid foranbrede denne Tingenes Stilling sig atter: Alcibiades kom i Uenighed med Spartanerne, flygtede til Tissaphernes og forestillede ham, hvor farlig for Perserne Spartas Magt snart vilde være. Herved bevogdede han ham til at forlade Spartas Parti og begynde Underhandlinger med Anførerne for den atheniensiske Flaade. Endvidere bevirkede han, at den atheniensiske Hær og Flaade valgte ham selv til sin Anfører. Som saadan slog han Spartanerne to Gange, og begav sig herpaa tilbage til sin Fædrenehed, hvor han blev modtagen med overordentlig Jubel og udnevnedes til Anfører over den hele atheniensiske Ss- og Landmagt. — Men denne hans Lylle varede heller ikke længe. Da Flaaden engang, medens han var fraværende, havde lidt et Tab, tillagde det ubesindige Folk ham strax Skylden og fratog ham Commandoen, hvorpaa han begav sig til Thraciens, hvor han havde anlagt og befæstet en Borg i Nørheden af Hellespont.

C. Krigen nærmede sig nu sin Ende. Athenienserne overgave Anførselen over Flaaden til ti Mænd, af hvilke Konon var den bekjendteste og dueligste. Disse angrebe den spartanske Anfører Kallikratidas, en modig og djæv Mand, som, skjønt Athenienserne Flaade var hans egen overlegen, dog ikke vilde

^{*)} Gudebilleder, som bestode af Træblokke med et Hoved paa, forresten uden Hænder og Fodder. De vare en Levning fra de ældste raae Afskildninger af Guderne.

vige for samme: „thi“, sagde han, „at flygte er skjændigt, og Sparta vil ikke blive slettere regjeret, fordi jeg dør“. Athenierne vandt en fuldkommen Sejr, og kun en stærk Storm hindrede dem i ganske at ødelægge den fjendtlige Flaaede. Den samme Storm forhindrede dem i at optage af Havet de Krigere, hvis Skibe i Slaget vare gaaede under, samt deres Krig, der vare falsne i Kampen. I hvorvel Anførerne altsaa vare uskyldige heri, blev de dog ved deres Hjemkomst anklagede af deres Fjender: det utaknemmelige og forblindeste Folk dømte dem fra Livet; sex af dem blev henrettede, og de øvrige frelste sig ved Flugten.

Efter Kallikratidas sit den listige*) og ørgjerrige Lysander, som allerede tidligere heldigen havde kommanderet Flaaeden, etter Overansærselen. Den athenienske Flaaede havde lagt sig ved Egos Potamos (d. e. Gedefloden) ved Hellespont, anført af Konon og nogle andre Feltherre: Lysander lagde sig med sin Flaaede ligeoverfor den. Athenierne tilhøede hver Morgen Spartanerne et Slag, men Lysander forholdt sig aldeles rolig, fordi han vilde oppebte det gunstige Døblet. Atheniersernes U forsigtighed forstassede ham ogsaa snart dette. Da de maatte hente Levnetsmidler og andre For-nødenheder langveis fra, gif Mandstabt ofte i Land fra Skibene og adspredte sig rundt omkring, imeden Skibene vare næsten ganske blottede for Forsvarere. Alcibiades, som boede der i Nørheden, advarede sine Landsmænd: men man vilde ikke høre ham. Endelig gjorde Lysander Angreb, da han af sine Speidere havde erfaret, at næsten hele Besætningen af de athenienske Skibe havde forladt samme, og ødelagde efter en ubetydelig Modstand Flaaeden, Athenens sidste Forsvar. — Herfra seilede Lysander imod Athenen, som snart maatte overgive sig (404). De lange Mure, som forbundt Staden med Havnene, blev nedrevne; de Skibe, som Athenierne endnu havde tilbage, blev udleverede til Lysander og af ham opbrendte,

og i Athenen blev indsat en Regjering af 30 Mænd, som skulde udøve den høieste Magt: en spartansk Gesandt skulde have et vaagent Øje med Staden, og i Borgen blev lagt en spartansk Besætning. Alcibiades var bleven dræbt af en persisk Statsholder ifølge Anmodning af Spartanerne, der endnu bestandig frygtede denne talentfulde Mand.

Dog varede det ikke længe, inden Athenierne affastede Spartanernes Lag og forjoge de af dem indsatte Enevoldsherrer (man pleier at kalde dem de 30 Thranner*). Disse havde gjort sig almindelig forhadte ved deres Boldsomhed og Grusomhed: Enhver, der var dem mistoent, havde de ryddet af Beien og bemægtiget sig hans Ejendomme. Mange flygtede da ud af Landet og fandt Beskyttelse hos andre Stater, uagtet Spartanerne under haard Straf havde forbudet at modtage dem. En af dem, Thrasylus, forbant sig med nogle Andre, og dem lykkedes det at forjage de Tredive samt den spartanske Besætning og at gjengive Staten en fri Forfatning.

14. Sokrates.

Et saa opvakt og sharpsindigt Folk som det groestle maatte tidlig begynne at tænke over Naturens og Menneskenes Oprindelse, over Menneskenes Forhold til Guddommen og over dennes Væsen, men især over den menneskelige Sjæl og Fornuft selv. Tidlig finde vi derfor Spor hos dem af den Videnskab, som lærer Menneskene at betragte Tingenes Marsager, og som vi pleie at kalde Philosophien. Om trent paa den peloponnesiske Krigs Tid havde denne taget en meget skadelig Vendring. Den Tids Philosopher, de saakaldte Sophister, droge omkring fra Stad til Stad og underviste mod hoi Betaling de lærelystne Unglinge. Men det var ikke en ørlig Undersøgelse af Sandheden, de foredroge: det var tværtimod den Kunst at auføre Grunde for enhver Ting, og at forsvare, ofte umiddelbart efter hinanden, to lige modsatte Meninger. De lærte

*) Lysander var en ualmindelig klog og dørv Mand, men hans Charakter var uredelig og haard. Han pleiede at sige, at „man maatte narre Børn med Legetsl, men Mænd med Eder.“

*) Tyran kaldtes i Oldtiden en Eneregent i en Stat, der før havde været fri, ikke juft En, der regjerede grusomt.

nemlig, at Alt i Verden var som man tog det, og at Intet havde Krav paa at gjelde for almindelig Sandhed, thi enhver Paastand kunde forsvares; folgelig beroede Forfjellen mellem Godt og Ondt, Dyd og Last kun paa Menneskenes Meninger derom, i sig selv var Alt lige godt. Herved gjorde de de Unge forfængelige og selvkloge, idet de opfylde dem med den Tro, at de formedelst denne indbildte Viisdom vare langt klugere end de Eldre. Imod disse Sophister optraadte en retslaffen Athenierer, Sokrates. Han viste det Falske og Bedragerste i deres Lære, imedens han tilsige skarpt angreb den Forfængelighed, hvormed de og deres Disciple domte om de vigtigste Gjenstande, som de flet ikke tilbørligen havde undersøgt. Han stræbte at meddele rigtigere og renere Begreber om Guddommen og dens Forhold til Verden, samt at gjøre de unge Mennesker det tydeligt, at den sande Viisdom bestod i Gudsfrigt, Dyd, Maadehold og ydmhg Erkjendelse af, at den menneskelige Videns er ufuldkommen. Imedens Sophisterne stræbte efter Rigdom og Ere, levede Sokrates fattig og nøism, og tog ikke Betaling af Nogen for sin Undervisning, men indfandt sig paa Torvet og andre Steder, hvor Mange vare forsamlede, og talte med Enhver, han der fant.

Det var naturligt, at både Sophisterne og mange Andre, hvis vrangle Meninger Sokrates havde blottet, vare forbittrede paa ham. Hertil kom, at Folket i Almindelighed havde Philosopherne mistænkte som Gudsornægtere og af Misforstaelse sammenblandede Sokrates med de Andre. Da Sokrates var 70 Aar gammel, blev han af sine Fjender anlagt for at indsøre nye Guddomme og forsøre Ungdommen. Da han kom frem for Retten, viste han, hvor usande de mod ham reiste Beftyldninger vare, men vilde ikke, saaledes som det ellers sædvanligt skete, stræbe at røre sine Dommere ved Bonner og Forestillinger: tværtimod erklaerede han, da han blev opfordret til at sige, hvilken Straf han meente at fortjene, at han ikke fortjente Straf, men den Ere at underholdes paa offentlig Bekostning*).

* Dele var en i Athenen sædvanlig Besøning og Eresbevisning for fortjente Mænd.

Forbittrede herover domte Dommerne ham til Døden: den ædle Sokrates tömte med Rolsighed Giftbægeret, og døde i Fængslet, omgivet af sine grædende Venner (400). Kort efter hans Død fortrød det ubesindige Folk, hvad det havde gjort, opreste ham en Eresstøtte og jog hans Anklagere i Landsflygtighed.

15. Thebens glimrende Periode.

Epaminondas og Pelopidas.

Efterat Athenen ved den peloponnesiske Krig var blevet ydmyget og svækket, var Sparta uden Sammenligning den mægtigste græske Stat; den trætede nu ogsaa efter at bringe de øvrige græske Stater under sit Overherredømme.

I Theben, Hovedstaden i Boeotien, herskede heftige Stridigheder just paa en Tid, da en spartansk Hær, der var paa Marschen imod en anden By, letrede sig i Nærheden af Theben. Anførerne for det ene Parti bade den spartanske General om Hjælp; og endssjøndt han ikke havde den mindste Ret eller Besafning hjemme fra til at blande sig i Stridighederne i en fremmed og uafhængig Stat, vilde han dog ikke lade denne Lejlighed ubenyttet til at udvise Spartas Magt. Han overrumpledte Staden paa en Festdag og besatte Borgen Kadmea i samme. Den spartanske Regjering dadlede vel Generalen, fordi han havde gjort Slight uden Ordre: men forresten besluttede den at drage Fordeel deraf, lod en Besættning blive i Borgen, og indsatte en Regjering i Theben af Mænd, der vare Sparta hengivne. Modpartiet blev haardt forfulgt, og Mange af samme toge deres Tilflugt til Nabostæderne, især Athenen. Her lagde de Planen til at befrie deres Fædreland: i Spidsen for dem, der ønskede paa at udføre dette driftige Foretagende, stod Pelopidas; desuden var Phyllidas, en Thebaner, Secretair hos Tyrannerne (de af Sparta indsatte Regjeringsherrer), i Forstaelse med dem. De Sammensvorne kom, forlædte som Bonder, en mørk og stormfuld Aften igennem forstjellige Porte ind i Staden, og begav sig hen til en Mand, i hvis Huus Phyllidas den Aften havde indbudet nogle af Tyrannerne til

et Gjestebud. Just som man vilde stride til Udsorelsen af det blodige Bærk, kom et Brev fra Athenen til en af Thrannerne, i hvilket var givet en omstændelig Beretning om hele Sammensværgelsen; Budet havde tillige Ordre til at bede ham om at læse Brevet strax, da det indeholdt Ting af yderste Vigtighed. „Vigtige Ansliggender maae bie til imorgen,“ sagde han, der kun tenkte paa de Fornsielser, Phyllidas havde lovet dem ved Gjestebudet; hvorpaas han lagde Brevet tilside. Et Sieblik efter indtraadte de Sammensvorne, forklaede som Sangerinder, hvilke Phyllidas, efter Skif og Drug, havde lovet ikke skulde mangle ved Gjestebudet. De drebbe de tilstedevarende Thranner og bemægtigede sig under den første Forvirring Borgen, fra hvilken den spartanske Besætning blev fordrevet (379).

Theben var saaledes besriet; men med Sparta forestod naturligvis en Krig. Ingen troede, at Theben vilde kunne bestaae i samme: thi denne Stad havde hidtil kun spillet en ubetydelig eller uheldig*) Rolle i Grækenland, og dens Indbyggere ansaaes for raae og dorske. Men to fortællelige Mænd hævede den til en Anseelse, som den rigtignok kun beholdt saa længe, som de levede. Disse var Pelopidas og Epaminondas: den første af fornem Sloegt og riig, den sidste saa fattig, at han ofte manglede det Nødvendige, paa samme Tid som han stod i Spidsen for Staten og commanderede dens Hære; begge udmarkede ved Lapperhed, Fædrelandsfjærlighed og Rettskaffenhed. Da en spartansk Hær rykkede ind i Boeotien, blev den slagen ved Leuktra (371). Nederlaget var saa stort og Flugten saa almindelig, at man kom i en dobbelt Forlegenhed, fordi Lykurgs Love fastsatte Dødsstraf for Enhver, der flygte fra Slaget. Regjeringen erklaerede da, at Lovene maatte sove den Dag! — Naret efter rykkede Epaminondas med en Hær ind i Peloponnes, og dette var den første Gang, at en Hjende var Sparta nær: saa at det nu ikke længere kunde siges af Spartanerne, hvad de pleiede at rose sig af, at ingen spartansk Kvinde havde seet Rosgen af en fjendlig Veir. Paa dette Tog

havde Epaminondas og Pelopidas beholdt Commandoen ubover den bestemte Tid, hvorfor de af deres Hjender blevet anklagede. Epaminondas sagde blot: „Efter Loven maa jeg døe. Jeg beder kun, at man vil anføre i min Dødsdom, at jeg er bleven dømt fra Livet, fordi jeg ved Leuktra twang mine Landsmænd til at angribe og overvinde Lacedæmonierne, som de hidtil ikke havde voret at see under Nine, og fordi jeg har redbet mit Fædreland og hdmhget Sparta“. Anklagerne maatte beskjæmmede gaae bort. — Paa et nyt Tog ind i Peloponnes mødte Epaminondas den spartanske Hær ved Mantinea (362). Ogsaa her seirede Thebanerne; men just som Spartanerne begyndte at vige, blev Epaminondas truffen i Brystet af et Spyd. Lægerne erklaerede, at han vilde døe, saasnart man drog Spydet ud: han lod det derfor sidde, indtil man havde meldt ham, at hans Landsmænd havde seiret. Da lod han Spydet drage ud med de Ord: „Jeg har nu levet længe nok, thi Theben har seiret, og jeg dør ubevundsen“. To Aar tidligere var hans Ven Pelopidas falden paa et Tog imod Thessalien, et Nord for det egentlige Grækenland liggende Landsstab. — Med disse to Mænd ophørte Thebens Magt og Anseelse.

17. Philip af Macedonien tilintetgjør Grækenlands Frihed.

Nord for Thessalien laae Macedoniaen, et Land, hvis Beboere var en Blanding af Grækere og Barberer*) og hidtil kun havde været lidet agtede. Paa den Tid regjerede der en Konge ved Navn Philip, en Mand af ualmindelig Klugsslab og Snildhed. Ved at blande sig i Grækernes indhyrdes Stridigheder slafte han sig efterhaanden Indflydelse i Grækenland. Det var der dem, som gjennemstuede hans ørgjerrige Hensigter, og navnligen advarede den berømte atheniensiske Taler Demosthenes ofte sine Landsmænd om, itide at tage sig i Agt for ham.

*) I Perserkrigen havde den understøttet Xerxes.

Men Philip, der ligesaa godt forstod at anvende List og Bestikkelse som at bruge Magten, bidste at gjøre dem trægge: thi de af ham bestukne Talere fremstillede stedse hans Hensigter som de redeligste og bedste. Vel sik man til sidst Dionene op, og den gamle Frihedskærlighed forenede Athenierne og Thebanerne til Modstand imod den fælles Fjende. Men da var det allerede for sildigt. Ved Chæronea i Boeotien seirede den macedoniske Konges Krigskunst over de forenede Grækere (338), og Philip var nu Grækenlands Overherre. Han lod sig udnevne til Overansører for den forenede græske og macedoniske Hær, med hvilken han vilde gjøre et stort Tog mod Persien og undertrykke denne Grækenlands gamle Fjende. Men under Udrustningerne til Toget blev han dræbt af en Snigmorder ved sin Datters Bryllup (336).

18. Alexander den Store.

A. Saasnat Philip var død, meente de af ham overvundne Folkeslag, at Tiden var kommen til at løsdrive sig, efter som de ikke troede, at hans Søn, den unge Alexander, vilde være i stand til at modståe dem. Men heri bedroge de sig. Alexander gif først imod de raae Nationer imod Nord, som havde gjort Opstand, og undertryngt dem hurtigen, hvorpaa han vendte sig mod Grækenland. Her havde det Ryste udbrædt sig, at Kongen var død: Grækerne var derved strax komne i Bevægelse, og Thebanerne havde forjaget den macedoniske Besættning fra deres Borg. Pludselig viste Alexander sig til deres Skæl: efter en heftig Modstand blev Staden indtagen og ødelagt; Husene blev nedrevne, undtagen det, der havde været behoet af den berømte Digter Pindar, hvis Minde Alexander paa denne Maade vilde hædre. Indbyggerne blev følge som Slaver, paa Pindars Familie nær og dem, der var forblyvne Macedonien troe. Skælfede ved denne Strenghed både de øvrige græske Stater, som havde hørt ifinde at følge Thebens Exempel, om Skænsel, hvilken Alexander strax tilstod dem, fordi han meente bedst at vinde Grækerne

ved en saadan Forening af Strenghed og Mildhed. Derpaa drog han til Korinth, hvorhen han havde ladet komme Ge sandter fra de græske Stater, og lod sig her af dem udnevne til Ansører paa det fælles Tog mod Persien, som nu skulde gaae for sig. I hans Træværelse skulde en af hans Generaler med en Hær blive tilbage for at regjere Macedonien og Grækenland.

B. Med en Hær af 35,000 Mand gif derpaa den unge Helt over Helle spont. Paa den persiske Throne sad dengang Darius Kodomannus, en godmodig og mild men svag Fyrste. Han sendte mod Macedonerne en Hær af 100,000 Mand under flere af Statholderne i Lilleasien; denne opstillede sig ved Floden Granicus. Alexanders Generaler raabede ham til ikke at sætte over Floden i Fjendernes Paashn, da Bredberne ved Floden var steile, saa at Pererne vilde have altfor stor Fordeel ved at angribe Macedonerne, medens de klarede op ad Flodbredberne; men han svarede: „Helle spont vilde jo stamme sig, hvis vi bare bange for denne lille Flod.“ Han styrtede sig forrest i Floden og kom lykkeligen over. Kampen var i Begyndelsen heftig: Alexanders Hjelm blev løvet, og kun hans tro Ven Klitus, en af hans Generaler, frelste ham fra at blive nedhuggen. Dog seirede Macedonerne, og Pererne flygtede til alle Sider (334). — Herefter drog Alexander først langs med Beskytsten, derpaa gjennem det Indre af Lilleasien, og kom til Staden Gordium. Her gjemtes fra old gammel Tid en hellig Bogn, paa hvilken Agat var fastbundet til Vognstangen med en saa künstig Knude, at det ansaaes for umuligt at løse den. Et Drakelsvar havde sagt, at den, der løste samme, skulde blive Aziens Behersker. Alexander forsøgte at løse den; men da det ikke vilde lykkes ham, tog han sit Sværd og overhuggede den, idet han sagde, at det var lige gyldigt, paa hvilken Maade Knuden løstes. Herfra kom han til det bjergfulde Cilicien paa Sydsiden af Lilleasien, hvor en Sygdom, som han paadrog sig ved Forklædelse, nær havde gjort en pludselig Ende paa hans Liv. Lægerne boede længe ikke at forestrike ham Noget, fordi Enhver var bange for det Ansvar,

han vilde paadrage sig, hvis Kongen døde. Endelig tilbød en Læge ved Navn Philip at give Kongen et Lægemiddel, hvorefter han enten vilde blive helbredet eller døe. Just som Alexander ventede paa dette, kom et Brev fra hans General Parmenio, hvori han advaredes imod Philip, fordi denne vilde give ham Gift. Alexander tog Brevet og leverede det til Lægen i det Dieblif, da han satte Driften til sine Læber. Da han saae, at Philip, der havde en god Samvittighed, ikke forandrede en Mine ved at løse Brevet, temte han rolig Bægeret. Hans Tillid og Tro paa Lægens Nedelighed viste sig at være grundet, thi saa Dage efter var han igjen i Besiddelse af sin Sundhed og Kraft. — Kort efter (333) mødte han ved Issus i en bjergfuld Egn Kong Darius, som med en prægtig smykke og af Guld og Edelslrene straalende Hær paa 600,000 Mænd drog imod Macedonerne: foruden Kongen selv vare tre af hans Børn, hans Dronning og hans Moder tilligemed den hele Høststat i Leiren. Men hverken Hærens Pragt eller dens store Antal gavnede den noget: Stedet var ogsaa ugunstigt for Perserne, fordi deres store Mængde ei havde Plads til at udvikle sig. Efter en kort men heftig Kamp flygtede Perserne i fuldkommen Uorden fra den med mange tusinde Liig bedekkede Valplads: det kongelige Telt med alle dets Skatte, desuden Kongens Moder, Gemalinde og Østre samt en stor Mængde Ejendomme og Fruentimmer faldt i Seirherrens Hænder. Alexander behandlede Fangerne med Mildhed, og udviste især mod den kongelige Familie den kjerligste Skaansel og Godhed: med de forefundne Skatte belønnede han sine Tropper.

C. Efter denne Seir forfulgte Alexander ikke strax Darius, fordi han først vilde bemægtige sig Landene paa Middelhavets Kyst. Han drog derfor igjennem Syrien, hvor Alt underkastede sig undtagen Thrus, Phoeniciens Hovedstad. Denne Stad laae paa en Ø tæt ved Kysten og var stærkt besøstet: i Tillid hertil lavede Indbyggerne sig til haardnakket Modstand, og sendte deres Kvinder og Børn til Karthago (som var en Colonie fra Thrus). I syv Maaneder beleirede Alexander Staden forgives: han opførte en Damning fra

Landet ud til Staden, og til sidst maatte Thrus bække under. Den forbittrede Seirherre beredte den en førgelig Skue: en stor Deel af Indbyggerne drætes, og 30,000 folges som Slaver. — Isærne, som uden Modstand overgave sig til Alexander, blev mildt behandlede og erholdt Tilladelser til at beholde deres Gudsdyrkelse, ligesom deres hellige Tempel ikke leed noget Angreb. Fra Isærland drog Alexander ind i Egypten, hvor den persiske Statholder ingen Modstand gjorde og Egypiterne gjerne modtog Alexander som Befrier fra det forhadte persiske Rig. Han anlagde her den siden saa berømte og rige Stad Alexandrien. Med en udvalgt Hær drog han derpaa til det berømte Tempel for Jupiter Ammon paa en Dase i den lybiske Ørken: her hisstes han af Præsterne som Guden Jupiters Søn. Han frabab sig ikke denne Titel, dels fordi det i Oldtiden var temmelig almindeligt, at udøvere Mænd kaldtes Sønner af Guder, dels fordi han gjerne vilde omgive sin Person med al mulig Glæds.

D. Imidlertid havde Darius samlet en ny talrig Hær, og med samme drog han Alexander imøde, da denne vendte tilbage fra Egypten. Paa Sletterne ved Gaugamela og Arbela, noget Øst for Floden Tigris, stod den sidste Kamp imellem Darius og Alexander (331): Persernes Skarer faldt i stort Antal for Macedonernes Sverd, og Darius flygtede til de nordlige Provindser af sit Rige. Her blev han tagen ildfang af Bessus, Statholder i Baktrien, som havde isinde efter sin uslykkelige Herres Falb at tiltrive sig Kongemagten. Men Hænen nædede ham snart. Alexander, som imidlertid havde underkastet sig Persiens vigtigste Staeder og Provindser, drog ildsamt imod ham. Da Bessus saa sig haardt forfulgt, og mistvivlede om at kunne føre den uslykkelige Darius længere med sig, kronede han endnu sin sjældnige Opførel ved at lade Kongen dræbe. Macedonerne, som kort efter ankom, fandt Darius svommende i sit Blod. Alexander udgjod Taarer ved Synet af hans Liig og lod dette kongeligen begrave. Herefter fulgte Forræderen sin fortjente Straf. Alexander vendte derpaa tilbage til Persien, undertvang de endnu

ikke erobrede Provindser og stræbte saa at ordne Rigets Forfatning. Men dette var ikke let. Macedonerne kunde ikke finde sig i at see Perferne behandlede som deres Rige: naar de saae Kongen antage persiffl Dragt o. s. v., harmedes de, og de ørgrede sig over at see deres før saa simple og jevne Konge omgiven med en asiatisk Fyrstes Pragt. De macedoniske Store havde været vante til at behandle deres Konge næsten som deres Eigemand: de Persiske pleiede at faste sig tilbedende ned for deres Fyrste. Alexander, som modtog denne Hyldest af de persiske Store, onsfede den ogsaa af de Macedoniske, men dette gav Anledning til megen Misforniselse. Hertil kom nu ogsaa, at Alexander ved sin bestandige Lykke var blevet overmodig og stolt. Hans Hestighed henrev ham stundom til Handlinger, hvilke han selv siden bittert fortrod; især var dette Tilføldet, naar han havde drukket for Meget. — Denne Macedonernes Misforniselse brød endogsaa ud i Planer imod Alexanders Liv. En af hans Generaler, Philotas, blev overbevist om at have været vidende om saadant et Mordanslag, uden at have meldt det for Kongen: Hæren erkendte ham skyldig, og han maatte bøde med Livet. Men Kongen lod tillige hans Farer, den gamle og fortjente General Parmenio, dræbe. Ved et Øjestebud roste Klitus, som havde frelst hans Liv i Slaget ved Granicus, Kong Philip og nedsatte Alexander, der havde prælet af sine Bebrifter: haade han og Kongen være nemlig ophidsede af Viin. Alexander sprang rasende op imod ham, og skjænt Generalerne fastede sig for hans Fodder og vilde holde ham tilbage, stirrede han ud i Forbærelset og dræbte med egen Haand Klitus, en af sine hærførste Venner. Da Alexander siden kom til sig selv, angrede han bittert sin Gjerning og vilde i tre Dage hverken spise eller drikke.

E. Men imedens Alexander saaledes i Freden overgav sig til det rige Afsiens Pragt og Forniselsel, var han endnu stedse den Dristigste i Faren, den Forreste i Kampen, den mest Udholdende i at taale Besværligheder og Mangel. Erobringen af Perſien var ham ikke nok: det rige Indien skulde lyde hans

Scepter. Han gif (327) over Floden Indus, men fandt en haardnakket Modstand hos de Folkeslag, der boede paa Sletterne Øst for denne. Han overvandt i et heftigt Slag en Konge ved Navn Porus, og fangede denne. Da Porus blev ført for ham, spurgte han ham, hvorledes han vilde behandles. „Kongeligen“, var Svaret. Alexander visste, at han forstod Bevægningen heraf, thi han visste ham den høieste Agtesse, saa at Porus fra hans Ejende blev hans Ven. Da han vilde drage videre, vægredede Soldaterne sig ved at gaae længere frem; han maatte derfor imod sin Willie vende tilbage. Hans Tilbagetog igjennem det øde Kystland var yderst besværligt: imidlertid lod han en Admiral seile med en Flaade langs med Kysten indtil Mundingerne af Euphrat og Tigris. Efter sin Hjemkomst til Babylon besværtigede han sig med Planer til endnu vidloftigere Erobringer: Nordafrika og det vestlige Europa skulde underwinges og Babylon være Verdens Hovedstad. Men her gjorde en uventet Død Ende paa hans store Planer: han døde af en hidsig Feber 33 Aar gammel (323).

F. Alexander havde ikke gjort nogen Bestemmelse om, hvorledes der efter hans Død skulde forholdsnes med hans store Rige: han havde ingen Son, der kunde modtage Regjeringen, der var Ingen af hans Familie, som kunde træde i hans Sted. De ørgerrige Generaler handlede derfor i deres Provindser som uindskrænkede Herrer: efterat inden saa Aar den hele Kongelige Familie var udryddet, og efterat meget Blod var flydt i de Krige, som Generalerne førte med hverandre, antoge disse efterhaanden alle Kongetitlen. Saaledes oplostes inden saa Aar Alexanders Rige i flere mindre Kongeriger, af hvilke de tre vigtigste var Macedonia med Grækenland, Egypten (berømt i den følgende Tid som Vidensfabers og Verdoms Sæde) og Syrien. De blev alle erobrede af Romerne, nemlig det første A. 146, Egypten, 31, Shrien 64.

18. Den romerske Republikks ældre Historie.

Folketribuner. Decembirer.

Efterat Kongemagten var afflaaffet i Rom, herskede idelige Stridigheder imellem Patricierne, de Adelige, og Plebeierne, Almuen. De Første havde al Magt i Staten og brugte denne til paa enhver Maade at undertrykke Plebeierne: og hertil benyttede de sig især af de strenge Love for Gjeld, der handes i Rom ligesom i de fleste Stater i Oldtiden, især hvilke Creditoren havde Ret til at gjøre Skyldneren, naar han ikke var i stand til at betale, tilligemed hans Familie til sine Slaver og bruge eller sælge dem som saadanne. Desuden blev Plebeierne af hine betragtede som en ringere Kaste, med hvilken det ikke var tilladt ved Egteslab at træde i nogen nærmere Forbindelse. Tilsidst blev Plebeierne fjede af denne Tilstand, vandrede ud af Staden og leirede sig i nogen Afstand derfra, idet de erklærede, at de ikke vilde vende tilbage, førend de havde erholdt noget Sikkerhed for, at de i Fremtiden vilde faae det bedre. Herefter siktede de Ret til aarligen at udnævne to (siden flere) Folketribuner, Øvrighedspersoner, som skulde paase Almuens Bedste og Forsvar, og som siden erholdt en meget større Magt, end man havde tænkt at give dem. — Patricierne havde imidlertid ikke nødsvungne indrømmet dette. Da der siden opkom en Hungersnød, raabede en ung Patricier ved Navn Marcus med Tilmavnet Coriolanus, at man ikke skulde meddelse Almuen Korn, førend den aafstod de Rettigheder, den havde tilsvungen sig ved Udvandringen. Forbitret herover jog Almuen ham i Landflygtighed. Coriolan gif derpaa til Volserne, et Nabofolk, som han før havde overvundet, tilbød dem sin Tjeneste og drog i Spidsen for dem imod sin Fædrestad. Romerne, som blev grebne af Skræl, sendte Gesandter til ham og bade om Fred; men Coriolan vilde Intet høre derom. Wigesaas lidet kunde Præsterne, der gif ud til ham i Leiren, bevæge hans Hjerte. Da gif hans gamle Moder og hans Hustru med deres to smaa Børn, ledsgagede af en stor Skare af romerske Kvinder, ud til

ham i Leiren. Disses Taarer og Moderens Bebreideser rørte ham: han førte Volserne tilbage, og Rom var befriet (488).

Man havde endnu ingen skrevne og for Alle lige Love. Efter megen Strid blev det endelig besluttet, at saadanne Love skulde gives, og tre Mænd sendtes til Grækenland for derfra at hente Love, især Solons. Efter deres Hjemkomst blevet ti Mænd, Decembirer, udnevnt til at gjennemse de medbragte Love og indrette dem efter Romas Tarb: imidlertid skulde disse have den høieste Magt. I det første Aar regjerede de godt: i det næste viste de sig voldsomme og tyranniske, indtil en af dem, Appius Claudius, ved en flammelig Gjerning bevirke deres Fal. Han var bleven forelsket i en ung Pige ved Navn Virginia, som var forlovet med en ung og tapper Romer. For at faae hende i sin Bold, lod han en af sine Tilhengere, Clodius, foregive, at hun var en Datter af en af hans Slavinder og altsaa hørte ham til. Appius dømte, at Pigen skulde gælde for Claudius's Slavinde, indtil hendes Fader, som dengang var fraværende i Krigstjeneste, bevisste, at hun virkelig var hans Datter. Da nu Faderen Dagen efter ilede til, og da alle hans Forestillinger imod denne uretfærdige Dom Intet udrettede, forlangte Faderen, som intet Middel faae til at frelse sin Datter, endnu blot Tilladelse til at tage Affled med hende. Da han havde faaet denne, greb han en Kniv fra en Slagterbod*) og stødted den i den unge Piges Hjerte, idet han udraabte, at han hellere vilde se hende død end som en vanæret Slavinde. Dette gruelige Syn samt Faderens og den Forlovedes Opfordringer til Havn ophidsete Folket: det greb til Vaaben, Decembirerne blev forjagne og Consulmagten igjen indsat. Appius dræbte sig selv i Fængslet (449).

19. Gurius Camillus.

Romerne førte idelige og heldige Krige med deres Nabover, og underkastede sig efterhaanden den ene af de nærliggende Stæder

*) Sagerne forhandles altid paa Torvet.

efter den anden. I blandt deres Hærførere udmaerkede sig især **Turins Camillus**, en Mand af stor Tapperhed og Fædrelands-hærlighed, men tillige stolt og hydende, derfor ilde lidt af Allmuen. Han erobrede den mægtigeetruriske Stad **Veji**: efterat den i 10 Aar var blevet beleiret, trængte han nemlig gjen-nem en underjordisk Gang ind i Staden. Dette havde han først lovet Soldaterne, og disse havde allerede deelt det imellem sig: men efter Erobringningen sagde han dem, at han havde lovet en Gud en Tiendedeel deraf, og Soldaterne maatte saaledes til deres store Misfornoselske tilbagelevere en Deel af det allerede Modtagne. Nogen Tid efter gik han formedesst Folks Uvillie frivilligen i Vandflugtighed; dog varede det ikke længe, inden hans Landsmænd kom til at trænge til ham.

En talrig Skare af Gallerne, et Folk, der boede i Frank-
rig, Spanien og de britiske Øer samtidig med derfra var vandret over Alperne ned i Øvreitalien, drog nu ned i Mellemitalien og odelagde Etrurien (omtrent det nuværende Toscana). En af Stederne i denne Egn, Clusium, sendte Gesandter til Rom og bad om Hjælp imod disse farlige Fjender. Romerne sendte Tre af den mægtige Fabiske Familie derhen med den Befaling, at de skulde føge ved Forestillinger at afholde Gallerne fra at angribe Staden. Istedsedfor at holde sig neutrale stillede Fabierne sig i Spidsen for Clusierne og toge Deel i Kampen. Herefter forærede Gallerne dem udleverede, som dem, der havde krenket Folkeretten. Romerne afsloge dette og sendte tværtimod en Hær imod Gallerne, anført af Fabierne. Men denne led ved Floden Allia et fuldstændigt Nederlag og adspredtes i kort Tid albedes: Nogle flygtede til Veji, Andre til Rom, hvor Alt kom i den største Skræk. Gallerne tövede i nogen Tid, inden de droge mod Rom selv: herved siktede Romerne Tid til at skaffe Proviant tilveje og til at bortfønde Helligdommene til andre Steder. Efterat dette var skeet, indsluttede de sig paa Borgen, **Capitoleum**: kun nogle Oldinge, der have hælstedt de høieste Embeder, vilde ikke fly, men blev tilbage i Staden og satte sig, iforte deres Embedsdragt, paa Torvet eller ved Indgangen til deres Huse. Gallerne droge ind ad den åbne Port i den

mennesketomme Stad, igjennem de øde Gader; forsigtigen og frugtsomt gik de frem og tilbage i disse, thi de formodede et Baghold, og Stilheden og Tomheden forekom disse raae og overtroiske Mennesker unaturlig og rædselsfuld. Da de nu saae de Gamle sidende ubevægelige i deres Høitidsdragt og med deres strenge, alvorlige Miner, vidste de længe ikke, om det var Gudebilleder eller levende Mennesker, de saae. Men endelig trak en af Gallerne en Romer i det lange Skæg, hvorpaa denne gav ham et Slag over Hovedet med sin Stab. Da saae Gallerne, hvem de havde for sig: alle Romerne bleve nedsablede og Staden opbrændt. Derpaa forsøgte de at storme Capitolium; men dette formaaede de ikke.

Dog var det nær lykkedes Gallerne at indtage Borgen ved Lyst. Romerne, som vare flygtede til Veji, ønskede at faae den forbiste Camillus udnevnt til Dictator*: men saadant kunde ikke af Senatet, og dette var paa Capitolium. En Romer liste sig ved Nattetid ind i Staden, klædte op ad Klippen og forebragte Sagen for Senatet, der med Glæde gav sit Samtykke. Denne Romers Spor vare imidlertid blevne bemærkede af Gallerne, og i den næste Nats Mørke forsøgte de at stige op ad samme Bei. Allerede vare de komne til det Øverste, uden at enten Bagterne eller Hundene mærkede dem: da gjorde nogle Gjæs, som vare helligede til Gudinden Juno, Anskrig, og herved vaagnede en tapper Romer, Manlius. Han ilede mod Gallerne, hug den første ned og stodte de Andre tilbage, indtil Flere kom ham til Hjælp: mange af Gallerne maatte betale dette driftige Forsøg med Livet.

Mangelen paa Levnetsmidler blev imidlertid hver Dag mere trykende for Romerne: paa den anden Side lede ogsaa Gallerne af Mangel og Sygdomme. Begge Parter ønskede derfor en Fred, og Gallerne forpligtede sig til at drage bort imod en

* En Øvrighedsperson med uindfrænket Magt, som valgtes i overordentlige Tilfælde, og ikke beholdt sin Magt i det Høieste i et halvt Aar, oftest langt kortere.

stor Sum Guld. Da denne skulle veies, kastede Brennus, Gallernes Anführer, sit Skjold paa Vægtskaalen med de Ord: „De Overvundne maae finde sig i Alt“. Men i det Samme kom Camillus med en romersk Herr, som han havde samlet, og med de Ord: „Ikke med Guld men med Staal skulle vi høste Romas Frihed!“ angreb han Gallerne og overvandt dem aldeles (390).

Stribighederne imellem Patriciere og Plebeiere begyndte vel igjen, men endelig ophørte de, da Plebeierne, der tidligere havde faaet Ret til at indgaae Egteskaber med patriske Fruentimmer, nu erholtet Adgang til de høieste Embeder, endog Consulværdigheden, hvilken de før ikke havde haft. Hertil bidrog ogsaa Camillus, dengang 80 Aar gammel.

21. Romas Krige med Latiner, Samniter, Pyrrhus.

Efterat Rom havde undervunget de nærmest omkringliggende Stæder, og den indvortes Enighed var bleven nogenlunde besættet, begyndte det en Række af Krige, ved hvilke det efterhaanden (omtrent 343—272) undervang det øvrige Italien. Kampen var ofte hard og tviblom: thi stridbare og frihedselskende Nationer stode her imod Romerne. Men denne Tids Historie er derfor ogsaa rig paa tapper Heldedaad, og mangen mærkelig Begivenhed har Sagnet opbevaret fra hine blodige Krige. — I Krigen mod Latinerne, et med Romerne nær beslægtet Folk, havde Consulen Titus Manlius Torquatus, for at ingen Forvirring skulle opstaae af begge Folks store Liighed, givet den Ordre, at Ingen uden hans Tilladelse maatte forlade Rækkerne for at kæmpe med en Fjende. En Latiner gik frem foran de øvrige og udfækkede, som det i Oldtiden ofte skete, en hver af Romerne, der havde Mod til at gaae ham imøde, til Enekkamp. Da formedest Consulens Befaling Ingen traadte frem, haanede han dem som feige. Dette kunde Consulens Søn, den unge og tappre Titus Manlius, ikke længere udholde: han sprang frem, angreb og fældede Latineren. Soldaterne

hilste ham med Jubel: men Faderen modtog ham med en mørk og streng Mine, og sagde: „Eftersom hverken Consulens Befaling eller Faderens Villie har kunnet holde Dig tilbage, skal Du give et sørgetligt Eksempl paa den romerske Krigstugt“, hvorpaa han lod ham binde og henrette, trods hele Hærens Bønner om at skaane ham. Saa strenghed var Krigstugten i den romerske Herr, og saa ubetinget var man vant til at fordre Eh-dighed baade imod Øvrighedspersonerne og imod den faderlige Mændighed*)! Da det siden kom til et Slag, og Romerne begyndte at vige, opoffrede den anden Consul, Decius Mus, sig for sit Fædreland. Han lod Præsterne under religiøse Ceremonier indvie ham selv tilligemed den fjendtlige Hær som Offer til Guderne: efter de Tiders Meninger maatte da begge leve og døe med hinanden. Han styrte sig derefter midt ind i blandt Fjenderne, og fandt den Død, som han søgte. Men Latinerne, der herved blev ligesaa modløse som Romerne tillidsfulde, blev overvundne.

I Krigen med de stridbare Samniter blev Romerne engang trufne af et stort Uheld. Consulen Posthumius blev med sin Hær indsluttet i en snever Bjergdal, fra hvilken det ikke var ham muligt at komme frem eller tilbage. Imedens Romerne hengave sig til en raadbild Fortvivelse, vare Samniterne heller ikke enige med sig selv om, hvad de skulle gjøre. Anführer Pontius sendte Bud til sin gamle Fader, og spurgte ham om Raad. Faderen svarede, at han skulle lade alle Romerne omkomme. Da Pontius ikke gjerne vilde dette, sendte han atter Bud til ham: denne Gang lod Svaret, at han skulle lade dem alle uskabte drage hjem. I det første Tilfælde meente nemlig Faderen, at Romerne vilde være ude af Stand til at føre Krigen; i det sidste vilde de stamme sig ved at fortsætte den imod en saa ædelmodig Fjende. Pontius syntes imidlertid ikke om disse Raad, men besluttede at gaae en Middelvei. Han lod Romerne udlevere deres Vaaben, hvorpaa de halvnsgne,

*) En Fader havde Raadighed over sine Børns Liv og Død.

under Fjendernes Haan og Spot, maatte gaae under et Nag*), til Tegn paa, at de vare underkastede og i Fjendernes Bold. Desuden maatte Consulen love; at Krigen skulde ophøre og Romerne drage bort fra Samniternes Land: hervor skulde han og de fornemste Officerer indestaae; 600 af de Fornemme skulde stilles som Gidsler. — I Rom standsedes alle offentlige Forretninger, og Sorg anlagdes som ved en offentlig Ulhukke. Men Senatet erklaerede, at den sluttede Overeenkomst ikke var gyldig, saasom Consulen ikke havde haft Magt og Mhndighed til at love Sligt paa Statens Begne; Krigen skulde fornhes af al Magt, men Consulen og de Øvrige, som vare gaaede i Borgen for den affluttede Overeenkomst, skulde udleveres til Samniternes. Pontius vilde dog ikke modtage de Udleverede, for ikke at synes at give Romerne Ret i denne Paastand. Krigen fornyedes, og Samniternes maatte underkaste sig Romernes Herredømme.

I Nedreitalien laae dengang en Mængde rige og mægtige Stæder, anlagte og beboede af Grækere, hvilke efterhaanden blev undertvungne af Romerne. En af de største var Tarent. Indbyggerne i denne Stad havde fornærmet Romerne: da nu disse erklaerede dem Krig, sendte de blodagtige og forkjelede Tarrentinere, som allerede længe havde været vante til at føre deres Krige med fremmede Leietropper, Bud til Pyrrhus, Konge i det ligeoverfor dem liggende Epirus, og bade om Hjelp. Pyrrhus, en ung og ørgjerrig Fyrste, som gjerne greb enhver Lejlighed til nye Krige og Grobringer, fulgte Indbydelsen og drog med en stor Hær over til Italien. Her seirede han vel, over Romerne, især ved sine til Krigen afrettede Elefanter, hvilket Dyr man aldrig før havde set i Italien: men han lærtede deres undmærkede Tapperhed at kende. Imod ham hjæmmede blandt Andre Generalen Fabricius, som Pyrrhus ligesaa lidet kunde bestille ved sit Guld som strække ved sine Elefanter. Ja, da Pyrrhus's Krige havde tilbukt den romerske General at forgive Kongen, lod han ham føre tilbage til Pyrrhus, saa at

*) Tre Landser stillede i form af en Galge.

denne beundrede ligesaa meget hans Nedelighed som hans Tapperhed og Uegennyttighed. Til sidst blev Pyrrhus nødt til at forlade Italien, og Tarent tilligemed de øvrige græske Stæder underkastede sig Romerne.

22. Den første puniske Krig.

Da Romerne havde undertvunget Italien, blev de Ma-boer med Karthaginierne, som allerede længe havde været mægtige paa Sicilien og tragtede efter Herredømmet over hele denne frugtbare Ø: herved vare de komne i langvarige Krig med den mægtigste Stad paa samme, Syracus. Rom og Karthago kom nu ogsaa snart i Strid. Mamertinerne, Indbyggerne af en Stad i Nedreitalien, havde tjent som Leietropper i en Krig imellem Karthago og Syracus. Da de droge hjem, bemægtigede de sig Staden Messana (nu Messina), og plyndrede derfra baade i Syracusanernes og i Karthaginiersernes Lande. Da nu begge herover angrebe dem, forlangte de Hjelp af Romerne. I Begyndelsen skammede man sig for at hjelpe disse Røvere: men til sidst seirede Frygten for, at Staden skulde komme i Karthaginierernes Hænder, og Krigen blev besluttet (264). En Hær sendtes over til Sicilien, besatte Messana og tvang Hiero, Kongen i Syracus, til at forbinde sig med Rom imod Karthago. — Imidlertid indsaae Romerne dog snart, at de uden en Somagt Intet vilde kunne udrette imod Karthaginierne; og hertil havde de ikke et eneste Krigsskib, ja forstode ikke engang ret at bygge et saadant. Men de vidste dog at finde paa Raad. Et strandet karthaginensis Skib tjente som Monster, og imedens Skibene byggedes efter samme, svedes Roerlæne paa Land i at holde Naretag, idet man lod dem siddende gjøre alle de Bevægelser, som høre til at roe. Da nu Skibene vare færdige, lede Romerne vel strax et Tab, idet 17 Skibe blev erobrede; men det affstruklede dem ikke. Consulen Duilius, som ansørte den anden Afdeling af Flaaden, fandt paa Noget, hvorved Romerne med deres plumpere Skibe og mindre svede Folk dog kunde maale sig med de svante

Karthaginenserne*) Han anbragte paa Forenden af sine Skibe en bevægelig Bro, som man kunde lade falde ned paa det fjendtlige Skib, man kom i nærheden af: naar denne ved en paa samme anbragt spids Jernkrog havde fastet sig i Skibet, kunde Romerne ab denne Bei storme over i dette, og saaledes blev det til en Kamp af Mand imod Mand, som om det var paa Landjorden; i en saadan vidste han at Romerne vilde seire. Det lykkedes: da det kom til et Slag, entredre og erobrede Romerne det ene karthaginensiske Skib efter det andet, og vandt en fuldkommen Sejr. Hvilken heraf var, at de efterhaanden fortængte Karthaginenserne fra den største Deel af Sicilien og derpaa førte Krigten over til Afrika selv. Consulen Regulus gik frem med overordentligt Held og truede til sidst Hovedstaden selv, da Lykken med Ged forandrede sig; Regulus blev overvunden og fan gen. Nu sendte Karthaginenserne Gesandter til Rom for at tilbyde Fred eller idemindste Fangernes Udveksling: med dem sendte man Regulus, efterat han havde maattet afslægge Ged paa, at han vilde vendte tilbage, hvis Hensigten med Gesandtskabet ikke opnaaedes. Men Regulus raadede sine Landsmænd fra begge Øele, idet han forsikrede dem, at Karthago var ud mattet af Krigten og derfor ønskede Fred: til hans Skjebne maatte de ikke tage noget Hensyn. Derpaa rev han sig ud af sin Families og sine Venners Arme, og vendte, sin Ged tro, tilbage til Karthago, hvor han ogsaa skal have fundet den piinlige Død, som han ventede.

Krigten fortsatte, og Romerne lede adskillige betydelige Tab; især blev en stor Flaade under Anførel af Consulen Claudius Pulcher ødelagt af Karthaginenserne. Denne lykke betragtede Romerne som en Straf for Consulens Ugudelighed (de hellige Høns). Til sidst vandt dog Romerne en afgjørende

*) Ved Søkrigen i Oldtiden, da man ingen Kanoner havde, stræbte man især at løbe af al Magt med en paa Skibets Forende stående spids Jern- eller Kobberstang („Snaben“ eller „Nebet“) ind paa det fjendtlige Skib, for derved at bore det isært. Det gjaldt mest om, ved hurtige Vendinger at træffe Siden af Skibet.

Søfej ved de øgatiske Øer, Vest for Sicilien, og samme År (241) sluttedes Freden, hvis vigtigste Betingelse var den, at Karthaginenserne skulle holde sig ganske borte fra Den Sicilien.

22. Den anden puniske Krig (218—201).

Hannibal.

A. Karthago søgte efter Tabet af Sicilien og Sardinien (hvilklen Ø Romerne midt under Freden fratog det) at støtte sig Erstatning ved Erobring af Spanien; dette Lands Soldører kunde syde Karthagos Skatkammer, og fra de der boende krigske Nationer vilde det kunne tage Soldater til sine Armeer. Efter en haard Kamp lykkedes det ogsaa Karthago, fornemmeligen ved de to tappre Feltherre Hamilkar og hans Eftersølger Hasdrubal. Efter dennes Fald blev Hamilkar's Son Hannibal af Armeen udvalgt til Anfører, og Regjeringen i Karthago beføjede dette Valg. — Hannibal var dengang kun 25 År gammel: men tidlig besad han alle de Egenstæder, der høre til den udmarkede Feltherre. Han var den første til at gaae Farene imøde, men med sin Dristighed forbundt han en overordentlig Besindighed i Farens Vieblifte. Han satte ingen Priis paa Fornøjelser og sandselige Nydelsser, og trodsede baade Kulde og Hede: ofte sov han i sin Krigskappe paa den blotte Jord midt imellem Soldaterne; hans Dragt var som den simple Krigsmands. Hans Soldater elskede ham og fulgte ham med vindstrenket Tillid: thi de tiltroede ham Evne til at udrette Alt, og de lede ingen Ros, som han ikke delte med dem. Hannibal havde et stort Maal for Øie, nemlig at ydmænge Rom. Det fortelles, at Hamilkar tog ham som en niaarig Dreng med sig til Spanien efter hans indstændige Bonner, men først førte ham til et Alter og lod ham svørge Romerne et evigt Had. Denne Ged holdt han. Romerne havde, da de vare blevne urolige over Karthaginensernes Erobringer i Spanien, faaet dem til at indgaae en Overeenskomst, isølge hvilken de ikke maatte overscride Floden Ebro og ikke angribe den noget sydligere belig-

gende Stad Sagunt. Efterat Hannibal havde forberedt Alt til Krigen, angreb han denne Stad. Romerne sendte Gesandter til ham og opfordrede ham til at aftaae derfra, men han vilde ikke modtage dem. Tigesaa Edet udrettede et Gesandtskab, der sendtes til Karthago: Sagunt erobredes, og saaledes var Krigen erklæret. Romerne udrustede to Hære, af hvilke den ene skulde gaae til Spanien, den anden til Sicilien og derfra til Afrika.

B. Men Hannibals driftige Plan var at angribe Rom i Italien selv. Med en Armee af 59,000 Mand, for største Delen Mennesker, der vare vante til et langt varmere Klima, og 37 Elefanter, hvilke dog paa en saadan Bei vare mere til Besvær end til Vettelse, drog han over Pyrenæerne og igjennem det sydlige Gallien. Hervra begyndte han det driftige og højest farlige Tog over de Alper, der skulle Sydfrankrig fra Italien. Marstdien var ugunstig (det var i November Maaned); fjendtlige Folkeslag stræbte at spørre ham Vejen, og hans Soldater begyndte at tage Modet ved Synet af Alperne, hvilke de fandt endnu vildere og utilgjængeligere, end de havde ventet. Ad steile, smalle Bjergristier skulde ikke alene Hæren vandre men Elefanterne og Bagagen føres; baade Menneskene og Øhrene stivnede af den uvante Kulde, Sneen skjulte ikke alene Stierne, ad hvilke de skulde gaae frem, men ofte ogsaa de Afgrunde, der laae ved Siden af dem, saa at de redningsløse styrte ned og knustes mellem Klipperne. Fra de steile Bjeldvægge nedrullede Alpebeboerne Stene og Klippestykker paa Hæren, imedens den forsigtigen drog frem paa de bratte Skråarter, utsat for Bjendens Spyd ogude af Stand til at hjelpe dem, der saaredes eller styrte ned i Afgrunden. Da man paa den niende Dag havde naaet Toppen, lod Hannibal sine Tropper hvile og visse dem fra de kolde Sneeflader, paa hvilke de letrede sig, Italiens grønne Sletter, som snart skulde vorde deres Bytte, naar de havde overvundet de endnu tilbagestaende Misfornøjeligheder. Vejen nedad var imidlertid næsten endnu vanskeligere end Opstigningen: især hindredes de ved en nysalden Sne, som paa mange Steder maatte fastes tilside og, da den begyndte at tse, gjorde

Vejen glat og dobbelt farlig. Da nu Hannibal efter femten Dage naaede Italiens Sletter, var hans Hær sammenmeltet til 26,000 Mand og nogle faa Elefanter: men han stolede paa, at de galliske Nationer i Øvreitalien, der kun ugerne adløde Romernes Herredømme, vilde forene sig med ham efter den første vundne Seir. Dette skete ogsaa.

C. Den romerske Hær, som havde forsøgt at standse Hannibal i Gallien, var imidlertid kommen tilbage til Italien og mødte Bjenden ved Floden Ticinus. Her fulgte Romerne den første Prøve paa Hannibals Overlegenhed i Krigskunst: Hæren blev aldeles slagen, og Consulen Publius Cornelius Scipio undkom kun ved Hjælp af sin nittenaarige Søn, der siden udmærkede sig saameget i denne Krig. Siden seirede Hannibal igjen i to Slag: ved det sidste blev hele den romerske Armee tilintetgjort. Han var herved Herre over Nord- og Mellemitalien: men Romerne tabte dog ikke Modet. De udnevnte til Dictator Quintus Fabius Maximus, en Mand af en rolig og bestemt Charakter. Han indsaae, at den eneste Maade at overvinde Hannibal paa var, ikke at indslade sig i noget Slag med ham, fordi han deri var vis paa Seirens, men at trække Krigen i Langdrag, trætte Hannibal ved idelige Marscher og, saasnart han gjorde Mine til at angribe, at indslutte sig i sin stærkt befæstede Lejr. Det viste sig ogsaa, at denne Maade at føre Krigen paa ikke var Hannibal behagelig: han forsøgte ved alle Midler at løkke Fabius til Slag; men forgives. — Imidlertid fandt heller ikke det romerske Folk Behag i Fabius's Fremgangsmaade, der, som det syntes Romerne, kænklede deres Ere, da det saae ud, som om de vare bange for Bjenden: Mange vare misfornsiebede med Fabius og gave ham Øgenbvet Cunctator (Møleren). Fabius brød sig imidlertid ikke om denne uformulerte Dadel.

Det følgende Åar, da Dictatorens Embedstid var udløben og de to Consuler, Terentius Varro og Emilius Paulus, havde Commandoen, fulgte man ikke længere den samme forsigtige Fremgangsmaade. Emilius Paulus stemmede vel for denne; men Varro, en hidsig og driftig Mand, for-

drede et Slag. Det Samme onskede Hannibal, endstjordt hans Hær kun udgjorde omtrent 40,000 Mand, medens Romernes var over 80,000 Mand stærk. Ved Canue i Nedre-italien mødtes begge Hærerne (216), og her lede Romerne et skæckeligt Nederlag: 45,000 Mand faldt, Consulen *Emilius Paullus* blev dræbt, og *Varro* undkom med nogle Faa. Men Romernes Mod og Stolthed var aldrig større end efter en Ulykke: Senatet tækede *Varro*, fordi han ikke havde opgivet Haabet, og da Hannibal sendte Gesandter til Rom for at underhandle om Fangernes Udveksling, blevé de afviste. En Dictator valgtes, og Mennesker offredes for at forsonne Gudernes Brede. Dog reddedes Staden utvivlsomt mest derved, at Hannibal ikke dristede sig til at gaae løs paa den strax. Ogsaa hans Hær var nemlig svækket; den største Deel af de gamle øvede Krigere, som han havde bragt med sig fra Spanien, var falsten, og Armeen bestod for en Deel af nye og usøvede Soldater. Vel ekspererede nu den største Deel af Nedreitalien sig for ham: men han kunde fra den Tid intet Bethydeligt udrette imod Romerne, som paa den anden Side ikke vare i stand til at fordrive ham fra Italien.

D. Karthagos Yllestjerne begyndte nu at dale. En Hær, som Hannibals Broder *Hasdrubal* førte ham til Undsætning, blev nedslaget af Romerne, og Hasdrubal faldt. Spanien blev erobret af den unge *Publius Cornelius Scipio*; hele Sicilien var efter under Roms Herredomme, efterat *Syracus*, som i denne Krig havde forbundet sig med Karthago, var bleven indtaget (212) trods de store Brandspeile og uhyre Mastiner*), ved hvilke den berømte Mathematiker *Archimedes* understøttede Stadens Forsvar. — Fra Sicilien gif nu *Scipio* med en Armee over til Afrika, for derved at nøde Hannibal til at forlade Italien. Dette lykkedes ogsaa: Karthaginierne, som

saae Staden selv truet, kaldte Hannibal tilbage, og denne forlod med tungt Hjerte det Land, som i 16 Aar havde været Bidne til hans Seire, og som han engang havde næsten fuldstændigen erobret. Han sik snart en Armee paa Venene, og mødte med den *Scipio* ved Staden Zama. Trods alle hans Anstrengelser tabtes Slaget, og Hannibal undkom kun med nogle Faa. Han raabede nu sine Landsmænd til Fred; hvor dybt han end selv var nedbøjet af Harme mod Fjenden og af Sorg over sit Fædrelands Skjebne, følte han dog, at dette var det eneste Middel til endnu at redde samme. Freden blev da sluttet samme Aar (201): Karthago skulde aftaae alle sine Erobringer udenfor Afrika, udlevere sin Flaade, betale en Sum Penge (omtrent 17 Mill. Rdl.), og forpligte sig til at holde Fred med *Massinissa*, Konge i Numidien (i det nordlige Afrika), der havde været forbunden med Romerne. *Scipio* sik for sine Fortjenester det hædrende Tilsnavn *Africanus* (den ældre).

23. Hannibals Død. Den tredie puniske Krig.

Karthagos Undergang.

Efter Krigen viste Hannibal sig ligesaa stor som Statsmand, som han før havde været som General. Han indførte flere Forbedringer i Vesthjelsen, og hævede ved sine kluge Forholdsregler Handelen saaledes, at Staten paa Ny blomstrede op og kunde betale Romerne Pengene for den Tid, det var lovet. Romerne begyndte derfor at frugte: de forlangte Hannibal udleveret. For at undgaae dette, flygtede han til Afien, først til Kong *Antiochus* den Store i Syrien, som tildeels derfor kom i Krig med Romerne, derpaa, efter hans Overvindelse, til en anden Konge, *Prusias*, i Lilleasien. Da Romerne her forlangte ham udleveret, turde Kongen ikke afflaae det, men vilde dog heller ikke udlevere ham: han sagde derfor, at de kunde selv tage ham. Da Hannibal saae Huset omringet, tog han rolig en Gift, som han stedse var hos sig, og døde, 64 Aar gammel,

*) Han skal have opfundet Brandspeile med en saadan Virkning, at han med dem tændte Jld i de fjendtlige Skibe i Havnene. Med sine Mastiner tog han fra Muren fat i disse, løftede dem op og lod dem falde ned, saa at de sloges itu.

med de Ord: „Saa vil jeg da befrie Romerne fra Frygten for mig“ (183).

Karthago overlevede ikke længe sin udmærkede Fæltherre. Massinissa drillede det bestandige, og fratog det den ene Provinds efter den anden: Klager derover hjalp Intet, og da Karthaginierne i deres Forbittrelse begyndte en Krig imod ham, blev de overvundne. — Men efterhaanden fik den Mæning, at Karthago ganske burde ødelægges, mere og mere Overhaand i Rom. Man sendte en Flaade og Hær til Afrika og fordrede, at alle Baaben og Krigsmæssiner skulde udleveres; thi Roms Beskyttelse maatte være Karthaginierne nok. Da disse, tvungne af den haarde Nødvendighed, havde opfylt denne hyggende Fordring, fremkom man med en endnu haardere: Karthago skulde flyttes to Mile længere ind i Landet. Herved vilde dens Handel forsvinde, og med det Samme dens Rigdom og Magt. Nu brød den almindelige Forbittrelse og Fortvivelse ud i den heftigste Modstand. Alle, uden Forstjel paa Stand, Alder eller Kjøn, arbejdede paa Stadens Befæstning; Børn til Baaben støffede man ved at tage Hususgeraad, ja ved at rive det af Husene: thi Intet skulle nu staaes, da det gjaldt Fædrelandets Tilværelse. Romerne fandt en Modstand, de ikke havde ventet: hertil kom, at de manglede dygtige Anførere, og at Krigstugten i deres Hær var forsalden. Men begge disse Mangler blev afhjulpe, da den unge Publius Cornelius Scipio, som ogsaa blev kaldet Africanus (den yngre), blev Anfører. Han afflak ved en Dæmning Karthago al Tilførsel fra Søen, og erobredে endelig Staden ved Storm efter en lang Belæring. Men selv da forsvarede Indbyggerne sig haardnakket, og i sex Dage rasede Kampen i Gaderne. Endelig overgave de Tilbageblevne (50,000) sig: de blev følge som Slaver, Staden blev jernet med Jorden (146).

24. De gracchiske Uroligheder. Krigen mod Jugurtha samt mod Cimbrerne og Teutonerne.

Efter Karthagos Ødelæggelse havde Rom ikke længere nogen Fjende, der kunde indjage det varig Frygt: dets Krigs gif fra nu af ud paa Crobringer og paa Udvidelse af dets Herredomme. Men i sit eget Indre havde den mægtige Republik en Fjende, som til sidst omstyrte dens Frihed, nemlig Uenighed imellem de forskellige Stænder. Den gamle Forstjel imellem Patricier og Plebeier havde ikke længere nogen Betydning; men derimod havde der dannet sig en ny Adel af dem, hvis Forfædre havde bældt de høieste Embeder i Staten. Embederne kom efterhaanden i endeel rige og mægtige Familiers Enebefiddelse, som ved Bestikkelsel eller andre Midler vidste at forhindre, at Andre blev valgte end de, der hørte til deres Samfund. Disse Hornemime havde saaledes al Magten i Staten. Paa den anden Side stod den talrige, forarmede Almue, og Staden var opfylt med en orkeslos Pøbel, hvis Gunst Enhver, der vilde smigre for den ved Gaver og Forvisser, kunde kjøbe. Liberius Sempronius Gracchus, en ung Mand af fornem Familie (beslagtet med Scipionerne) og af herlige Evner, fremkom med adskillige Lovforslag, som sigtede til at lette Almuens Stilling. Senatet og de Hornemime modsatte sig naturligvis: det kom til sidst til en blodig Kamp i Gaderne, Gracchus tilligemed 300 af hans Tilhængere faldt (133). Faa Aar efter havde hans Broder Cains, der fornøjede Broderens Forslag og føjede nogle nye til, samme Skjebne: han blev dræbt paa Gaden og 3000 Mennesker foruden ham.

Hvor meget den gamle romerske Ubestikkelighed og Rettskaffenhed var forsvundet paa denne Tid, saaes især i den Krig, som Romerne førte imod Jugurtha, Konge i Numidien. Han vidste nemlig længe ved Bestikkelsel af Generalerne at bevirke, at Krigen imod ham kun blev ført for et Syns Skyld, ja endog engang endt ved en for Romerne uhæderlig Fred. Til sidst blev han dog overvunden og tagen tilfange af Marius,

hvorpaa han blev ført i Triumph*) til Rom og dræbt i Fængslet.

Imedens Romerne kæmpede imod Jugurtha i Syden, truedes de fra Nord af en anden Hjende. Cimberne og Teutonerne droge rimeligvis, idetmindste for en Deel, ud fra Thylland og Holsteen, gjennemvandrede Thyskland og forenede sig der med forskellige thyske Folkeslag: endelig kom de til den romerske Stats Grændser (i det nuværende Østerrig), og forlangte af Romerne et Land at ned sætte sig i. Da dette blev dem afflaaet, betænkte de sig ikke længe paa at forsøge at faae ved Magt, hvad man ikke vilde give dem med det Gode. De angrebe og sloge Romerne fire Gange; til disse Seire bidrog meget deres vilde og føle Udsænde og det strækkelige Krigshyl, hvormed de begyndte Slaget. De beskrives af romerske Skribenter som store, stærke Mennesker med blondt Haar og blaae Øine, klædte i Dyrehuder og Ternpandsere. I Slaget lønkedes undertiden den Enne til den Aanden for at forhindre Flugten: men dette havde da og til Følge, at de alle maatte omkomme, naar de blevne overvundne. Naar de skulde over en Flod, kastede de Træer og Stene i samme for at opfylde den, saa at de kunde gaae over; og ned ad Hjeldene lode de sig glide paa deres Skulde. — Slike Folk varer farlige Hjender, og Romerne satte derfor nu imod dem den dueligste General, de havde, den ovenfor nævnede Marius. Han gik først imod Teutonerne, der stode i det sydlige Frankrig, efterat Cimberne havde slitt sig fra dem. Her holdt han sig længe indsluttet i sin Leir, for at venne sine Soldater til Hjendens frugtelige Udsænde, og beklmrede sig ligesaa lidet om Teutonernes Spot over denne hans formeentlige Heighed som om sine egne Soldaters Misforniselle; disse meente nemlig, at det var en Slam at taale

Hjendens Forhaanelser. Da nu Teutonerne, kjede af at vente, droge bort og i Forbigaende spurgte Romerne, om de vilde have Bud med til deres Koner i Rom, thi derhen agtede de sig, saa fulgte Marius langsomt efter dem. Men snart efter angreb han dem ved Aquæ Sextice (nu Aix), slog og til-intetgjorde dem saa aldeles, at 200,000 Mennesker siges at være blevne dræbte og 90,000 fangne. Kvinderne toge Deel i Striden, og da alt Haab var ude, dræbte de deres Børn og hverandre indbyrdes. — Det følgende Åar (101) trængte Cimberne ind i Italien selv og forlangte Popele for sig og deres Brødre Teutonerne: de vidste nemlig ikke, hvilken Skjebne der allerede havde truffet disse. „Eders Brødre,” sagde Marius spottende, „have vi alt givet et Land, som Ingen skal tage fra dem, og Eder skulle vi stræbe ligeledes at forsyne.“ Cimberne, som ikke forstode dette Svar, vilde gaae videre, men Marius angreb dem ved Vercelli (i Øvreitalien) og nedslæbde dem ligesom Teutonerne: 120,000 Mennesker skulle være omkomne; thi ogsaa her dræbte de overblevne Mænd, Kvinder og Børn hverandre.

25. Den første Borgerkrig i Rom.

Marius og Sulla.

Marius blev hædret ved store Triumph'er og ved Navnet Roms tredie Stifter*). Imidlertid lagde Adelen ham stedse Hindringer i Veien, hvorför han ved Anvendelsen af ulovlige og voldsomme Midler sogte at vedligeholde den Magt, han ikke vilde give Slip paa. Imedens han stod i Spidsen for det demokratiske (Folkets) Partie, var Sulla, en talentfuld og ørgjerlig Mand, som i Krigen mod Jugurtha havde været Marius's Undergeneral, Hovedet for det aristokratiske (de fornemmes) Partie. Imellem begge Partier herslede heftige Stridigheder, som mere end een Gang brøde ud i blodige Kampe. Endelig opstod heraf den første Borgerkrig i den romerske Stat ved føl-

*) Et højtideligt Indtag i Staden, ved hvilket den seirige General kørte paa en af hvide Heste trukken Bogn; efter ham fulgte Armeen, Consulerne, osv. Foran gik Fangerne; Øffere bragtes Guaderne, og Gaderne bespristes med Blomster. Triumph'en var den høieste militære Resevevisning.

*) Camillus havde man kaldt den anden.

gende Anledning. — Mithridates, Konge i Pontus (et Rige i Asien), havde erklæret Rom Krig, og begyndt samme ved uformodentligt at overfalde og myrde 80,000 Romere, som opholdt sig i Melleasten. Romerne overdroge Commandoen imod denne farlige Fjende til Sulla: men herover blev Marius fortrædelig, da han, skjønt dengang en Olding, selv havde ønsket Anførselen. Han bevirkeede derfor, at Commandoen blev fratagen Sulla og overgiven til ham selv. Saasnat Sulla hørte dette, førte han sin Armee imod Rom og truede med at stikke Staden i Brand, hvis man gjorde nogen Modstand: Marius flygtede og blev erklæret fredlös. Derpaa drog han efter mod Mithridates.

Marius var under mange Færer* flygtet til Nedreitalien og derfra til Afrika. Herfra vendte han noget efter tilbage til Rom, bemægtigede sig ved sine Tilhængeres Hjælp Staden, og lod en stor Mængde Mennesker af Sullas Partie myrde. Kort efter døde han dog, 70 Åar gammel. Paa Esterretningen om disse Begivenheder sluttede Sulla Fred med Mithridates, og islede med sin seirige Hær til Italien for at hjelpe sit Partie og hevne sig paa sine Fjender. Nu gik det ud over Folkepartiet med ligesaa stor Grusomhed, som Marius havde udøvet imod Adelen: 8000 Fanger blev nedslabede udenfor den Bygning, i hvilken Sulla paa samme Tid holdt en Tale til det forsamlede Senat, uden at de Ulykkeliges Dødsstrig et eneste

Dieblk forstyrrede den kolde Thran. Endvidere forfattede og bekjendtgjorde han Listen over dem, der erklæredes fredlös; deres Ejendomme bemægtigede Staten sig. Derpaa lod han sig udnevne til stedsevarende Dictator; til sine Soldater uddelede han de Stæder og Landeindomme, hvis Besiddere erklæredes fredlös, og havde saaledes en staande Hær, som endog for sin egen Skyld var ham uslavigeligen tro. Til sidst nedlagde han Dictatorværdigheden, og levede endnu et Åar et højt og mageligt Liv († 78).

26. Den Catilinariske Sammensværgelse.

(63.)

Efter Sullas Død havde Staten gjenbunden sin Frihed, men det var for det Meste kun i det Udvortes: i Virkeligheden var Magten næsten stedse i Hænderne paa enkelte formaaende Mænd, der ved deres Indflydelse hos Senatet eller Folket ledede Alt, som de vilde. Sædernes Fordærvelse tiltog stedse mere: Pøbelen var vant til Bold og Mord saavelsom til Bestikkeler og ødle Pengeddelinger, og selv blandt de Fornemmere fandtes Mange, som ved voldsomme Statsomvæltninger haabede at kunne bringe deres ved Laster og Odselhed forstyrrede Formuesomstændigheder igjen paa Fode. Paa alle disse gjorde Lucius Catilina Regning. Han var af fornem Slægt og en Mand af store Egenskaber, men lastefuld, forvoven og fræk, ifstand til enhver Forbrydelse og Skjændsel. Han fattede den Beslutning, ved Bold at omstyrte Statsforfatningen og tiltrive sig den høieste Magt; flere anse de Mænd var hemmeligen forbundne med ham. Hans Plan var at myrde den ene Consul, den berømte Taler og Skribent Marcus Tullius Cicero (den anden Consul begyndt hemmeligen hans Hensigter), derpaa at stikke Byen i Brand, og ved Hjælp af en Hær, som han imidlertid hvervede, at gjøre sig til Engherre. Men Cicero fulgte Underretning om det Hele igjennem et Fruentimmer, som stod i Forbindelse med en af de Sammensvorne. Catilina fandt det da ikke raadeligt at blive

*) Engang blev han, for at undgaae sine Forfælgere, nødt til at skjule sig mellem Rørene i et Morads ved Byen Minturnæ; imidlertid blev han opdaget, og noget, bedækket med Dynd, med en Rem om Halsen ført til Gangsel. Man gav en Slave, en af de sangne Embærre, den Ordre, at gaae til ham og dræbe ham. Men da Embærren traadte ind i Værelset, spurgte Marius ham med barske Mine og truende Stemme: „Over Du at legge Haand paa Caius Marius?“ Forstækket islede Barbaren bort og forsikrede, at det ikke var ham muligt at udføre Befalingen. Folket i Minturnæ betraktede dette som et Legn paa, at Guberne beskyttede denne overordentlige Mand; det forlangte derfor af Øvrigheden, at hans Liv fulde staanes.

længere i Rom, men gik til sin Hær; dog skulle hans Planer udføres af de øvrige Sammensvorne, som varne blevne tilbage i Rom. Disse gik imidlertid baade usigstigen og langsomt tilværks. Da Cicero havde satet Beviser imod dem, lod han dem grive og fængsle, hvorpaa de efter Senatets Beslutning blevne dræbte i Fængslet*). Imod Catilina blev der udsendt en Hær; i Kampen mod denne faldt han selv tilsigemed mange af sine Tillængere (62).

27. Pompeius og Cæsar.

Den anden Borgerkrig.

A. **Cneius Pompeius**, en dygtig Feltherre, men ørgjerrig og hersteshg, havde under Borgerkrigen sluttet sig til Sullas Partie, og blev efter dennes Død den mægtigste Mand i Staten. Han tilendebragte med glimrende Held den ene Krig efter den anden, saaledes at paa den Tid næsten intet Vigtigt blev udført for Rom uden ved ham. Blandt Andet overvant og tilintetgjorde han de *isauriske***) Sørsøvere, hvis Magt og Driftighed var saa stor, at de ødelagde Romernes Skibe, ja, gik island og plyndrede hele Stæder. Derefter endte han lykkeligen den sidste Krig, som Romerne førte imod Mithridates: denne flygtede og drobte sig selv, hans Lande blev romerske Provindser (64). Ligeledes bragte Pompeius flere andre Lande, deriblandt Ibseland, under Romernes Herredømme. — Da han derfra vendte tilbage til Rom, fandt han en Medbeiler i den talentfulde og ørgjerrige *Caius Julius Cæsar*, der havde sluttet sig til Folkepartiet. Da de nu hver for sig ikke kunde nære deres Hensigter, forenede de sig for saaledes at fremme hinan-

dens Planer. Naturligvis kunde denne Forbindelse ikke blive meget varig, fordi de hver for sig ønskede den høieste Magt.

I Året 58 gik Cæsar til Gallien (Frankrig), af hvilket Land Romerne dengang kun eiede det sydøstlige Hjørne. I de ni Åar, i hvilke han blev her, udvidede han Romerne Besiddelser saaledes, at de indbefattede hele det nuværende Frankrig, Belgien og Dele af det vestlige Tyskland: Rhinen blev Romerstatens Grænse. Han gjorde to Tog ind i Tyskland og ligeledes to til England, uden dog at gøre varige Erobringer i noget af disse Lande. Han regerede i Gallien med uindstræknet Magt; og de undervunne Folk betragtede ham ene som deres Herre, om det romerske Folk og Senat havde de sjeldent hørt tale. Høren holdt af Cæsar paa Grund af hans Mildhed, Nedladenhed og Gavmildhed, og havde uindstræknet Tillid til ham formedest hans Dygtighed og Tapperhed: Regjeringen i Rom brød den sig kun lidet om. Det var under disse Omstændigheder let at forudsee, at Cæsar ikke vilde kunne finde sig i, efter Nedlæggelsen af sit Statholderstab*) at blive en simpel Privatmand. Dette fordroede imidlertid nu Senatet af ham: det lededes alene af Pompeius, og denne havde allerede længe frøgtet Cæsars stedse voksende Indflydelse. Da Cæsar ikke vilde opfylde hin sordring, med mindre Pompeius ligeledes vilde opgive sin Magt og afskedige sine Tropper, blev han af Senatet erklæret for Fædrelandets Fjende; hvorpaa han førte sin Hær imod Rom.

B. Saaledes udbrød den anden Borgerkrig (49). Pompeius maatte flygte over til Grækenland. Cæsar bemægtigede sig først Italien og gik derpaa til Spanien, hvor Pompeius havde store Hære, der ansortes af uduelige Generaler. Efterat have undervunget Spanien, gik han, formedest Uveir med stor Bansfælighed og Livsfare, over det adriatiske Hav, leed vel i Begyndelsen et Tab, men vandt sid'en ved Pharsalus i Græ-

*) Dertil havde egentlig hverken Senatet eller Consulen Myndighed, da Sagen imod dem skulle prædommes af Dommerne, som valgtes af Folket. Men under disse Omstændigheder var det maastee det eneste Middel til at frelse Staten. Cicero maatte siden gaae i Landsflygtighed for denne Sags Skyld.

**) Isaurien var en Provins paa Sydkysten af Lilleasien.

*) Efter Loven skulle en Statholder egentlig kun have denne Post i et År, men i den senere Tid afveges oftere derfra.

kenland en afgjørende Seir. (48). Pompeius flygtede til Egypten, hvis Konge han før havde vist Tjenester: men denne lod ham døbe for at indsmigre sig hos Cæsar, hvis Understøttelse han ønskede i de Stridigheder, han dengang havde med sin Søster og Medregentinde Kleopatra. Cæsar, der kort efter ankom til Egypten, vendte sig med Usædlig bort fra Pompeius's Hoved, som man viste ham, og erklærede sig for Kleopatra, som ved sin Skjønhed havde indtaget ham. Levningerne af Pompeius's Partie blev efterhaanden overvundne i Afrika og Spanien, hvorpaa Cæsar vendte tilbage til Rom og lod sig udnevne til Dictator paa Livstid.

C. Som Eneherre i Rom vedligeholdt Cæsar Folks Ændest ved sin Gavmildhed og sit Elskerlige Væsen. Mange af sine forrige Modstandere tilgav han, og brugte overhovedet sin Magt med Mildhed og Maadehold. Men hans Fjenders Antal var ikke destominstre stort. Adelen og alle de, der havde hørt til Sullas Partie, kunde naturligvis ikke ret finde sig i det Nærvarende: desuden var der endnu stedse Mange, som ikke kunde finde sig i Frihedens Tab, og som vel ikke havde Noget imod Cæsar personligen, men dog betragtede ham som Fædrelandets Undertrækker. Hertil kom, at Cæsar sagdes at tragte efter Kongenavnet. Da forbandt omrent 60 Mænd sig for at rydde ham af Veien. Hovedmændene for denne Sammensværgelse var Caius Cassius og Marcus Brutus. Begge havde modtaget Belgjerninger af Cæsar, den sidste var endog Cæsar en Hør Ven; dog seirede hos ham Hjærligheden til Fædrelandet over Taknemligheden imod Cæsar, og dennes Drab blev besluttet. En Spaamand advarede Cæsar imod at komme i Senatet paa den Dag, der var bestemt til at døbe ham, den 15de Marts; men han var vant til at trodsé Faren og gik alligevel derhen. Da han havde sat sig paa sit Sæde, stimlede de Sammensvorne omkring ham under Skin af at bede om Maade for en Landsforviisti. En af de Sammensvorne greb fat i hans Klædning og trak den ned fra Halsen: paa dette aftalte Tegn skyttede de Øvrige til med deres Dolke, som de havde skjult under Klæderne. I Begyndelsen sagte Cæsar at undgaae deres

Angreb: men da han saae sin elskede Brutus iblandt dem, indhyllede han sig i sin Klædning og sank, giennemboret af 23 Dolkestsd, til Jorden ved Hoden af Pompeius's Støtte. Senatorene havde været stumme og uvirksonne Tilstuer ved Mordet: da Brutus forsøgte at tale til dem, skyttede de, slagne af Raadsel, ud af Raadhuset; og nogle Diebliske efter Gjerningen laae Cæsars Liig alene i den tomme Sal (44).

28. Den tredie Borgerkrig.

Rom bliver et Monarkie.

Cæsars Mordere havde gjort Regning paa, at Senatet og Folket, begjerlige efter at gjenoprette Republikken, strax skulle forene sig med dem: men de havde Intet forberedt, for at dette skulle skee, og derfor saaes det snart, hvor uoverlagt deres blodige Daad havde været. Cæsars næstcommanderende og ivrige Tilmæng, M. Antonius, som i Begyndelsen havde skjult sig, ful Tilmælelse til at holde en Liigtale over den Døde. Herved ophidsede han Mængden saaledes, at de Sammensvorne maatte flygte fra Rom til de Provinser, over hvilke de allerede tidligere varde udnevnte til Statholdere.

Snart begyndte Antonius at handle adleles egenmægtigen. Efter Cæsars Død havde han faaet hans Penge og Papirer i sin Magt: ved Hjælp af hine kjøbte han Mængdens Gunst, og satte derved igjennem, hvad han vilde. Imidlertid ankom til Rom den unge Octavianus, en Søsterdattersøn af Cæsar og antaget i Sons Sted af denne, en klog og modig Ængling. I Begyndelsen holdt han med Senatet imod Antonius, der blev erklæret for Fædrelandets Fjende og overvunden af en Hør, som Consulerne forte imod ham. Men snart efter forenede Octavian og Antonius sig og gjorde sig til vindstrænkede Herrer over Staten: deres Modstandere og Fjender skulle nu rydes af Veien, og til disse hørte Statens ødlest Mænd, Fædrelandets oprigtige Venner. Man enedes efter en koldblodig Raadslagning om, hvo der skulle dø: den Ene opoffrede ligegyldigen sine Venner, naar de bare den Andens Fjender. Paa

denne Maade skulle 300 Senatorer og 3000 Riddere være blevne slagtede: ogsaa Cicero faldt som et Offer for Antonius's Had.

Imidlertid havde Republikanerne under Anførsel af Brutus og Cassius samlet store Hære i Grækenland og Afien, og vare trængte ind i Macedonien. Imod dem gif Octavian og Antonius og mødte dem ved Staden Philippi, hvor det kom til tvende blodige Slag. I det første havde Brutus paa sin Fløj seiret, men da Cassius paa sin Fløj blev slagen og troede Alt tabt, dræbte han sig selv. Brutus, som var mismodig over Sagernes Stilling, og som nu vistnok med Smerte saae, at Friheden, om hvilken han havde drømt, dog ikke kunde trives hos et saadant Folk, som det romerske nu var, ønskede, træt af Borgerkrigen, et nyt Slag, endskjøndt det havde været fordeleagtigere for ham at trække Krigen ud. I Slaget blev han overvunden og dræbte sig selv (42).

Enigheden imellem Octavian og Antonius varede kun saalænge, som de havde kjæmpet imod følleds Modstandere. Efterat disse vare overvundne, havde Antonius forbeholdt sig de østlige Lande, ligesom Octavian de vestlige. Antonius havde begivet sig til Eileafien, og indstevnede for sin Domstol den øgyptiske Dronning Kleopatra. Hun kom derhen, og indtog ved sin Skønhed og sit Hofs glimrende Pragt Antonius i den Grad, at han fulgte med hende til Egypten og hengav sig der til et højt og vellystigt Liv: han bortskjønkede endog til hende og hendes Børn hele Provindser. Imidlertid ordnede Octavian Alt hjemme i Rom, og erhvervede sig ved sin Klogslab og Øvrigtighed almindelig Tillid og Agtelse, imedens han vandt Folkets Gunst ved prægtige Skuespil. I Året 31 brød endelig Uenigheden imellem ham og Antonius ud til en formelig Krig, der samme År endtes med Søslaget ved Actium: først flygtede Kleopatra, efter hende Antonius, og Octavian vandt en fuldkommen Sejr. Da de ikke kunde forsvarer Egypten, dræbte først Antonius sig selv, hvorpaa Kleopatra lod sig bide af en Slang. Octavian blev saaledes Enherre i Rom.

30. Keiserne i Rom.

Octavian eller, som han sædvanlig kaldes, Augustus (d. e. den Erværdige, et hædrende Tilsnavn, som Senatet gav ham) lod sig udnevne til Imperator eller Keiser: men han lod de gamle Embeder og overhovedet den gamle Forfatning bestaae af Navn, for ikke at støde de Mange, som endnu ei ret kunde glemme Republikken. Forresten regjerede han, da han først havde faaet Magten, med stor Klogslab og Mildhed. Under hans Regjering erobredes Alpelandene indtil Donau (d. e. Schweiz, det sydlige Baiern og Østerrig): ogsaa af det nordvestlige Thüringeland erobredes en Deel, men tabtes siden igjen, da den romerske Anführer af den germaniske Fyrste Herman løkkedes ind i Bjergene i Westphalen, hvor hans Hær nedslæbdes. — Under Augusts Regjering blomstrede Videnskaberne fortrinsligen i Rom: baade Keiseren og hans Ven Marcus vnbede og befordrede dem. Under ham blev Christus, Guds Søn og Verdens Fræsler, født. Keiser August døde 14 Åar efter Christi Fødsel.

Keiserne af Augusts Familie ere kun mærkelige ved deres affølsige og forbryderiske Levnet. Hans Stedson Tiberius var en grusom og mistænkelig Tyran, for hvem Intet var helligt, derhos hengiven til væmmeligt Fraadserie og frække Udsævelser. Caius Caligula overgik endnu sin Førgjænger i affindig Grusomhed og Udsævelser: ja, mange af hans Handlinger vare saadanne, at de næsten kun kunne forklares af Vanvid. Han byggede Skibe af Cedertrae, hvis Bagstavne vare prydede med Wedstene, og lod med uhøje Velofstning opføre en Bro over en Havbugt, for at tilintetgjøre en Spaamands Udsagn, at Caligula ligesaa lidet nogensinde vilde komme til at herske, som han vilde kunne ride over hin Havbugt. Han morede sig ved at udgyde Blod og ved at see paa, hvorledes f. Ex. Mennesker bleve saugede midt over; han tvang de nærmeste Baarstrende af dem, der skulle henrettet, til at være Tilsfluere derved, og en Fader, som med Upasselighed undskyldte sig for at see paa sin Sons Henrettelse, lod han bringe en Bærestol, for at han kunde komme derhen. En saadan Keiser taalte

Rom i fire Aar, og viste ham ovenlyssnet, ligesom de øvrige Keisere, guddommelig Ere. Hans Farbroder Claudius var grusom og svag i hei Grad; og dennes Efterfolger Nero lignede sine Førgjængere i Grusomhed og Gemeenhed. Han dræbte sin egen Moder og sin Lærer; han stak Ild paa Byen Rom, for derved at kunne faae en Forestilling om Trojas Brand; de Christine i Rom beskyldte han for at have anstiftet Branden, hvorför en grusom Forfølgelse imod dem udbrød. Under ham blevе formodentlig Apostlene Paulus og Petrus henrettede i Rom. Endelig blev han, ligesom de tre foregaaende Keisere, dræbt, og med ham udbdøde Augusts Familie (68).

Efter tre Keisere, af hvilke den ene snart styrtede den anden, fulgte nu den tappre og dygtige Vespasian, under hvem hans Son Titus erobrede og ødelagde Jerusalem, da Jøderne havde gjort Opstand. Imedens nemlig Christendommen udbredte sig vidt og bredt udenfor Jødelandets Grænser, opfylldtes paa en skrækkelig Maade Christi Ord, hvorved han forudsagde det jødiske Folks og Jerusalems Undergang. Jøderne, der saameget mindre kunde finde sig i at staae under fremmed Herredomme, som de blevе haardt og grusomt behandlede, gjorde et fortvivlet Forsøg paa at tilkæmpe sig deres Uafhængighed: nærmest foranledigedes dette ved en gjerrig romersk Statholders Udfugler. Men Romernes Overmagt var for stor, og uagtet det meest rasende Forsør maatte Jøderne bukke under. En ubetydelig Fæstning maatte Rømerne beleire i sex Uger, og indtøge den først efterat 40,000 Jøder vare omkomne: af de 3aa, som undkom ved Erobringen af Fæstningen, vilde de fleste ikke modtage den Maade, man tilbød dem, men dræbte hverandre indbrydes. Da Titus derpaa beleirede Jerusalem, der var for sterkt befæstet til at erobres i en Hast, steg Hungersnøden der til en saa skrækkelig Høide, at en Moder spiste sit eget Barn. Og dog vilde Jøderne ei modtage den Tilgivelse, som den menneskelskærlige Titus tilbød dem. Endelig erobredes Byen med Storm efter et frygteligt Blodbud. Endel Jøder indsluttede sig i Templet og vilde ikke overgive sig: da fastede en Soldat en Hækkel ind i denne prægtige Bygning, og til Titus's store

Sorg blevе baade Templet og Staden fortærede af Luerne (70). Næsten halvanden Million Jøder omkom under Krigen: de Fængne blevе deels forsøstede, deels fastede for vilde Dyr, deels solgte som Slaver: tilfisidt var der saa mange, at Ingen vilde kjøbe dem. Fra denne Tid begyndte Jødernes mærkværdige Udsplittelse over hele Jorden.

Siden havde Rom det Held at have en Række af fortrefelige Regenter, under hvilke Fred og Orden vendte tilbage i Riget. Men efter den Sidstes Død (180) vare næsten alle de følgende Keisere grusomme og lastefulde, og de enkelte, der var bedre, funde ikke raade Bod paa Rigets Ulykker. De fleste mistede Livet paa en voldsom Maade, og heftige indvortes Krigs hærjede Landet: men den store Militærmagt og den beundringsværdige Tapperhed, som samme udviste, vedligeholdt Rom's Herredomme over de undertvungne Lande.*) Soldaterne herskede i Staten, især Livvagten i Rom bestemte, hvo der skulle være Keiser; for en stor Deel bestode de ikke engang længere af egentlige Romere, men af Provinsernes Beboere eller af leiede Barbarer. Paa Grænsen førtes uophørlig Krigs, i Afien imod Partherne, i Europa imod de stedse mere fremtrængende germaniske Folkeslag. For desto bedre at kunne modstaae disse Fjender, blev det efterhaanden Skik, at Keiserne antog en Medregent, saa at der blev to Keisere: derved var i temmelig lang Tid Staten saa godt som deelt i to eller undertiden flere Riger. Da samledes det igjen af Constantin den Store (319). Han er desuden mærkelig ved to betydelige Forandringer: at han flyttede Residenten fra Rom til Constantinopol (for kaldet Byzantium), og at han antog den christelige Religion**) og

*) Det nordlige Afrika, det vestlige Afien, hele det sydlige Europa indtil Rhinen og Donau, samt England stode under Rom.

**) Af Bibelhistorien vide vi, hvorledes efter Christi Himmelfart hans Apostle, især Paulus og Petrus, udbredte den guddommelige Lære blant Hønningerne, og hvorledes den christelige Menighed, trods alle Hindringer og grusomme Forfølgelser, vandt hurtig og stærkt Udvæxt. De Christine leveede dog indtil Constantins Tid i en undertrykt og usikker Tilstand, og deres Liv var næsten altid i Fare. Deres

gjorde den til den herskende. Det indsees let, hvor stor den Forandring maatte være, som herved foregik. Ifstedsfor den fulgt blev det nu den herskende Kirke; ifstedsfor hemmelige og farefulde Forsamlinger traadte en prægtig og glimrende Gudstjeneste; ifstedsfor uanselige og affides liggende Huse byggedes nu til gudelige Sammenkomster mægtige Templer: og de Geistlige, som før havde været en undertrykt Læres foragtede Forkyndere, blev nu den herskende Religions høit hædrede og rigeligen lønnede Ejendomme.

30. Den store Folkevandring.

Det var ikke alene indvortes Uroligheder og Borgerkrige, der svækkede og omsider oploste det uhyre romerske Rige: ogsaa mægtige Fjenders Angreb udenfra undergravede den kæmpemæssige Bygning og medførte omsider dens Ødelæggelse. Tid efter anden droge af forskellige Aarsager krigeriske og barbariske Folkeslag fra Europas nordlige og østlige Egne ned imod Sydens blidere Himmelstrøg, og forsøgte at slæffe sig Bopæle der: men det varede længe, inden Barbererne kunde overvælde og gjenembryde de mægtige Stridskrafter, som Romerne stillede imod dem. Tilbeels benyttede disse sig ogsaa af Barbererne imod Barbererne, idet de toge dem i deres Ejendomme som Leietropper, hvorved disse stundom kom til at stride mod deres Landsmænd.

Disse Angreb af Folkeslag fra Norden blevet stedse hængere og hæftigere i det tredie og fjerde Jahrhundre efter Christi Fødsel. Af de saaledes indtrængende Nationer mærke vi Burgunderne, som bosatte sig langs med Rhinen, Alander, Vandaler og Svever, som gif ind i Spanien, hvorfra siden Vandalerne droge over til Afrika; disse fire Nationer gif omrent A. 407 over det romerske Riges Grænse. Videre Goherne, som maaskee, idetmindst for en Deel, udvandrede fra Danmark og Sverig, og som Historien først lærer os at hænde

gudelige Sammenkomster maatte holdes hemmeligen, og under Forsøgelerne maatte mange Lufinde bøde med Livet for deres Standhaftighed i Troen.

boende i det nuværende Polen, Ungarn og det sydlige Rusland: de vare et mægtigt Folk, under hvis Herredømme flere mindre Nationer stode. Endelig Longobarderne, som siges at være udvandrede fra Italien og ifar fra Vendshøjsel.

Men den store Bevægelse og Omflytning af Nationerne fra Nord og Øst imod Syd og Vest blev dog nærmest foranlediget ved et forhen ubekjendt Folk fra Asien, Hunnerne, som omtrent i Aaret 370 kom fra Øst ind i Europa. De beskrives af en samtidig Historiestrøver som et vildt og grusomt Ryttersfolk, der med sthøje Ansigtter og smaa, spidse Øyne forened en højfuld Hals, brede Skuldre og en stærk men plump Bygning. Fra Barndommen gave de sig utallige Snit i Ansigtet, for ved de tætte Skammer at forhindre Skæggets Vækst. Hjælpet kogte og stegte de ikke, men lagde det paa Hesten under Sadlen, indtil det var godt gjennemvarmet. Fra deres Heste vare de uadskillelige: naar der holdtes Raad, sadde de tilhest. Agerdyrkning og Haandværker hændte de ikke, men levede af Øvægavl og Krig; deres Kvinder og Børn slæbte de omkring med sig paa Karrer, der vare overtrukne med Skind. Da dette vilde Folk kom ind i det østlige Europa (Rusland), twang det de fleste af de der boende Nationer til at underkaste sig og forene sig med det; islant disse vare Østgotherne.

— Vestgotherne, som ikke kunde modståe Hunnerne, fil af den romerske Keiser Tilladelse til at ned sætte sig Syd for Donau (Romerratens Grænse), i det nuværende Tyskland. Siden droge de under deres Konge Alarich flere Gange ind i Italien, beleirede og erobrede Rom, som for en Deel blev ødelagt ved Ildebrand. Efter Rom's Erobring drog Alarich bort, og døde kort efter i Nedreitalien, hvorfra han vilde have sat over til Afrika. Goherne grove ham en dyb Grav og ledede en Flod hen over samme, paa det at ikke Fjenderne efter deres Bortgang skulde opgrave og vanhellige hans Lig. Hans Efterfolger førte dem til det sydlige Frankrig; her oprettede de et Rige, der siden strakte sig over hele Spanien, og stod, indtil Maurerne eller Saracenerne (Araberne) erobrede Spanien (711).

Ogsaa England kom i fremmede Nationers Bold. Da Italien truedes af Vestgotherne, droge Romerne deres Tropper bort fra Rigets fjernere Egne og deriblandt fra England. Indbhggerne her, som hidtil af de romerske Soldater varre blevne beskyttede imod deres krigerske nordlige Naboer, Picter og Scoter, kunde nu ikke modstaae disse. De indkalde da Angler, Sachser og Jyder fra Slesvig og Jylland. Disse kom under Ørdbrene Hengist og Horsa (449), og hjalp ogsaa Britterne imod deres Fjender, men gjorde sig betalte for denne Tjeneste ved at erobre Landet og underkaste det deres eget Herredomme. Efter dem fik Landet, som hidtil kaldtes Britannien, Navn af England (Angelland).

Hunnerne havde i nogen Tid staet rolig i Ungarn, hvor de havde dannet sig en uhyre Kær (thi i Steeder vilde de ikke boe): men under deres krigerske Konge Attila kom de igjen i Bevoegelse. Han drog med en Hær af 700,000 Mand, dels af Hunnerne selv dels af undertvungne Folk, fra Øst imod Vest igjennem det sydlige Thyskland, indtil han kom til Staden Chalons i det nordøstlige Franbrig. Her stod imod ham en næsten ligesaa stor Hær af Romernes, Vestgothernes og flere Folkeslags Tropper. Efter et frugteligt Blodbad, hvori 150,000 Hunner faldt, trak Attila sig tilbage og drog bort om Natten. Det følgende Aar faldt han dog igjen ind i Italien, men kort efter befriede Osden Verden fra denne „Guds Svæbe“ (saaledes vilde han selv gjerne kaldes). Hans store Rige opløstes ved hans Død, og Hunnernes Navn forsvinder af Historien.

I Aaret 395 var Romerstaten blevne deelt i to Riger, det vestlige, hvis Hovedstad var Rom, og det østlige, hvis Hovedstad var Constantinopel. Det sidste stod endnu i over 1000 Aar, under Navn af det græske Keiserdomme. Det vestlige romerske Rige var under alle disse Begivenheder funket saa dybt, at det næsten endnu kun bestod af Navn. Det var derfor i sig selv ingen stor Forandring der indtraf, da det vestlige romerske Rige i Aaret 476 ganske opløstes: Odoacer, Anführer for et barbarisk Folk, affatte den sidste Keiser.

Denne Odoacer beherskede nu for en kort Tid Italien, men blev overvunden af Østgotherne, som under deres berømte Konge Theodorich den Store bemægtigede sig Landet. Efter nogen Tids Forløb blevе disse overvundne af Keiseren i det østlige romerske Rige, og siden erobrede Longobarderne en stor Del af Italien.

Disse forfærdelige Omvälvninger havde forvandlet adskillige af Europas frugtbareste Egne til ubehoede Ørkener. De fleste Steeder laae i Grus, og i dem, der vare tilbage, vankede næsten kun en udhungret og rovgjerrig Pøbel omkring. Agrene laae udyrkede, Engene blevе til Moradser, og Krat fremvoxede der, hvor forhen var rige Kornmarker. Den gamle Slægt var næsten udryddet, og istedetfor den var traadt en raa og vild, men kraftig og stærk Et af Barbarer. Men det var ved denne, at Forsynet vilde indpode ny Kraft i den slappede og svækkede Befolning af det sydlige Europa, og Christendommen blev siden det Vaand, der forenede alle disse Folkeslag (mange af dem vare allerede nu Christne).

Tidsrummet indtil det vestlige Riges Fall pleier man at kalde Oldtiden og dets Historie den ældre Historie. Det nu følgende Tidsrum, indtil de store Opdagelsør og Reformationen, kalde vi Middelalderen; Tidsrummet derefter kalder man den nyere Tid.

32. Christendommen i Middelalderen.

Paver. Munke.

At Christendommen havde udbredt sig over næsten alle de af Romerne beherstede Lande, have vi tidligere seet. Ved Folkevandringens Ødelæggelser og de nye Nationers Indtrængen forsvandt dog efter den christne Tro paa mange Steder, og Hedenstab herskede der, hvor før Christus tilbades. Saaledes maatte Missionærer fra Frankrig igjen forlynde Christi Lære i England; og da den her var blevet hærsende, udgik fra England flere Mænd, som med Livssfare forlynde Evangeliet blandt de vilde Nationer i Tyskland. I blandt dem er især blevet mærkelig Winfried, ogsaa kaldet Bonifacius eller de Tyskles Apostel; han blev til sidst dræbt af Fri serne (754).

Men store Forandringer foregik efterhaanden i løbet af Middelalderen med den christelige Kirke og Lære. Den Om stændighed, at Apostlen Peter skal have været Forstander (Biskop) for Menigheden i Rom, og at denne var Hovedstaden i det vidstøtige romerske Rige, bevirke, at Bisshopperne i Rom eller, som de siden sædvanligens kaldtes, Paverne, tidligere blevne ansete for de fornemste af de christelige Geistlige. Efterhaanden kom det saavidt, at de blevne betraktede som Overhoveder for den hele christelige Kirke, hvilken de forestode i Christi Navn. De kaldte sig Christi Statholdere paa Jorden og paastode, at de deraf havde Ret til at kræve Lydhed af Alle, endog af Keisere og Konger, saavel som til at give Menneskene Aflad eller Skjuldsforladelse. De lærte endvidere, at de selv ikke kunde tage fejl, og at Alt, hvad der vedtages af en For

samling af Geistlige og betræftedes af Paverne, skulle agtes ligesaa tilforladeligt, som om det stod i den hellige Skrift. Ifølge disse Lærdomme gjorde de sig til Dommere over Konger og Kejser, og exklærede dem for affatte, naar de ei vilde adlyde dem: de forbade Tyrsterne at udnevne Bisshopper og andre Geistlige i deres Lande, eftersom Paverne alene skulle have Ret dertil. Dem, der ikke vilde adlyde dem, eller som overhovedet paadrogte sig Geistlighedens Brede, satte de i Van, d. e. udelukkede dem fra det christelige Samfund. Den, der var i Van, kunde ikke tage Deel i Gudstjenesten og ikke begraves i christen Jord, men betræftedes som forbandet; hvis han døde i Van, troedes han udelukt fra den evige Salighed. Blev en Konge sat i Van, behøvede hans Undersætter ikke længere at adlyde ham: ofte blev endog al Gudstjeneste forbudt i Landet. For at de Geistlige ikke skulle have Familie, men kun leve for deres kirkelige Selskaber, forbodes det dem at gifte sig.

Alt dette gik naturligvis i Begyndelsen ikke af uden stærk Modstand fra de verdslige Tyrsters Side: men før det Mestre seirede Paverne i Kampen. Mærkelig er især Striden imellem den tydste Kejser Henrik den Tjærde og Pave Gregor den Syvende, som havde sat ham i Van. Henricks misfornedsede Undersætter gjorde Oprør imod ham: han maatte begive sig som Bodfærdig til Italien for at erholde Tilgivelse og faae Undersætters ophævet, hvilket han kun paa de meest uværdige Vætingelser opnæede. Han maatte uden Ledsgagere begive sig til den inderste Gaard af det Slot, som Paven dengang beboede, der ombytte sin kongelige Dragt med en ulden Kittel, og bar benet, med blottet Hoved, staar som en simpel Bodfærdig og anraabe Pavens Forbarmelse: først efter tre Dages Forlæb meddelede den overmodige Pave ham samme.

Munkesænet er først opkommert i Egypten. Man meente, at man kunde erhverve sig Guds Naade ved et eensomt og strengt Liv, ved at frasige sig alle fandselige Nytelser og kun leve for Fromhedsøvelser og gudelige Betragtninger. Saaledes opstod i Egypten (omtrent 300 A. e. Chr.) christelige Eneboere (Eremitter). Siden forenede flere Eneboere sig til et saadant gude-

ligt Samliv, og dervede opstode Munke og Munkelostre*), siden ogsaa Nonner. De aflagde for Livstid Lovste om uigift Stand, Fattigdom og Lydighed; de skulde frasige sig alle Livets Bequemmeligheder og kun leve for at studere, arbeide og bede. Siden indførtes hos Munkene den Skif, at Haaret afragebes over hele Hovedet eller over en Deel deraf.

I medens saaledes en Mengde Bildfareller og Misbrug indsnæge sig i den katholske Kirke i Middelalderen, er der dog ogsaa meget Gott at sige om samme. Hine Bildfareller og Misbrug varer for en stor Deel en Folge af Tidens almindelige Uvidenhed og gjængse Fordomme. Geistlighedens store Magt misbrugtes vistnok ofte; men paa den anden Side var den i hin urolige Tid ofte det Eneste, der lagde Tomme paa de verdslige Herrers raae Boldsomhed. Klosterne varer vel ofte imod deres Bestemmelse et Hjem for Dovenslab og Bellevnet, men de varer det dog ingenlunde allevegne eller altid: derimod var det næsten ene i dem, at den Smule Kundstab og Lærdom, som man i Middelalderen kjendte til, opbevaredes. Ofte varer de de eneste Steder, hvor den Ulykkelige eller Ufylldige kunde finde et Tilflugtssted, eller hvor forældreløse Barn kunde opdrages og nogenlunde leve i Sikkerhed.

33. Muhammed.

I medens Christendommen efterhaanden udbredte sig over den største Deel af Europa, leed den i Asien et Tab, som Ingen havde anet, da Muhammed i Begyndelsen af det syvende Aarhundrede efter Christus stiftede den muhammedanske Religion. Muhammed var født i Staden Melka i Arabien, hvor dengang Hedenstab og Afguderie herskede. Han var af en fornem men fattig Familie, og besad et meget indtagende Udvortes. Ved sit Giftermaal med en gammel, riig Enke fil han en stor Formue: baade før og efter sit Giftermaal gjorde han vidtfligte Handelsreiser, hvorved han lært at kjende fremmede Lande

*) Ordet Mun betyder en Eneboer; Nonne betyder Moder; Kloster betyder egenligen et indhegnet og indelukket Sted.

og især deres Religioner, deriblandt baade den jødiske og den christelige. Men lidt efter lidt drog han sig tilbage til et eensomt Liv, og grubledte over den Plan at blive Stifter af en ny Religion; efter nogen Tids Forløb fremstod denne selvgorde Prophet med sine Lærdomme. Han sagde, at baade Moses og Christus vel vare Propheter, sendte af Gud, men at de begge varer afvegne fra Sandheden. Han vilde derfor beholde Noget af begge disse Religioner, men ei Alt. De vigtigste Sætninger af Muhameds Lære ere: at der er en Gud, og at Muhammed er hans Prophet; at Sjelen er udødelig; at ethvert Menneskes Skjebne og Alt, hvad der skeer i Verden, er engang fra Evighed bestemt, og at ingen Dødelig ved nogen Bestrebelse kan forandre eller undgaae denne Skjebne. Videre paalagde han sine Tilhængere at bede fem Gange daglig med Ansigtet vendt mod Melka, at faste og hyppigen at give Almisse til Trængende. Han tillod Fleerkoner i e, men forbød Nydelsen af Vin og sterke Drifte. — Da Muhammed først fremførte disse Lærdomme og sagde, at en Engel hver Nat aabenbaredes for ham og bragte ham Noget deraf, udloede man ham som en Bedrager og Sværmer: siden forfulgte man ham, saa at han maatte flygte. Men efterhaanden samlede sig Tilhængere omkring ham, og han fremstod snart som Ansører for en lidet Krigshær, med hvilken han inden sin Død havde erobret hele Arabien. Han døde Aar 632, som der siges, efter at have spist en forgiftet Steg, som en Isdinde gav ham. Hun tilstod det strax, og meente, at „dersom han var en Prophet, vilde han nok vide forud, at der var Gift i Stegen, og saa gjorde hun ham jo ingen Skade; men dersom han var en Bedrager, saa fortjente han Døden.“ — Hans Eftersølgere, baade som Landets Regenter og som Kirkens Overhoveder, kaldtes Kaliferne: under dem erobredes Shrien, Persien, Lilleasien, Nordafrika og flere Lande, og den muhammedanske Religion udbredtes over en stor Deel af Asien og Afrika. Herfra trængte Araberne endog ind i Europa (711) og erobrede Spanien og Portugal. — Muhammedanerne kalde sig selv Moslemin (deraf urigtigen „Muselman“), deres Religion Islam og deres hellige Bog Ko-

ranen. Denne er dog ikke samlet af Muhamed selv, men af en af hans Efterkommere.

34. Karl den Store.

Et af de mørkeste Folkevandringer, varer Frankerne, der først boede i Thysland, men siden droge længere mod Vest og erobrede og besatte det Land, som efter dem kaldes Frankrig. Deres berømteste Konge var Karl den Store, som regjerede fra 768 til 814. Han førte næsten hele sin Regjering igjennem, men før en Deel twungen dertil, idelige Krigs, og det med saadant Held, at han ved sin Død regjerede over Frankrig med Belgien og Holland, Thysland og Italien (hvor han gjorde Ende paa Longobardernes Rige). Af Paven fik han Titelen Romersk Keiser. Dette hans store Monarchie blev dog under hans Efterfølgere atter adspaltet.

Karls mørkeste Krig var med Sacherne, et krigest Folk, som behøede den nordlige Deel af Thysland. De vare Hebringer og offrede endogsaa Mennesker til deres Afgud Wodan (Odin) paa Bloksbjerget, det højeste Punkt af Harzbjergene. Karl vilde twinge dem baade til at antage Christendommen og til at underlæste sig hans Herredomme: begge Dele vilde de lige nisbigen. Karl førte Krig med dem i over 20 Aar og overvandt dem stedse: men snart han var borte, gjorde de igjen Opstand. Ikke heller gif Karl mildt tilvoerks imod dem, da han snart havde mørtet, at han derved Intet vilde udrette. Han lod engang 4500 sanguine Sachere paa een Gang henrette, men dette strækkelige Eksempel forsøgte kun Forbittrelsen. Han lod flere Hundrede ved Soldaterne drive ud i Weserfloden, saaledes at de, hvis de ikke paa Stedet lode sig døbe i Floden, havde Valget imellem at gaae fremad og drukne eller at vende om og blive dræbte af Frankerne. Blandt deres Ansærere er især den tappre Wittekind mørkelig: hver Gang han var overvunden af Karl og ei kunde redder sig andensteds længere, flygtede han til Thysland og fandt baade Tilslugt og Hjælp hos de

danske Konger der, navnlig Gotfred. Tilsidst maatte dog Wittekind og hans Folk underlæste sig og lade sig døbe.

Men det er ikke alene som Kriger, vi beundre Karl: det er endnu mere som Regent. Han sorgede for Videnskaber og Oplysning, han oprettede Skoler ved Domkirkerne og Klosterne og en egen Skole ved sit Hof, hvorhen hans Betjente, saavel høje som lave, maatte sende deres Sønner. Han erkyndigede sig flittigen om Børnenes Fremgang og lod dem prøve i sin Nørsværelse: og da han bemærkede, at de fornemste Mænds Børn vare de mest ubidende, skjendte han paa dem og forsikrede dem, at flige døvne og unhyttige Drenges Adel og glatte Ansigtter ei gjaldt noget hos ham, og at de intet Godt kunde vente sig af ham, naar de ei bleve flittige. Karl kunde selv godt Latin og lidt Græsk (lige indtil sin Alderdom vedblev han hver Dag at lære nogle græske Ord). Han forsøgte ogsaa paa at skrive*), men det vilde ei ret gaae for ham, da hans Haand i alt for mange Aar havde været vant til ideligen at føre det tunge Slagsværd. — Karls Virksomhed strakte sig over Alt: den samme Mand, som undervang mægtige Nationer og gav store Riger Love, gjennemhaa selv Regnskaberne fra Forpagterne paa sine Gaarde og for sin Huusholdning, og vidste, hvor mange Høns ogender han havde paa hver af hine. Han anlagde Frugthaver og Kanaler paa sine Godser, byggede Steder og Landsbyer, udryddede Skove og udtræde Moradser, og forestod Alt selv. Men han hemmede ogsaa ethvert Sieblik til Arbeide: imedens han spiste, lod han sig foreløse af en Bog, og imedens han klædte sig paa, gav han Audients. Hans Dragt og Leve-maade var yderst simpel; hans Døtre spandt selv Uld med deres Piger og forsrædigede Klæder til sig og den øvrige keiserlige Familie.

* Man betjente sig i Middelalderen, da selv af Adelsmænd faa kunde skrive, ofte af Geistlige til at skrive for sig; istedetfor Navns Understift satte man et Kors eller andet Tegn, eller et Segl, som man paatrykte med sit Sværdhæste. Kun faa Konger kunde skrive, og ikke engang alle Bisshopper.

34. De nordiske Lande i Oldtiden.

Odins Lære.

Bore nordiske Forfædre hørte til den gothisk-germanske Folkestamme, som fra Asien drog ind i det nordlige Europa og udbredte sig omkring Østersøen og Nordhæren. For deres Ankomst boede dog her allerede andre Folkeslag, Celte og Finner, og med dem kom Gotherne i en haardnakket Kamp: deraf ere Sagnene komne om Gudernes Kampe med de store og stærke Jætter eller Thusser (Trolde) og de smaa men lummse Dverge.

Bore Forfædre var tappre og krigerske, og deres Gudelære stemmede overens hermed. Odin var Verdens Herre, den fornemste og mægtigste af Guderne eller Æerne. Foruden ham dyrkedes ogsaa Frigga, hans Kone; Freia, Gudinde for Ærlighed; Tyr, Gud for Krigen; Baldur, Viisdoms og Utholds Gud. Thor, Odins Son, var Gud for Kynild og Torden: med sin Hammer Mjølnir knuste han Alt, hvad han træf, og han var alle Jæters frugteligste Fjende. — Efter Odins Lære skulde de, der faldt i Striden, komme til ham i Valhalla. Dette var en uhyre Sal med 540 Døre, hver saa diid, at 800 Kjæmper kunde gaae ud af den paa een Gang. Derinde lyste det af blanke Sværd, og anden Lysning brugtes ikke; Taget bestod af Skjolde, og paa Venkene laae Vandere istedetfor Hylinder. Paa Høisædet sad Odin, nærmest ham de berømteste Kjæmper. Hver Dag forlystede disse Odins Gæster sig med at stride og fælde hinanden; men naar saa Kampen var endt, stode de Drepte op funde og karsle, Alle rede glade hjem og vare Venner igjen. Saa spiste de Flest og drak Mjøld, som rafktes dem af Valkyrierne, Odins Mør: disse var Kampens Gudinder, og hvor Blodet flød, der vare de tilstede. De Feige og de, der døde Straadød, skulle derimod komme til Niflheim, og der som kraftløse Skygger lidte Hunger og Tørst: Dronningen der heed Hel, og ofte kaldes dette folde, føle Sted efter hende Hellheim. — Til sidst skulde dog i Ragnarokr (Gudernes Tusmørke) Guderne overvindes af de onde Mågter, med hvilke de

indtil da havde stridt, og baade de og al Verden gaae op i Lue. Men da skulde siden etter Verden og Æerne fremstaae til en ny og skønnere Tilværelse, hvor alt Ondt skulde være forsvundet, og hvor Baldur skulde herste. Da skulle alle Gode og Retfærdige leve i evig Glæde og Salighed hos det høieste Væsen i Gimle, men de Onde og Troldse evigen piner i Nastrond.

35. Dan Mykillati. Rolf Krake.

Dan, som sif Tilnavnet Mykillati eller den Prægtige, blev berømt for sine Seirvindinger og fordi han udvidede sit Herredommes Grændser, da han med sit Hædreneige Skæne skal have forenet Sjælland, Øerne og Noget af det faste Land, hvilket samlede Rige blev kaldt Danmark. Siden deeltes dette dog igjen i flere Riger. Men mere bekjendt er han bleven ved sin Bragt og den Glimmer, som han forte ved sit Hof. Selv i Doden beholdt han samme, da han bad, at hans Liig i fuld Rustning og Kongedragt med Hest og Ridetsi og anden Herlighed skulle hensættes i en dertil opkastet Gravhøi. Dette blev efter ham Skif, imedens det forhen havde været Skif at brænde de Døde.

Rolf Krake, Konge i Sjælland, var af en ødel og blid Charakteer, gav gode Love og sorgede for Landets Ro og Fred. Men han var ogsaa, hvor det gjaldt, en drabelig Kjæmpe, der ingen Fare skchede. Foruden en Mængde andre Stridsmænd havde han ved sit Hof i Leire tolv Bersærker (eller vældige og usørskede Kjæmper), af hvilke især Svensken Biggo, Nordmanden Bjørke og Sjællænderen Hjalte ere berømte. Ved Hoffet gif det stundom vildt nok til, idet Gæsterne morede sig med at laste Venene og Knoklerne af Ørestegen efter hinanden. Men denne Skif forbød Kongen siden. — Om Rolf og hans Bersærker sagdes, at de skchede hverken Old eller Vand. Dette vilde den svenske Konge Adils forsøge. Da nemlig Rolf engang, for at kreve nogle Kostbarheder, som tilhørte ham, men som Adils ikke vilde udlevere, med sine Bersærker var redet til Adils's Kongegaard i Upsala, blevde de tilsyneladende

modtagne meget vel og førte til en Sal, i Midten af hvilken brændte et stort Baal. Dette forsøgte Kong Adils's Hølff saaledes, at Ilden begyndte at antænde Huset og greb fat i Rolfs og hans Kjæmpers Kleder. Da sagde Adils: „Nu skal det sees, om det er sandt, at Rolf og hans Mænd hverken syde Ild eller Staal!“ Men Rolf og hans Kjæmper fastede paa een Gang deres Skjolde paa Ilden, og medens denne derved et Øieblif dæmpedes, gik de over samme, idet Rolf raabte: „Den slyer ei Ilden, som over den springer!“ Men Rolf henvende sig siden for denne Adils's Kunsthed; Bjarke drog med en Krigshær til Sverrig, Adils selv faldt, og i hans Sted indsatte Rolf til sin Skattekonge Hjartvar, en ung Mand, som han havde sin Søster, den skjonne men onde Skulde, til Egte.

Skulde kunde ei taale, at hendes Mand maatte betale Skat til hendes Broder, hvem hun desuden haddedede; hun ophidsede derfor Hjartvar til at befrie sig fra Svogerens og derved ogsaa fra Skatten ved lument Forræderie. Hjartvar samlede da Stridsmænd, og seilede med dem til Leire. Rolf, som intet Ondt anede, modtog sin Svoger og Søster med stor Glæde og efter den Tids Skif med et dygtigt Gjestebud, hvorved baade han og hans Kjæmper drak sig en god Kunus i gammel Mjød, medens de Svenske forbleve ødruet. Da nu om Natten alle laae i den dybeste Sovn, fremtoge de Svenske Vaabnene og angrebe de Danske. De fleste af Rolfs Kjæmper blev dræbte i Sovne; Andre vaagnede vel, men de vare nu uden Rustning, sovndrukne og fortumlede, og vildste i Nattens Mørke ikke, hvor de skulde vende sig hen: de faldt derfor alle tilligemed Rolf. Da nu Hjartvar efter endt Blodbad lod anrette Gjestebud for sig og sine Kjæmper, kunde han ikke lade være at beundre den Trostlab, som Rolfs Mænd havde udviist, og beklagede, at han slet Ingen af dem kunde faae i sin Ejendom. I det Samme traadte Biggo, den eneste, der var tilbage, frem, og da Hjartvar spurgte, om han vilde være hans Mand, nikkede han. Hjartvar rakte ham Odden af sit Sværd, for at han skulde sværge Huldstab og Trostlab; men Biggo vilde ikke mod-

tage det, „thi“, sagde han, „ikke saaledes pleiede Rolf at række sine Mænd Børget“. Da gav Hjartvar ham Hestet i Haanden, og i samme Øieblif jog han Klingen i Hjartvars Bryst: da dette var fuldfart, modtog han glad Odden af Hjartvars Drabanter, der styrte ind paa ham. Saaledes opfylde den trofaste Biggo det Øste, han engang havde givet Rolf, at henvne hans Odd.

36. Christendommens Indførelse i Norden og Kongerne paa den Tid.

A. Harald Klak. Ansgar.

Harald Klak var en Konge i Jylland i Begyndelsen af det niende Aarhundrede. Han blev fordreven af sine Ejender og søgte Hjælp hos Keiser Ludvig den Fromme, en Søn af Karl den Store. Her lod han sig døbe tilligemed mange af sine Mænd. Da han nu skulde vende tilbage, gav Keiseren ham et Par Munke med, som skulde hjelpe ham at omvende Folket til Christendommen; den ene af dem var Ansgar, en from og gudfriggtig ung Mand. Først opholdt Ansgar sig i Holsteen, hvorfra han reiste til Sverrig. Her prædikede Ansgar i halvandet Åar, hvorefter han reiste tilbage til Keiseren. Denne udnævnte nu Ansgar til Erkebisp i Hamborg; men pludselig omringede de danske Hedninger denne Stad. Ansgar, hans Munke og alle de Christne maatte flygte i største Hast, Ejenderne dræbte og toge til Fanger saa Mange, de kunde, og opbrændte det Meste af Staden. Siden blev det bestemt, at Sædet for Erkebispen over Norden skulde være Bremen og ikke Hamborg. Derpaa blev der bygget en Kirke i Slesvig; Ansgar gjorde igjen en Reise til Sverrig, og bevirkede paa Thinget, at Folket gav Lov til, at Christendommen for Fremtiden blev prædiket. Endelig døde denne fortjente Mand i sit 64de Åar (865).

B. Corm den Gamle. Harald Blaatand.

Noget efter Ansgars Tid blev Corm, som siden formedes til den høje Alder, han opnæaede, kaldtes den Gamle, Konge i

Leire, altsaa over Sjælland. Sin Ungdom havde han tilbragt med at flakke om paa Søen og gjøre Bytte, især paa Frankrigs Kyster. Som Konge foretog han sig at betvinge alle de Småfyrster, imellem hvilke Danmark dengang var deelt, og det lykkes ham saa godt, at han til sidst forenede det hele Land til eet Rige. Herover vandrede Mange ud og forsøgte de Søroversværme, som dengang under Navnet Normanner ødelagde Englands, Frankrigs og flere Landes Kyster. — Gorm var en ivrig Fjende af Christendommen. Herved kom han i Krig med Keiser Henrik Fuglefænger af Thysland, som overvandt ham i et Slag og twang ham til Fred. Gorm vedblev til sin Død at være Hedning, uagtet hans Dronning Thyra, som selv var Christen, gjorde sig al Umage for at overtale ham til ogsaa at blive dette. Denne Dronning var meget elsket af de Danske, og fil deraf Tilnavnet Danebod eller de Danskes Trøst. Med denne Thyra havde Gorm twende Sønner: Knud, som var ualmindelig smuk og dertil blid og god, hvorfor han blev kaldt Dana-aft eller de Danskes Fryd, og Harald, som var ilde lidt, fordi han var ond og hidfig. Faderen elskede Knud saa højt, at han fial have gjort det uforstandige Lovste, at han selv ikke vilde overleve sin Søn, og at han vilde dræbe den, der bragte ham Budskab om dennes Død. Da nu Knud var omkommen paa et Krigstog, var der Ingen, som vovede at bringe Faderen Efterretningen derom. Dronningen lod imidlertid Alt ved Hoffet indrette saaledes, som det hørte til ved Sorg: heraf og af nogle Ord, som Thyra lod falde, sluttede Kongen, hvorledes det var gaaet, og døde fort efter.

Harald Blaatand blev Konge efter sin Fader, men da han var ung, regjerede hans Moder, den vise Thyra, for ham. Dengang var det, at Thyra for at sikre Landet imod Thyskerne, lod opføre den berømte Bold Dannevirke, brygget af Steen, Tørv og Træ, som gaaer tvers over Slesvig fra Bugten Slien til henimod Morbæsen: endnu sees Levninger af denne Bold, og etter have i den nære Tid Danmarks tapre Sønner her kjæmpet mod Overlast fra Thysland. — En Bisshop Popo havde, fortelles der, for at bevise, at han var udsendt af Gud,

baaret et Par gloende Jernhandsker, uden at hans Hænder toge nogen Skade deraf; herved blev Kongen saa overbevist, at han lod sig og hele sin Familie døbe i en Bæk ved Slesvig, som deraf endnu kalbes den hellige Bæk (Hellebæk). Andre fortæller, at han kom i Krig med den thyske Keiser Otto, og at han af denne blev overvunden og twungen til at lade sig døbe.

Under Harald Blaatands Regjering anlagdes det i Nordens Historie saa bekjendte Jomsborg, en Stad i Pommern ved Østersøen. Det blev siden en mægtig Republik af Sørsøvere, der fil sin egentlige Forfatning ved de krigerske Love, som Anføreren Valnatole gav den. Efter dem maatte Ingen optages til Vorger i Jomsborg uden med alle de Andres Samtykke; han maatte være over 18 og under 50 Aar; han maatte aldrig have undskaet sig for Tvekamp, og gjorde han det siden, blev han udstødt; enhver Jomsborgers Drab skulle af de Andre henvnes; Byttet skulle leveres til Anføreren, som da delte det; den, der først hørte noget Nytt, maatte ikke udsprede det, men melde det for Anføreren; al Løgn og Bagtalelse var strengt forbudt; Jomsborgerne kunde have Koner andetsteds, men disse maatte ei komme til Jomsborg.

C. Norge.

Norge havde længe, ligesom Danmark, været deelt i mange smaa Kongeriger, indtil Kong Harald Haarfager*) overvandt de andre Smaakonger og forenede Norge til eet Rige, omtrent paa samme Tid som Gorm gjorde det i Danmark. Ved sin Død overgav han sit Rige til en af sine Sønner, Erik, saaledes at de andre skulle være Underkonger under ham. Men Erik blev saa forhadt ved sin Grusomhed, at

*) Anledningen til dette Navn var følgende: Harald beilede til en Prinsesse, men fil af hende det Svar, at hun ikke vilde have ham, førend han herskede over hele Norge. Han gjorde da det Lovste, ikke at lade sit Haar klippe, førend han havde undertrykt hele Landet. Da han nu havde udført dette, klippede Jarlen Rognvald hans Haar og sagde: „nu er Dit Haar fagert, Herre min.“

han fil Tilmavnet Blodsøe og efter to Aars Regjering blev forjaget. Derpaa indkaldte de Norske hans yngste Broder Hakon, som var bleven opdraget hos en engelsk Konge Athelstan eller Abelsteen og efter ham blev kaldt Hagen Abelsteen. Denne var en ædel og god Regent, som ved viise Love sørget for Landets Vel. Han indrettede de her i Norden brugelige Warber og Bauner, d. e. Brandestabler paa Toppene af Høje, der laae noget fra hinanden: ved at antænde disse kunde Efterretningen om et fjendtligt Overfald i Hast bringes til fjerne Egne, ja til det Indre af Landet. Men da de ofte uden Grund antændtes, og derved megen unsædlig Uro og Skæl for-aarsagedes, blev det under Livsstraf forbudt at antænde dem, naar der ei virkelig var nogen Fjende tilstede. Denne Besaling blev Aarsagen til Hagens Død. Erik Blodsøes Sønner havde nemlig funden Tilflugt og Hjælp hos Harald Blaatand i Danmark, og oversaldt nu pludselig Hagen. Da Ingen havde bovet at antænde Baunerne, fordi Enhver var bange for at bøde med Livet, isala han tog feil, saa oversaldt de Kongen ganske uventet, da han kun havde en Haandfuld Folk hos sig. Han vilde imidlertid ikke fly, men angreb Hjælden, som ogsaa allerede flygtede, da Hagen fil et Saar, hvorfaf han døde. — Hagen var meget elset af sine Undersaatter, blot kunde de ikke lide, at han var Christen og stræbte at faae sine Undersaatter til det Samme. Men dette lykkedes kun med nogle Faar, de fleste hængte fast ved Hedenstabet.

D. Svend Tveissjæg. Oluf Trygveson.

Efter Harald Blaatand fulgte hans Son Svend Tveissjæg. Strax efter sin Thronbestigelse blev han ved List fangen af Jomsborgernes Ansærer Sigvald og af ham hørt-sørt i Hængenskab. For at slippe fri maatte han indgaae adskillige haarde Betingelser, og oveniflodet forpligte sig til aldrig at henvne sig. Imidlertid søgte han siden ved List at forskaffe sig Havn. Ved et Gjæstebud, hvor Sigvald var tilstede, fil han denne til at drinke dygtigen, hvorpaa man efter den Tids Skif begyndte at gjøre Lovste om at udføre hver et eller andet

driftigt Foretagende. Kongen gjorde det Lovste, at han vilde erobre England; Sigvald lovede, at han vilde drage op til Norge og enten forjage eller dæbte Halon Jarl*), som den gang regjerede der. Morgenen efter fortred han vel dette Lovste, men hans Mænd havde gjort det med ham og vilde ikke tillade Ansæreren at svigte samme. Han drog da til Norge og hjæm-pede med Halon i et stort Søslag, hvori Jomsborgerne, uagtet den meest rasende Modstand**), blev overvundne og tildeels fangne: Sigvald undkom selv ved en troløs Flugt til Danmark. — Den danske Konge tenkte nu ogsaa paa at op-fylde sit Lovste og drog med en Flaade til England: han seirede her flere Gange og tvang Landet til at betale sig en betydelig aarlig Skat, men for det Første kunde han dog ei faae det hele Land undertvunget.

Imidlertid havde i Norge den omtalte Hakon gjort sig forhadt, og Oluf Trygveson, en norsk Prinds, der efter mange Omslakninger nu vendte hjem, bemægtigede sig Norge. Oluf, som nu blev Konge, var en ivrig Tilhænger af den christelige Religion, og han anvendte baade det Gode og det Onde for at faae sine Undersaatter til det Samme. — Paa denne Tid levede i Norden et Fruentimmer, der var ligesaa bekjendt for sin Skønhed og store Rigdom som for sin Stolthed og Ondstab. Hun heed Sigrid Storraade, og havde været gift med en svensk Konge. Da hun blev Enke, vilde hun kun have en Mand, der var ligesaa mægtig som den første: og da derfor to Underkonger

*) Jarl betyder Statholder: denne Halon havde nemlig erhændt Harald Blaatand i Danmark for sin Overherre, skjønt det ikke betydede Meget.

**) Det fortællses f. Ex. at En, der heed Rue, som havde mistet begge Hænderne, endnu stak de blodige Armlumper ind i Ringene paa to svære med Guld syldte Kister og sprang i Søen med dem, for at ikke Hjælden skalde bemægtige sig dem. En Anden, som man havde hugget Hænderne af, stod paa Knæene og skjod med Rue. Da de fangne Jomsborgere kom i Land, blev de alle bundne om Hænderne med et Reeb og derpaa halshuggedede En efter En; men de trodsede endnu i Doden.

friede til hende, indebrændte hun dem begge to med de Ord: „Jeg skal lære de Smaakonger at frie til mig.“ Olf Trygveson, som Konge over hele Norge, meente hun dog nok at ville gifte sig med, og kom i den Anledning sammen med ham paa et aftalt Sted. Kongen vilde ogsaa gjerne ægte hende, naar hun vilde antage Christendommen. Men da hun vægrede sig herved, kom han til at disputere med hende, og blev til sidst saa hidsig, at han lastede hende sin Handfæste i Ansigtet og kaldte hende en gammel Kjerling, ja, lod Brættet, hvortover hun skulde gaae tilbage til sit eget Skib, legge saaledes, at det faldt med hende i Vandet. Herover fattede hun det heftigste Had til Olf. Hun gifte sig siden med Svend Tveskjæg og fandt endelig den længe ønskede Veilighed til Havn. Da nemlig Olf med en betydelig Flaaade var sejlet til Venden (Kystlandene Shd for Østersøen), fuld Sigrid sin Mand og sin Søn af første Egteskab, Kongen i Sverrig, til at forene sig for at oversalde Olf paa Tilbagereisen. De traf ham ved Svolder, en Havn paa Kysten af Pommern. Man raadede Olf til at fly, men det vilde han ikke, endføndt han ikke havde hele sin Flaaade samlet. Han stod selv paa et Skib, der kaldtes „Drinen hin lange“, og bar en rød Klædning, der gjorde ham kendelig iblandt Alle. De Danske og Svenske maatte vige, men den haardeste Kamp var med de misfornsiede Norske, som under Anførel af en af Halon Farls Sønner kæmpede imod Olf. Hos Olf stod den unge Einar Lampeskjelver, Norges berømteste Bueskytte. Midt under Striden brast med Bulder hans store Bue, og da Kongen spurgte, hvad det var, svarede han: „Der brast Norges Rige ud af Mine Hænder.“ Man gav ham en anden Bue, men den gik strax itu under hans Kæmpehænder. Efter en lang og heftig Kamp seirede Overmagten, og Hjernen begyndte at bestige Olufs Skib: da sprang han med nogle af sine Mænd i Søen og fandt der sin Død (1000).

Intrent paa samme Tid lod den engelske Konge Ethelred paa een Dag anrette et frøgteligt Blodbad paa de mange Danske som boede i England. Intet levende Menneske blev sparet: de spedte Børn flettes paa Spydstager, de Vorne ned-

groves intil Brystet i Jorden og blev saaledes sonderstidte af Hunde; Andre lastedes i Ilden. Men Svend Tveskjæg hevnede blodigen de Danskes Drab. Ethelred maatte forlade Landet, og Svend blev hylbet som Konge i London. Kort der-paa døde han (1014).

37. Knud den Store.

Svend Tveskjæg efterlod ved sin Død to Sønner, Harald, som blev Konge i Danmark for en kort Tid, og Knud, som ved Faderens Død opholdt sig i England. Her skete Opstand, og Knud maatte drage bort. Han forlangte nu af sin Broder det Halve af Danmark, hvilket denne ikke vilde give ham; derimod lovede han at hjælpe ham til at erobre England. Knud gif da med en mægtig Flaaade og Hær til England, hvor han overvandt først Kong Ethelred og siden hans tappre Søn Edmund Ternside; efter dennes Død blev Knud Enherre over England, ligesom han kort efter ved Broderen Haralds Død blev det i Danmark. Mod Slutningen af sin Regering erobrede han tillige Norge, efterat den norske Konge Olf den Hellige var falden i et Slag imod sine oprørste Undersætter, der understøttedes af Knud. Disse Lande bleve dog ikke længe samlede: Norge løsrev sig allerede, medens han levede, og England valgte sig efter hans Sønners Død en egen Konge.

Knud indførte ganske den christelige Religion: han viste megen Indest for Geistligheden og søgte ved Love at gavne sit Folk. Hans anden Dronning Emma (Enke efter Ethelred), som han strax efter Crobringen af England ægteude, havde megen Indsydelse hos ham.

Knud havde en Søster Estrid, der var gift med en ansæt Mand, Ulf Farl. Denne lod engang, da Knud var frævere og de forenede Konger af Sverrig og Norge truede Landet, den unge Hardeknud, Kongens Søn, ubraabe til Konge, uvist i hvilken Hensigt. Da Knud kom, faldt de imidlertid begge til Frie, og Ulf hjalp Kongen at overvinde Fjenderne ved Helgeaa i Skåne, hvor Knud ved egen Uforsig-

tighed var kommen i stor Fare (1028). Men Knud kunde ikke glemme dette. Da de siden engang spillede Schak, kom de i Uenighed om Spillet: Ulf, som blev vred, reiste sig for at gaae bort, men Kongen ræbte efter ham: „Elher Du nu, Du rædde Ulf?“ Da svarede Ulf: „Beg Helgeaa havde Du flyet længere, om Du havde funnet! Dengang kaldte Du mig ingen feig Ulf, da jeg islede derhen for at redde Dig, og de Svenske sloge Dine Folk ihjel som Hunde!“ Herover blev Knud saa vred, at han Dagen efter lod Ulf døbe i Kirken i Roeskilde. For at affone denne Brøde forærede han et heelt Herred til Kirken. — Denne Ulf og Estrid havde en Søn, som siden blev Konge i Danmark under Navn af Svend Estridsøn.

38. Lehnsvæsen. Riddere. Turneringer. Ordalier.

Hos alle de germaniske Nationer varer Kongerne i Begyndelsen kun Anførere i Krig og Dommere i Fred: den øverste Magt havde Folkeforsamlingerne (Thingene), hvor enhver Fri havde lige Stemme. Blandt de Frire selv kendtes ingen anden Forskel end den, som Anseelse eller Rigdom kunde medføre: Bonden var ligesaa fri og havde de samme Rettigheder som den mægtige Gudsbesidder. I Lovet af Middelalderen stete en stor Forandrings i begge Dele. Kongerne pleiede istedetfor Lov at uddele visse Stykker Land til deres mest fortjente Krigere eller vigtigste Embedsmænd, for at de skulde forvalte dem, enten paa Livstid eller i et vist Tidsrum, og deraf have Indtægten; derimod maatte de love Kongen Lydighed, og i Krigstilfælde med et fastsat Antal Folk holde sig beredte til at stode til hans Tropper. Saadanne Stykker Land, der uddeles paa denne Maade, kaldtes Lehn. Men efterhaanden blev disse Lehnsarvelige, og Besidderne af dem blev ikke længere Kongernes Vasaller eller Embedsmænd, men Smaaflyster. Kongernes Magt blev efterhaanden ubethdelig; thi Lehnsmænd havde alt Landet inde, og Kongen havde ingen Krigshær uden den, som hine stillede. Bønderne forarmedes ved de idelige Krigs; deels

fordi de ikke kunde bestride Omkostningerne til Udrusningerne, deels for at blive frie for deres mægtigere Naboers Undertrykkelse, gave de sig efterhaanden under Adelsmændenes Herredomme, saa at de fra frie Selvætere blev til livgne Hoveriebønder. Saaledes var tilslidst al Ejendom i Adelens og Geistlighedens Hænder, Bønderne og Borgerne vare disse Undergivne.

Lovenes Magt var i den største Deel af Middelalderen ikke stor, og for det Meste tog Enhver sig selv til Nette. Derfor herskede evige Feider imellem Adelsmændene: deres Slotte var befæstede Borge, hvorfra de oversaldt hinanden og plyndrede hinandens Undersætter. Et Forbund, som sigtede til at afværge Uret og fremme det Gode, var Ridderne, en Forening af Adelsmænd, som gjorde det Lovste, stedse at hjæmpe mod de Vanstroende, at forsvarde den betrængte Ufrydighed og at antage sig Enhver og Faderløse. Den, der vilde optages i Ridderstanden, hvilket for det Meste stede med Høitidelighed og under religiøse Ceremonier, maatte være af god Adel og ubesmittet Rygte. Enhver Ridder kunde optage en Anden, som dertil besad de fornødne Egenhaber.

Turneringer kaldte man ridderlige Kampagne, som ved festlige Lejligheder afholdtes med stor Pragt, og hvortil Riddere fra alle Kanter indfandt sig, da de altid blev lønget iforveien bekjendtgjorte. Kun Riddere af god Adel havde Adgang dertil: Enhver maatte derfor melde sig hos Kampdommerne og bevise sin Adkomst. For alle Andre havde Enhver Lov til at blive ubekjendt og til den Ende bære sin Hjelm med nedslaaet Visir. Den vigtigste Kamp var Landsebrydningen. Kun sjeldent kom det dertil, at man brugte Sværdene og hjæmpede paa Liv og Død; men Mange kom alligevel til Skade ved at skytte af eller med Hesten. Den seirende Ridder modtog Prisen, en Guldkjede, et Sværd eller deslige, af de fornemste og stjerneste Damers Hænder. Efter Turneringen spiste og dansede man sjælvansigt.

Det var en gammel Skik hos de germaniske Folkeslag, at man i vanstelige Sager lod ligesom Guderne selv dømme om,

hvo der var skyldig, og hvo der havde Ret; den samme Skit vedligeholdt sig, efterat de vare blevne Christne, saa at den blev almindelig i Middelalderen. Man lod de stribende Parter kjempe sammen, og meente, at Gud ved Tvekampens Udsald maatte betegne den Skyldige. Hertil hørte ogsaa Vandprøven og Ternbryd, hvorved En troedes at kunne bevise sin Uskyldighed. Man lod Vedkommende gaae med bare Been paa gloende Tern eller bære dette i Hænderne, eller stikke sin Arm i en Kjedel med logende Vand: naar han kunde udføre dette uden Skade, saa meente man, at Gud selv havde erklaaret sig for ham, og han frikjendtes da. Herved gik det vel ikke altid ørligt til. Med Hexe brugte man Vandprøven. Man kastede dem i Vandet: svømmede de ovenpaa, erklaerede man dem for virkelige Hexe og brændte dem for det Mestre, fordi man antog, at det var Djævelen, der hjalp dem; sank de, vare de uskyldige. Alle disse Prøver kaldte man Ordaler eller Gudsdomme.

39. Korstogene.

Saaledes kalder man de Tog, som de Christne i løbet af omtrent 200 Aar til forskellige Tider gjorde til det hellige Land (eller Jødeland) i Afien for at udribe det af de vanstroende Muhammedaneres Bold. Anledningen dertil var følgende:

A. Allerede længe havde det været en from Skit blandt de Christne, at de gjorde Piligrimsreiser til det hellige Land for at styrke deres Andagt ved at see de Steder, hvor Frelseren havde vandret, og ved at bede paa hans Grav i Jerusalem. Man var endog kommen til den overtroiske Menning, at man ved at gjøre en saadan Reise kunde erhverve Guds Naade. I Begyndelsen blevde de Christne ret godt behandlede af Araberne, som blandt andre Lande ogsaa havde erobret dette: men da 1076 Tyrkerne, et andet asiatisch Folk, havde sat sig i Besiddelse af Palestina, blevde de Christne afviste eller forfulgte og mishandledede. Mange bragte Klager herover til Europa, men Ingen med saadan Held som Eneboeren Peter Eremit eller Peter fra Amiens. Da han kom hjem fra Jerusalem, overrakte han

Pave Urban den Anden et Bønkskrift fra Erkebisshoppen i Jerusalem, hvori denne opfordrede Paven til at formaae de Christne i Europa til at hjelpe deres Brødre i det hellige Land og ikke længere at taale, at dette eiedes af Vanstroende, der haandede, hvad der var dem helligt. Paven sendte Peter til Italien og Frankrig for at forlynde dette Forslag som en Opfordring fra Gud: thi Peter forsikrede, at Christus selv havde aabenbaret sig for ham i Drømme og befalet ham at opbyde Europas stridbare Nationer til Kamp for hans hellige Sag. Og Peter var just den Mand, der var skikket til at bringe et saadant Budskab. Han reed, efteret af Hunger, Tørst og Besværligheder, barbenet, med blottet Hoved, med en Strikke om Livet og et Crucifix (Afbildning af Frelseren paa Korset) i Haanden, omkring paa et Øsel, og prædkede i Kirker, paa Gader og paa Vandeveje. Hans syrige Vestalenhed henrev Mængden, og en almindelig Begeistring greb Alle. Man sagde, at det var Guds Willie, og man klagede over, at man ei før havde tænkt paa at bortjage de Vanstroende fra Frelserens Grav, hvilket man forestillede sig lettere, end det var. Paa en stor Forsamling i Clermont i det sydlige Frankrig, hvor Paven selv var tilstede, lovede en Mængde Fyrster og Herrer fra Italien, Frankrig og Nederlandene at tage Deel i Toget, og fæstede sig som et Tegn herpaa et rødt Kors af uldent Tai paa den høire Skulder; Toget blev bestemt at skulle gaae for sig næste Efteraar. For at opmuntre Folk tilbød man ogsaa Korsfarerne store Fordeler. Man lovede dem fuldkommen Afslad for deres Synder: Geistligheden lovede at sørge for de Traværendes Ejendom og levere dem samme uskadt tilbage. Ogsaa løffedes Mange af Haabet om stort Bytte i de fremmede Lande.

Mange havde imidlertid ikke Tålmodighed til at oppebie den Tid, til hvilken Fyrsterne havde bestemt deres Afreise. Peter af Amiens gik allerede om Foraaret med en Skare af 15,000 Mennesker, sammenfat af den fattigste Almoe, afded. Hans Hær voxede bestandigen, saa at den blev over hundrede tusinde Mennesker stærk: men om den Aand, der herskede i

disse Svermeres*) Foretagende, kan man gjøre sig et Begreb deraf, at de, som der fortelles, lode en Gaas og en Geed gaae i Spidsen af Hæren, i den Mening, at Gud ved disse Øhr nok vilde vise dem den rette Vej. De plundrede og ødelagde, hvor de kom frem, og blev til Gjengjeld i tusindvis nedhugne af de krigerske Folkeslag i Ungarn og i det nuværende Thyrkiet, hvorigennem de droge. Den sidste Levning af dem nedsablede Thyrkerne, da de endelig var komne over til Afien, og Peter slap med nogle Faa tilbage til Constantinopel. Samme Skjebne havde tre andre Hobe af samme Art, der desuden vancrede sig selv ved at myrde og mishandle Isærerne i Stæderne ved Rhinen, fordi de meente, at de var Vantroende, som de ligesaa godt kunde løs paa strax.

B. Endelig brøde Thyrsterne op og droge ad forskellige Veie til Constantinopel og derfra over til Afien. Da man her talte den samlede Stridsmagt, fandt man, at den udgjorde over hundrede tusinde Rytere (Adelen og Ridderne stred altid til Hest) og tre hundrede tusinde Krigere til Fods; regner man nu hertil den store Mængde Kvinder, Børn, Geistlige og Tjenere, som fulgte med, saa vil man ikke finde et Antal af 600,000 Mennesker, som en gammel Historiestriber angiver, overdrevet.

Men nu begyndte først Togets Besværligheder. Man maatte hjæmpe imod en tapper og utrættelig Hjendes uophørlige Angreb. Man manglede Levnetsmidler til den store Mængde Mennesker, man kendte ikke Veiene, og forræderstede Beiviserne førte ofte de christne Skarer ind i Ørkener, hvor de lede Mængel paa Alt, eller til Steder, hvor Hjenden kunde angribe dem i overlegen Antal. Disse Besværligheder, i Forbindelse med den forandrede Himmelsgn og den uvante Levemaade, forårsagede ødelæggende Sygdomme blandt Mennesker og Heste. Mange tabte Modet og vendte tilbage til Europa. Andre havde gjerne fulgt deres Exempel, men stammede sig ved at flye for

*) Hans næstkommanderende var Walther Pengelss, en Mand af samme Slags.

Farerne og Besværlighederne. Endelig kom man i Efteraaret 1097 til Antiochia, en stor og stærkt befæstet Stad i det nordlige Syrien. Korsfarerne, som nu var sammenmeltede til det halve Antal, beleirede den forgjeves i ni Maaneder: selv lede de i denne Tid overmaade meget, deels ved de Beleiredes idelige Udfald, deels ved Sygdomme og Mangel paa Levnetsmidler. Da lod pludselig det Budstab, at en mægtig thyrkisk Thyrste, Kerboga, drog imod de Christne med en Hær af 300,000 Mand. I midlertid blev Staden snart efter indtaget ved Forræderi.

Men tre Dage efter indtraf Kerboga og indsluttede med sine talløse Skarer Staden, i hvilken nu Korsfarerne blev beleirede. Deres Stilling var høist mislig: udenfra angreb den mægtige Hjende dem, og paa Borgen i Staden var endnu en thyrkisk Besættning, som hvert Dieblik gjorde Udfald. Men deres værste Hjende var dog den skækkelige Hungersnød, som herskede. — Under den Modløshed, som ved alle disse Trængsler opstod, kom en Geistlig til to Bisshopper, der var med paa Toget, og fortalte dem, at en Helgen havde aabenbaret sig for ham i Drømme og angivet ham det Sted i en af Stadens Kirker, paa hvilket den Landse var nedgravet, med hvilken vor Frelser og Herre Jesus Christus paa Korset var bleven stukken i Siden: han havde tillige befalet ham at sige til Thyrsterne, at de skulle udgrave denne Landse, thi den skulle støffe dem Seiren. Det skete saaledes: i Nattens Stilhed begav man sig til det betegnede Sted, og fandt om sider den bestrevne Landse. Da Folket hørte dette, traadte glad Henrykelse og modig Begeistring istedetfor den forrige Modløshed. Alle forlangte at blive ført imod Hjenderne, og Thyrsterne lovede hinanden paanh med en høitidelig Ed ikke at skilles ab, førend Hjenden var slagen og Jerusalem erobret. Strax sendte man Peter Gremit ud i Leiren til Kerboga, og lod ham sige, at han ufortvøvet skulle drage bort eller ogsaa berede sig til at hjæmpe med dem inden tre Dage. Kerboga svarede med Haan, at deres Stilling ikke syntes ham at være saadan, at de skulle forestrukke ham Betingelser: de maatte strax overgive sig, ellers vilde han

Ingen af dem staane. — Slaget blev derefter bestemt til næste Dag. Om Natten rustede man sig til samme, derefter holdtes en høitidelig Gudstjeneste, og Bislopperne uddelede Belsignelsen. Ved Solens Opgang droge de Christine langsomt og i totsluttede Rækker ud af Staden, fulde af hellig Begejstring og visse paa Seiren: foran gik Praesterne i festlig Pragt med Korset i Haanden, opflammende Krigerne til Kamp for den hellige Sag. Kerboga, som ansaae dem for affindige, sendte først en ubetydelig Skare imod dem; men da denne strax var adsplittet, ordnede han sin hele Hær til Kamp. Trods Thyrkernes store Antal og den Forbitrelse, hvormed de hjæmmede, formaade de dog ikke at modstaae de forhungrede og udmattede men af Mod og Tillid til Guds Bistand opfyldte Christnes langt mindre Hær: efter en heftig Kamp flygtede de til alle Sider. De Christine kunde af Mangel paa Heste ikke forfolge dem. I Veiren forefandt de et umaadeligt Vælte af Kostbarheder og, hvilket var dem vigtigere, af Levnetsmidler.

C. Næsten et Aar hengik efter Slaget mod Kerboga, inden Korsfarernes Hær naaede Jerusalem: saa lang Tid var hengaaet, dels med indbyrdes Stridigheder mellem Thyrsterne, dels med Streiflog og Kampe mod Hjenderne under den besværlige Marsch. Endelig saae man i Juni 1099 den hellige Stad: ved Synet af samme sank Alle ned paa Knæ og taffede Gud med Dinene fulde af Glædestaarer. Men Staden var vanskelig at intage, dels formedelst sin Beliggenhed, dels fordi den havde en Besætning af 40,000 Mand, medens Korsfarernes hele Skare nu neppe udgjorde dette Antal, men af dem kun henved 22,000 varre stridbare Mænd; iblandt dem var kun 1500 Rytttere. Ikke destomindre begyndte man Beleiringen med syrigt Mod og glad Bisched om Seiren. Taarne og andre Beleiringsmaskiner byggede man af Træ fra en nærliggende Skov; Alle uden Forskjel lagde Haand paa Værket, Adelsmanden og Thyrsten arbeidede ved Siden af Bonden og Tjeneren. Hjendernes idelige Anfaab offskrækkede dem ikke, og den quælende Tørst, der var en Folge af Narstibens Hede og Egnens fuldkomne Vandmangel, nedbrød ikke deres Mod: thi

nu vare de nær ved Malet, og paa de Steader, hvor Forløseren havde vandret og lidt, sommede det sig ikke for hans Krigere at forsage. — Endelig vare Taarnene færdige, og nu fulde en Storm gaae for sig. Først foretoges en hellig Vandring til Oliebjerget: foran droge Bislopperne og Praesterne, barfodede og i hvide Klæder med Korset i Hænderne; efter dem fulgte andægtigen Thyrsterne og Folket, ligeledes barfodede. Hjenderne spottede fra Murene det fromme Tog, og ophidsede saaledes de Christine til rasende Forbitrelse: man svor at tilintetgjøre de Ugudelige, som besudlede de hellige Steader ved deres Spot og formastelige Taler.

Deraa begyndte Stormen, Kvinder og Oldinge hjalp til med at rykke Maskinerne frem, medens Krigerne slyngete Spyd og Stene og skjede med Pike paa Forsvarerne, som fra deres Side gjengjeldte Angrebet med lige Hestighed, og ved Brandpile og ved at nedkaste brandbare Sager sogte at stille Sild paa de Christnes Taarne. Natten standede Striden: men med den næste Morgenrobe begyndte den atter. Allerede begyndte de Christnes Angreb at blive svagere, da efter Sagnet en Ryttet i flinnende hvid Rustning saaes paa Oliebjerget. Dette Syn opflammmede alle Korsfarerne, og Ingen tænkte mere paa Saar eller Udmattelse. Inden en Times Forløb var Graven foran Muren opfyldt, Muren gjennembrudt og et af Taarnene bragt denne saa nær, at Faldbroen kunde nedslades fra dette og Krigerne paa den ile over paa Muren. Saaledes erobredes Staden, og nu begyndte en gruelig Myrden og Plyndren. Men da man var møt heraf, saaes de samme Mennesker, der nylig havde havet sig i Stromme af Blod, andægtigen, med blottede Hoveder og Fodder, at drage til de hellige Steader, at skrifte deres Synder og uddele milde Gaver til Trængende. En af Thyrsterne, Gotfred af Bouillon, blev udnævnt til Konge af Jerusalem (1099). Herefter droge de fleste af Korsfarerne hjem.

D. Det nye Riges Stilling var imidlertid meget mislig. Ikke engang hele Jædeland var i de Christnes Magt: de krigsfe og mægtige thyrkiske Thyrster, hvis Lande paa alle Sider om-

gave det lille Kongerige, angrebe det uophørligen med overlegen Magt. Al den Hjælp, som kunde vente, maatte komme fra Europa: men dette var langt borte, og en dyrekjøbt Erfaring havde lært de Christne, at disse Tog være vanskeligere og farligere, end de i Begyndelsen troede. Dog var Iveren for det, man betragtede som Christi hellige Sag, saa stor, at i endnu henved to hundrede Aar haade mindre Skærer af christne Krigere, især fra Italien, Thysland, Frankrig og England droge over til det hellige Land og der i nogle Aar tjente under Kongerne af Jerusalem imod de Vantroende, og til enkelte Tider flere Konger og Hærstyrer gik med store Hære for at kjæmpe mod de thyrkiske Grobrere, som truede Jerusalem. Endelig indtoges dog denne Stad 1197 af den tappre og ædelmodige Sultan Saladin, og det hellige Land var etter i de Vantroendes Hænder, uden at de Christne siden bare ifstand til at fordrike dem derfra. Det sidste Korstog skete 1270.

Bed Korstogene lærte de Christne at kjende Lande og Folkeslag, der før havde været dem ubekjendte: mangen Opfindelse og Kunst forplantedes fra de vestlige til de østlige Lande, og omvendt. Handelen udvides, og ved denne, saavel som ved at oversætte Korsfarernes Hære til det hellige Land, berigede sig især de to italienske Stæder Genua og Venetig. Da en stor Mængde Adelsmænd omkom paa disse Tog, kom deres Ejendomme i Kongernes eller Geistlighedens Hænder eller fikkes af Stæderne: herved forsagedes disses Magt, imedens Adelens svækkedes.

40. Baldemar den Første, Knud den Gjette og Baldemar den Anden.

Danmark naaede under Knud den Store en Magt, som det ikke lange vedligeholdt. Under flere af de følgende Regenter herskede indvortes Stridigheder og Borgerkrige, som ikke funde Andet end svække Staten. Endelig kom igjen en lykkeligere Tid, da Baldemar den Første 1157 besteg Thronen. Han var en tapper og klog Konge; men Meget af det, der skete un-

der hans og hans Søns Regering, maa dog tilregnes Absalon, Bislop i Roskilde og siden Erkebislop af Lund, der var en ligesaa duelig Minister og tapper, krigsklyndig General*) somnidkjer og lerd Geistlig. Baldemars Regering bragte Ro og Fred tilbage i Landet, og især er den vigtig derved, at han tugtede de vendiske Sørovere, som under Danmarks forbirrede Tilstand under de forrige Konger dreve deres Overmod saa vidt, at intet Skib kunde seile sikkert i Østersøen: ja, de gjorde højpigen Landgang og plyndrede langt inde i Landet. Baldemar angreb Venderne flere Gange i deres egne Lande (Preussen, Pommern og Mecklenborg): endelig drog han 1168 imod Den Rügen, som var Hovedsædet for Søroverne. Hovedstaden paa Den, Arkona, var meget stærkt befæstet: her sandtes et uhøje Trebillde af Vendernes fornemste Afgud Svantevit, forestillende en Mand med fire Hoveder. De Danske indtoge Staten efter en heftig Kamp. Afgudsbyldet blev til Hedningenes store Skæf kastet overende og af Vender, som man twang dertil, slæbt til den danske Leir, hvor man hug det itu og kogte Mad ved Træet. Rügen blev Danmark underkastet. Hermed vare Søroverne del strækfæde for nogen Tid, men de begyndte snart igjen fra andre Egne af Venden deres Plyndringer, og Baldemar maatte beständig føre Krig imod dem. — Under Baldemar stiftede Bislop Absalon Klosteret i Sorø og byggede Kjøbenhavns Slot til Forsvar imod Sørovere. Kjøbenhavn var dengang kun et Fiskerleie, som tilhørte Roskilde Bispestol.

Efter Baldemar den Første fulgte Knud den Gjette. Under ham forsøgte den thydske Keiser at faae den danske Konge til at erkjende ham for sin Lehnherr: da han ikke kunde sætte sin Billie igjennem, ophidsede han, for at henvne sig, den vendiske Fyrste Bugislav til at angribe Danmark med en Flaade af 500 Skibe. Absalon ilede imod ham med en langt mindre Flaade; men hans Navns Skæf gik forud for ham. Venderne

*) Det var meget ofte Tilsælvet dengang, at Bisstopperne var Hærenes Anførere.

flygtede, saafnart han nærmede sig, og hele deres Flaade, paa 35 Skibe nær, erobredes af de Danske. Derpaa angrebe Absalon og Kongen Bugislav i hans eget Land, og twang ham til at overgive sig til Kongen og at blive hans Vasal. — Knuds Broder Valdemar var Hertug i Slesvig; han erobrede derfra hele Holstein, Stederne Hamborg og Lybek, og twang Hertugerne af Meklenborg, Greverne af Schwerin og flere Hyrster i Landene ved Østersøens Kyst til at hylde Kongen. Knud antog derefter først Titelen de Venders Konge, hvilken de danske Konger endnu føre. — Efter Knud fulgte (1201) hans Broder Valdemar den Anden. Han var en tapper og virksom Hyrste, men tillige af en noget heftig og opbrusende Charakteer. Han hævede ved sine Erobringer, der staffede ham Tilnavnet Seir, Danmark til en saa stor Magt, som det aldrig siden har haft; men i sig selv svækedes Landet ved de uophørlige Krige, og de gjorte Erobringer kunde ikke vedligeholdes. Som Konge fuldendte Valdemar Erobringten af hele Østersøens Sydkyst, idet Pommern og en stor Deel af Preussen maatte erkende hans Oberherrebømme, og Hyrsterne i disse Lande blev hans Vasaller. Han foretog endelig i Aaret 1218 et stort Tog til Lifland for at erobre Landet og indføre Christendommen der. Formedest denne Hensigt blev det betragtet som et Korstog*). Først erobredes en Deel af Esthland, derpaa drog man længere ind i Landet og mødte Fjenden der, hvor nu en liden By, Wolmer, ligger. Her kom det til et heftigt Slag, i hvilket de Danske endelig seirede, men dog først vare i stor Fare, da de usædvanligt bleve oversalgne af Hedningene, som de troede langt borte. Der fortelles, at de Danske allerede varé nærværet at flygte, da en rød Jane med et hvidt Kors i Midten faldt ned fra Himlen og styrkede deres Mod som ved et Tegn fra Gud**).

*) De nordiske Konger toge ingen Deel i de store Korstog fra det sydlige Europa. Grunden hertil var, at de havde Hedninger nok i Nærheden, som Paven selv opmunstrede dem til at bekæmpe.

**) Denne Jane, det berømte Danebrog, blev derefter de Danske Hovedbanners, indtil den tabtes i det ulykkelige Slag mod Ditmarske X. 1500.

Efter dette Tog skal Valdemar have tenkt paa Englands Erobring, da hans Lykkes stoltte Vygning pludseligen fyrte sammen, og det ved en Fjende, der syntes altfor ubetydelig til at burde frygtes. Grev Henrik af Schwerin, som var blevet twungen til at hylde Kongen og allerede fra den Tid hadede ham, troede sig siden personligen fornærmet af Kongen og besluttede at hevne sig. Han greb Leiligheden, da engang Kongen og hans ældste Son vare paa Jagt paa den lille Ø Lys (Syd for Hven): om Matten, da Alle sov, oversaldt han dem og bortførte dem paa Skibe til sit Slot i Meklenborg, hvor de i halvtredie Åar holdtes i et meget haardt Fængsel. Valdemars General og Søstersøn, Grev Albert af Orlamünde, som med en Hær sagte at befrie Kongen, blev slagen og fangen, hvorpaa alle de undertvungne Lande rebe sig løs undtagen Esthland og Rügen. Endelig maatte Kongen antage de haarde Be tingelser, man foreskrev ham. Han maatte etter afftaae alle de for erobrede og nu frafaldne Lande og love ikke at gjøre noget Forsøg paa at undertvinge dem igjen eller at hevne sig, samt at betale en stor Sum Penge til Greven. Saafnart Kongen var kommen på fri Fod, fik han af Paven Fritagelse for at holde sin Ged, og samlede en Hær for at hevne sig paa sine Fjender. Men ved Bornhøvede (i Holsteen), hvor han mødte Hyrsternes forenede Hær, leed han et stort Nederlag, hvori Ditmarskerne's Førrederi var Skyld, da de midt under Slaget vendte sig mod de Danske, hvis Forbundne de hidtil havde været, og faldt dem i Ryggen. Kongen selv mistede et Øje og faldt bevidstlös til Jorden, men blev frelst ved en Ryters Trostlab, som tog ham op paa sin Hest og førte ham bort fra Slaget. Siden den Tid opoffrede han sig ganske til fredelige Sysler, og gav blandt Andet den Sydske Lov, som tildeels endnu gælder i Slesvig og er en af de bedste Lovbøger fra Middelalderen. — Efter hans Død (1241) begyndte en meget ulykkelig Tid for Danmark, da slette Regenter, fremmede Fjender og indvortes Uroligheder bragte det til saa stor en Ufmagt, som det hverken før eller siden har været i.

41. Danmark under Valdemar den Andens Sønner og nærmeste Efterfølgere.

Grev Geert. Valdemar Atterdag. Dronning Margarethe.

Valdemars tre Sønner blevet efter hinanden Konger, men kom alle tre ulykkeligen af Dage. Den første, Erik Blougenning, blev efter mange Stridigheder dræbt ved et Besøg hos sin Broder Abel, Hertug i Slesvig. Brodermorderen Abel faldt efter to Aars Regering i et Slag mod Friserne. Den tredie Broder Christopher den Første havde heftige Stridigheder med Geistligheden og især med Erkebisshoppen Jacob Erlandsen. Tilsidst blev Kongen forgivet af en Domprovst († 1259). Hans Son og Efterfølger Erik Glipping havde hele sin Regering igjennem bestandige Stridigheder med ydre og indre Hjender: med Norge og Sverrig førte han Krig, under hvilke Danmarks Hyster ofte hørjedes, med Hertugerne af Slesvig saavel som med de Store i Landet laae han i idelig Strid, hvori han dog selv for en Deel var Skyld. Endelig blev han myrdet af nogle Sammensvorne, hvis Hovedmand var Marsken Stig Andersen, i Landsbyen Finnerup ved Viborg (1286). Under hans Son og Efterfølger Erik Menved var Tilstanden ligedan, hvortil endnu kom Stridigheder med Geistligheden. Hans Broder og Efterfølger Christopher den Anden var den ubueligste og ulykkeligste Konge, som har sidset paa Danmarks Throne: men hans Ulykker fortjene ikke stor Medlidenhed, fordi han for det Mestte selv fremkalde dem ved sin trolose og slette Charakteer. Ved sin Thronbestigelse underkastede han sig uden Bægring alle de Betingelser og Indskrænkninger, som Abelens og Geistligheden foreskrev ham: thi det var ikke hans Hensigt at holde Noget af hvad han lovede. Da han saaledes snart brød sine givne Øfster, stete flere Gange Opstand imod ham, og han maatte endog forlade Riget. For at saae Penge, pantsatte og bortgav han den ene Provinds efter den anden, og bragte det deraf saavidt, at han til sidst ikun eiede et Stykke af Lolland og nogle saa Stæder og Slotte.

Efter Christopher den Andens Død (1332) var der i otte Aar ingen Konge i Danmark: de Fyrster og Herrer, som havde hver sin Deel af Landet inde, skalte og valtede efter Godbefindende, og desuden herskede Hungersnød, Misvoeg og Pest i det ulykkelige Land. Den megtigste af hine var den holstenske Grev Geert, en tapper og klog men herskeshyg Mand. Han besad i Pant Jylland og den største Deel af Fyen: men for at sikre sig sin Magt ønskede han at sætte den unge Hertug Valdemar af Slesvig, hvis Formynder han var, paa den danske Throne, paa det Villaar, at han skulle overlade Greven Slesvig istedetfor Jylland, hvorved Geert fulgte sine Lande samlede. Hjernerne vilde imidlertid ei vide Noget af denne Ombytning, og gjorde Opstand; hvorpaas Grev Geert med en Krigshær af 10,000 Mand drog ind i Landet, plyndrende og ødelæggende allevegne. Derefter lagde han sig selv med 4000 Mand ind i Randers. Men her traf Henvnen ham. Niels Ebbesen af Nørrejys hdede allerede Grev Geert som sit Fjærelands Undertrykker; da han siden selv blev personlig fornærmet af Geert, undsagde han ham, d. e. han erløerde ham, at han var hans Dødsfjende, og at han vilde dræbe ham, hvor og naar han træf ham. Efter en saadan Erklæring var han efter den Tids Tænke-maade berettiget til at gjøre, hvad han havde truet med, og det var den Andens Sag at tage sig iagt. Niels Ebbesen drog da med et Folge af omtrent 60 Mand til Randers, trængte med dem ind i Slottet og i Grevens Sovekammer, hvor Geert blev dræbt i Sengen (1340). Siden faldt Niels Ebbesen i Kampen mod Geerts Sønner.

De Danske udvalgte nu Christophers Son Valdemar, som hidtil havde opholdt sig ved den thysse Keisers Hof, til Konge. Denne Valdemar, med Tilsavn Atterdag, var en overmaade klog og snild Regent, som ved Kjøb eller ved snild Benytelse af Omstændighederne efterhaanden bragte de tabte Provindser tilbage til Danmark og hævede dette Rige igjen til større Velstand og Anseelse. En haard Kamp havde han med Hånsfæderne*).

*) Saaledes kaldtes endel Stæder især ved Østersøen, som havde fornet sig til jældes Beskyttelse for deres Handel og Søfart, og som

Baldemar giftede sin Datter Margrethe med den norske Konge Hagen: efter Baldemars og Hagens Død regjerede Margrethe først som Formyndersle for sin Son Oluf i begge Riger, og da Oluf døde tidlig, blev hun Dronning i Danmark og Norge.

I Sverrig regjerede dengang en Konge ved Navn Albrecht af Meklenborg, en ubetænksom og letsfindig Fyrste. Han fornærmede den kloge Margrethe ved mange Leiligheder: han truede med at erobre både Danmark og Norge fra denne „Dronning Buxelss“, som han taabelig nok kaldte hende. Men denne Spot kom ham dyrt at staae. Da en stor Deel af de Svenske var misfornsieide med Albrechts Regjering og derfor opmuntrede Margrethe til at begynde Krig imod ham, sendte hun sin General Ivar Kykke ind i Sverrig, hvor han overvant og fangebe Kong Albrecht i Slaget ved Falköping (1389). Efter nogen Modstand af de øvrige Svenske saae endelig Margrethe det Ørste opfylldt, som de, der havde forlangt hendes Hjælp imod Albrecht, havde givet, idet de Svenske udnevnede hende til deres Dronning, og saaledes ved den berømte Kalmarforening (1397) de tre nordiske Riger, Danmark, Norge og Sverrig forenedes under een Konge: dog skulle hvert Land regjeres efter sine egne Love, og de høieste Embeder kun besættes med Indfødte.

42. Schweizer forbundets Oprettelse.

Schweiz eller Helvetien var i den ældre Tid for det Meste et Lehn af det tydste Rige, og regjeredes under Keiserernes Høihed af forskellige Fyrster. I blandt disse var Greverne af Habsburg de mægtigste. Efterhaanden stræbte Indbyggerne i Schweiz at slappe sig større Frihed og Uafhængighed, især fra den Tid af, da de mørkede, at de habsburgiske Grever, der nu tillige var blevne Hertuger i Østerrig og for det Meste Kei-

i dette Dimeed ofte underholdt store Flaaber og Hære. De til breve sig tilsidst al Handel i de nordlige Lande og var især Danmark til stor Skade.

sere i Thysland*), stræbte at forene Schweiz med deres Familieeiendomme, istedetfor at det hidtil havde hørt til Riget. Keiser Albrecht, Greve af Habsburg, sendte da til Landet Fogeder, som skulle holde Schweizerne i Tonue: men disse blev ved deres Voldsomhed og Haardhed Marsag i, at Østerrig mistede Schweiz. Herom fortæller Sagnet Følgende.

De Undertrykkelsel, som især Fogden Gessler tilslod sig, bragte tre helle Mænd fra de saakalde Skovcantoner (Schwyz, Uri og Unterwalden), nemlig Werner Stauffacher, Walther Først og Arnold Melchthal, til at forene sig for at raadslaae om Landets Ned og om Midlerne til at befrie det fra det nærværende Rig. Efter Aftale kom de 1307 sammen paa Rüttli, en eensom Egn ved Bierwaldstædtersøen, og aflagde der i Forening med 30 andre Mænd, 10 fra hver Canton, en høitidelig Ed paa at vove deres Liv for Fædrelandets Befrielse. — En uventet Begivenhed fremstyrdede imidlertid Udførelsen af deres Planer. Gessler havde i Øyen Altorf ladet opstille en Stang med en Hat paa, og befalet, at Alle skulle hilse for samme. En af de tredive Edsforbundne, Wilhelm Tell, gik forbi uden at ændre dette haanlige Bud, hvorfor han blev greben og ført for Gessler. Denne, der havde hørt Tell omtale som en udmærket Quæshytte, befaledede ham at skyde et Ebble bort fra sin Sons Hoved: traf han ikke Eblet ved det første Skud, skulle han dø. Da Tells Bonner bare forgjeves, og Landfogden truede med at lade både ham og Barnet døbe, hvis han ikke adlød, sjæld Tell og traf lykkeligen Eblet uden at beskadige Sonnen. Gessler havde bemærket, at han, førend han sjæld, havde skuldet en Pil til sig, og spurgte ham nu, hvortil den havde været bestemt. „Den var faret i Dit Bryst,“ svarede Tell, „hvis min første Pil havde truffen min Sons Hoved.“ Da lod Gessler ham binde, og førte ham derpaa selv i en Baad over Bierwaldstædtersøen, for at holde ham i Fængsel i en længere bortliggende Borg. Underveis opløm en heftig Storm:

*) Keiseren, det fælles Overhoved for alle tydste Fyrster, valgtes af og iblandt disse.

da alle vare i den største Livsfare, raabede man Geßler til at løslade Tell, der var ligesaa dygtig til at styre en Baad som til at spende en Rue, for at han skulde frelse sit eget og de Øvrige's Liv. Tell styrede nu Baaden saa tæt hen til Landet, at han kunde springe op paa en Klippe og derved undflye, imedens hans Fod stodte Baaden tilbage i Søen. Kort efter landede dog ogsaa de Øvrige: men da Geßler herfra drog igjennem en snever Hulvei, dræbte Tell ham med en Pil. Efterhaanden erobredes Borgene af Schweizerne, deels ved Magt, deels ved List; Keiseren, som drog med en Hær ind i Landet for igjen at undertvinge det, blev myrdet af en af sine Slegtringe (1308).

Siden gjorde de østerrigiske Hertuger flere Forsøg paa at undertvinge Schweiz; men de mislykkedes alle. Hovedaarsagen hertil var Schweizernes Tapperhed og Fædrelandskjærlighed *): men meget bidrog ogsaa Hjændernes Stolthed og Foragt for „Bonderne“, som de med Haan kaldte dem. De østerrigiske Adelsmænd vilde ikke kæmpe til Hest, hvilket i et bjergigt Land var forbundet med stor Vanfælighed: og naar de undertiden stode af Hestene for at stride til Fods, passede deres tunge Rustninger og lange Landser kun slet til Striden imod Schweizerne, der kæmpede tilfods og bare porte Spyd eller Sværd. — Efterhaanden forenede flere Cantoner sig med de tre ældste i Verbundet, indtil til sidst det hele nuværende Schweiz indtraadte i samme. Det schweiziske Fodfolk blev berømt for sin Tapperhed over hele Europa, og næsten alle Hærer sogte at faae Schweizerne i deres Tjeneste som Leietropper, især som Livbagt. Dette virkede imidlertid ikke gunstigen paa Folket, der saaledes vænnedes til at stride, ikke for Fædrelandet og Friheden, men for Penge.

*) I Slaget ved Sempach varede det længe, inden Schweizerne kunde gennembryde Østerrikernes tætstillede Skærer. Da fremtraadte Arnold af Winkelried, og med de Ord til sine Landsmænd: „Vær Omsorg for min Kone og mine Børn!“ greb han med sine stærke Arme om endaelle fjendtlige Landser og stodte dem ind i sit Bryst. I den herved frembragte Nabning skyttede Schweizerne ind og nedskædte Hjænderne.

43. Krigs imellem Frankrig og England.

Pigen fra Orleans.

Kongerne i England nedstammede fra et Hertugdømme i det nordvestlige Frankrig, som kaldtes Normandiet (fordi det var stiftet af Normanner). Voruden dette deres Stammeland havde de ved Giftermaal og Arv erholdt betydelige andre Eiendomme i det østlige Frankrig. De franske Konger, som ikke vare synderlig tilfredse med at have saa mægtige Lehnsmænd, sogte at frataage dem samme. Heraf fulgte en lang Række af blodige Krigs (omtrent fra Å. 1200 til Å. 1450), i hvilke Engænderne som oftest seirede, især ved Prinds Edwards (almindeligen kaldet den sorte Prinds) Tapperhed. Siden trægtede de engelske Konger endog efter Frankrigs Throne, og Kong Henrik den Femte blev ubraabt til Konge i Frankrig, uden at den franske Kronprinds Karl havde synderlig Udsigt til at sætte sin Ret igjennem. Da fremstod en Bondesøn Jeanne (Johanne) fra en By i Lothringen, og paaafstod, at Gud havde besalet hende, at hun skulle gaae til Kongen og af ham forlange at stilles i Spidsen for nogle Krigere: „hun var nemlig sendt af Gud for saaledes at befrie den af Hjænderne beleirede Stad Orleans og føre Kongen til Staden Rheims, hvor han skulle krones (ligesom de tidligere Konger)“. I Begyndelsen spottede man hende: siden fandt hun stedse mere Tiltro; hun vidste at begejstre Soldaterne saaledes, at Seiren allevegne fulgte dem, og opfyldte virkelig, hvad hun havde lovet. Vel blev hun siden af Engænderne fangen og brændt som en Hex (1431): men Seiren forblev bestandig hos de Franske, og Karl blev Konge under Navn af Karl den Syvende.

54. Constantinopels Erobring af Tyrkerne.

(1453.)

Længe efter at det vestlige romerske Rige var blevet ødelagt af Barbererne, bestod endnu det østlige Rige under Navn af det græske Kejerdømme. I den ældre Tid vare Per-

ferne farlige Hjender for dette: siden erobrede Araberne under Khaliferne (see § 32) næsten alle Rigets Besiddelser i det nordlige Afrika og det vestlige Asien. Men endnu farligere Hjender blevé Tyrkerne, som fra en ubethdelig Stamme i Lilleasien blevé til et stort erobrende og herlende Folk. Hertil bidrog mest deres vilde Tapperhed og den krigeriske Land, som besjælede alle deres første Hærførere. Paa den anden Side varé de grøste Kejsere næsten alle udueelige og slette, Folket fordærvet og lastefuld; Riget var svækket ved idelige Oprør og Stridigheder; de vestlige Christne, som burde have beskyttet Christendommen imod de indtrængende Muhammedanere, kunde ikke ret blive enige om med nogen Kraft at forsvarer Grækerne, fra hvem de i nogle Troeslærdomme afvege. Tyrkerne erobrede først (1300) det grøste Riges Provindser i Lilleasien, satte derfra over til Europa og fratoge Grækerne en Deel af deres Land her, saa at Keiserdommet en Tidlang var indskrenket til den stærkt befæstede Hovedstad Constantinopel. En stor Her af Christne under den ungarske Konge Sigismund blev overvunden af den tyrkiske Sultan Bajazet med Tilnavnet den Lynende: den blodgjerrige Sultan lod, af Forbitrelse over de mange Tusinde af hans Folk, der varé faldne, 10,000 Fanger nedslåble for sine Dine. Lignende Blodsudghed og Grusomhed betegnede alle vegne Tyrkernes Fremtrøngen. — Da fandt Bajazet pludselig en Modstander, der endnu var hans Meester i vild Tapperhed og umættelig Erobrelyst, men ogsaa i rasende Blodtørst og umenneskelig Grusomhed. Mongolerne, et Nomadefolk fra det indre Asien, havde allerede engang før udbredt Ødelæggelse over en stor Deel af Asien og det nordøstlige Europa: atter forenedes de nu under en krigerisk Hrste, Timur*), som underfæstede sig næsten hele det indre Asien fra China indtil Middelhavet. Hvor han drog frem, blevé stærktbefolkaede Lande forvandlede til Ørkener, Stæderne gik op i Flammer, og de uhygelige Indbyggere

*) Han kaldes ogsaa Tamerlan, men dette er egentlig en Fortrellelse af Timurlenk d. e. den halte Timur; han var nemlig lam paa det ene Been.

dræbtes under de rædsomste Øbaler*). Han sendte Gesandter til Bajazet og befalede ham at komme og faste sig for hans Fodder: denne svarede med lige Stolthed, at Timur, hvis han vilde finde Maade, skulle komme og kysse Støvet af hans Fodder. Ved Angora i Lilleasien mødtes (1402) disse to frugtelige Hjender: efter et frækkeltigt Blodbad seirede Timur. Bajazet blev fangen og døde Aaret efter.

Tyrkerne kom imidlertid snart igjen til Kræfter, da det mongolske Rige hurtigen opløstes, og deres Sultan Muhamed den Anden beleirede til sidst Constantinopel, hvis Keisere allerede længe havde svaret Sultanerne Skat. Forgyedes høfaldt Keiseren, Constantin den 11te, de Christne i de vestlige Lande om kraftig Understøttelse: han erholdt kun nogle faa Leietropper, og imod Tyrkernes 250,000 Mand kunde han iflun stille 7000 Krigere. Dog modstod Staden længe formedelst de stærke Fæstningsværker og det tappre Forsvar. Tyrkerne slængede Augler af 1200 Punds Vægt ind i den beleirede Stad (dengang havde man nemlig Kanoner af saa uhøje Størrelse, og satte megen Pris paa dem), og da Stadens Havn var spærret ved Jernfjeder, stækte de Skibene paa Brædder over en i Miil lang Landstrimmel, hvorved de kom ind i Havnen. Endelig erobredes Staden med Storm (1453), Keiseren faldt og Indbyggerne blevé Slaver. Derpaa blev Constantinopel Keiserens Residens, og efterhaanden erobredes de øvrige Provindser af det grøste Rige.

45. Danmark under Kalmarforeningen.

A. Den af Margrethe tilbeiebragte Forening af de tre nordiske Riger, hvis Beboere ere forenede ved fælles Herkomst, Sæder og Sprog, kunde være bleven til Rigernes Held,

*) I en Stad blevé 2000 Fanger levende stabblede ovenpaa hinanden som Muursteen og med Leer opmurede til et Taarn; i en anden blevé flere tusinde Mennesker levende slaaede. Efter en Stads Erobring blevé 4000 Ryttere levende begravne i en stor Grube.

naar den var blevet vedligeholdt og befæstet tilbørsligen. Men hverken Folkene eller Kongerne havde ret Nine for den Kylle, som en trofast og oprigtig Forening imellem de tre nordiske Folkeslag især dengang havde funnet stætte disse; Egenkærlighed og Skinsyge adskilte allerede da, hvad der burde have været enigt og forbundet. Navnlig klagede de Svenske over Tilsidestætelse og Forurettelser.

Dronning Margrethes Søsterdattersøn og Efterfolger Erik af Pommern maatte hele sin Regering igjennem stride med de holsteenske Grever om Slesvig, hvilket han ønskede at faae tilbage fra dem, efterat Margrethe udklog nok havde forlehnnet dem dermed, samt med Hansestæderne, og endelig med de Svenske, der havde gjort Opstand, forbittrede over en dansk Statholders Grusomheder. Erik blev til sidst affat. Hans Efterfolger Christopher af Baier flyttede Residenten fra Roessilie til Kjøbenhavn. Efter hans Død (1448) blev Grev Christian af Oldenborg valgt til Konge i Danmark og Norge, og blev under Navn af Christian den Første Stamfader til det oldenborgske Huus: i Sverrig valgte man derimod en anseet Adelsmand, Karl Knudsen, til Konge. — Under Christian uddøde det holsteenske Grevehuus, som siden Dronning Margrethes Tid tillige havde været forlehnnet med Slesvig. Dette sidste Land funde Christian nu have inddraget under Kronen som et hjemfaldet Lehn: men for tillige at blive valgt til Greve i Holsteen, søgte han at vinde Stænderne i begge disse Landsdele, hvorfor han lod sig vælge af Stænderne til Hertug i Slesvig og Greve i Holsteen. Ved Delinger imellem Prindser adskiltes samme siden igjen.

B. Efter Christian den Førstes Død (1481) blev hans Son Hans valgt i Danmark og Norge, men de Svenske vilde ikke erkjende ham. Endelig drog Hans efter 14 Aars forgjeves Underhandlinger med en Hær til Sverrig, slog de Svenske i twende Slag og fornhyede Kalmarforeningen, netop 100 Aar efter dens første Stiftelse. Sverrig ventede dog kun paa en gunstig Lejlighed til at afkaste Laget, og det varede ikke længe, inden det fandt denne ved Kongens ulykkelige Døg til

Ditmarsken. Dette Land behoedes af et arbeidsomt og flittigt, men stolt og frihedselskende Folk. Ditmarferne blev først regjerede af Grever, men gjorde sig siden frie og regjeredes af deres egne Elbste. Vel maatte de i nogen Tid underkaste sig de danske Konger, men de løsreve sig atter og beholdt deres Uafhængighed i over 300 Aar. Endelig besluttede Kong Hans med Magt at underbvinge dem, og forenede sig i denne Hensigt med sin Broder Frederik, Hertug over en Deel af Holstein. De udrustede først en Hær af nogle og tyve tusinde Mand fra Holsteen og Sylland, iblandt hvilke var to tusinde Riddere og Adelsmænd. Men ikke tilfreds med denne store Hær leiede man en af de Skarer af Leietropper*), af hvilke dengang fandtes mange, nemlig den sachsiske Garde, en tapper men vild og frugtlig Skare af fire til sex tusinde Mand. Dens Anfører var en Adelsmand, Jørgen Slenz, sædvanlig kaldet Junker Slenz, en kjæmpestor og forvoven Mand. Denne store Hær af ideimindste 30,000 Mand maatte synes ved den blotte Skræk, der gif forud for famne, at ville underkue et ubetydeligt Bondefolk. Derfor drog ogsaa hele Hæren ud som til en Hunds og Kystighed: Mange var uden Harnisker, men phntede med deres Smykker og Guldkjeder; Andre havde deres unge Sønner med, for at de skulde see, hvorledes de opsetlige Bonder bleve tugtede, atter Andre ført store Summer Penge med sig for at tilskøbe sig Bytte af dem, der vilde følge Noget. Men det gif anderledes, end man ventede.

Da Ditmarferne ei vilde høre noget om Underkastelse, begyndte (i Februar 1500) Krigen, som en usædvanlig sterk

*) De bestode af Soldater af alle Nationer, der dreve Krigen som et Haandværk og droge om fra Land til Land, hvor de kunde finde Tjeneste. En eller anden Eventyrer var Anfører for dem; og havde han først stillet sig nogen Versammelse, saa at Hysterne søgte ham og betalte ham godt, saa stemmede der Folk nok til ham. Han uleiede da sig og Hæren til den, der kunde og vilde betale ham. Tapperhed og Grusomhed var i lige høi Grad Egenstæber hos disse vilde Skarer, der hverken havde Hjem eller Fædreland. I Sydlaland faldtes disse Tropper almindelig La udsænkte (Landsknegte).

Frost syntes at ville gjøre lettere for de Angribende, da der ved de hundløse Veie i Marskene blev fremkomelige. Hovedbyen i Landet blev indtagen; nogle af Indbryggerne varer flygtede, de øvrige blev mishandled og dræbte. Men nu indtraf Esveir: den Bei, ad hvilken man skulle trænge videre frem, var smal og ufrekmelig, desuden paa begge Sider omgivet af dybe Grøfter. Man raabede til at bie, indtil Beiret blev gunstigere; men Jørgen Slenz var af modsat Mening, og sagde, det var en Skam at ske en saa ussel Fjende, om endog Beiene varo noget flette. Hans Mening sik Overhaand, og Armeen gik fremad. — Et stærkt Sneefog stod Hæren lige i Vinene, og Soldaterne havde ikke tilbagelagt en halv Mill, førend de varo gennemblaedte, stivfrosne og forkomne. Bludfælig blevde de nu, hvor Ingen havde anet en Fjende, hilfede af Ditmarsternes Skyts fra en i Hast anlagt Skandse. De søgte at komme over Gravene og angribe Skansen fra Siden: men nhe Grave og Diger mødte dem, hvilke de ei kunde komme over; og paa den smalle Bei kunde den Enne ikke komme frem for den Aanden. Ditmarsterne derimod sprang ved Hjælp af deres lange Springestolke frem og tilbage over de velsbekjendte Grave, medens Folkene af Garden stivfrosne, i deres tunge Rustninger, hængende fast i Dynd og Mudder og overvældede af Storm og Uveir, neppe kunde røre sig, men i hundredevis nedstødtes i Gravene og druknede eller qvaltes. Ifølge Aftale havde de, der bevogtede Digerne ved Vesterhavet, saasnart de hørte det første Skud, aabnet Digerne. Bandet, som formændst Norvestwinden stod meget høit, styrrede ind over Landet og forvandlede den hele Egn til en Os. Jørgen Slenz, ligesaa tapper i Faren som overmodig før samme, var allevegne, hvor Striden var haardest, og vovede Alt for at vinde Seirens og redde Gardens Ere. Men endelig faldt han og styrrede tilligemed sin Hest i en Grav; med ham faldt Gardens Mod. Fra dette Øieblik ophørte næsten al Modstand; Enhver tenkte kun paa Flugt, og dog var den før de Fleste umulig; al Orden var forbi, og Nederlaget blev frygteligt. Kongen og Hertugen undkom med nogle saa Rytttere. De Faldbanes Tal angives af

Nogle til 24,000, men idetmindste tor man antage 11,000. I dette Slag tabtes ogsaa den berømte Fane Danebrog, som siden Valdemar Seirs Tid havde fulgt Hæren.

Den nærmeste Folge af dette Nederlag var, at Sværig gjorde Opstand imod Kong Hans. Ogsaa i Norge udbredt Uroligheder, men de dæmpedes af Kongens Son Christian, som ved denne Lejlighed behandlede den norske Adel haardt.

C. Christian den Aanden fulgte (1513) sin Fader paa Danmarks Throne. Han var som Dreng blevet sat i Kost hos en riig og anset Borgers i København, Hans Bogbinder, hvor en Geistlig hver Dag gif til ham for at lære ham Latin. Da han sik det maabeligen betalt, tog han ofte Prinsen hjem i sit eget Huus og søgte ved Strenghed at bringe ham til at lære sine Leckier. Dette Ophold i et borgersligt Huus har udentvist meget bidraget til den Kjærlighed for Borgerstanden, som Christian stedse udbiste. Siden tog Kongen ham hjem til sig paa Slottet, hvor han sik en Kydster ved Navn Mester (Magister) Konrad til Værer. Denne lærte ham godt Latin, men heller ikke meget Andet. Ikke sjeldent stjal den unge Prinds sig om Matten ud af Slottet og sværmede omkring paa Gaderne, ved Borgernes Gilder og paa Bertshuse. Da der flere Gange flagedes herover for Kongen og Rigssraadet, skal Kongen have tugtet ham legemlig. Denne Omstændighed har maaskee lagt Grunden til det Had imod Adelen og Rigssraadet, som senere Begivenheder nærede, og som fulgte ham i hele hans Regjering. Han var af en haard, heftig og streng Charakter, og denne forlebede ham mere end een Gang til Grusomhed og Uretfærdighed: i Uslykken visste han ikke det Mod, som man af en saadan Charakter kunde ventet. Ellers besad han en lys Forstand, gav gode Love, beskyttede Borgere og Bonder imod Adelen, som dengang var saa mægtig, at den bandt Hænderne paa Kongerne selv, og søgte især at ophjelpe den danske Handel ved at indstrække de store Forrettigheder, som Hansestæderne efterhaanden havde faaet.

Efter flere forgjeves Forsøg paa at faae Sværig til at

underkæste sig, drog Christian 1520 med en Armee derind og erobrede efter et vundet Slag det hele Land. Da forledede hans Had til Adelen og hans Henvnjerrighed ham til en grusom og skammelig Handling. Han lod, tvertimod sit eget Lovste om Tilgivelse for dem, der havde taget Deel i Opstanden, en stor Deel geistlige og verdslige svenske Herrer erklaere for Kjettere*) og Forrædere, derpaa gribe og henrette paa Torvet i Stockholm. I Stockholm henrettedes 130 Mennester: i Provindserne stete det Samme, og i Alt myrdedes omtrent 600 Mennester saaledes. Gustav Vasa, en svensk Adelsmand, som tidligere var af Kongen paa en uretfærdig Maade ført som Gidsel til Danmark, undslap, kom til Lybæf og derfra til Sverrig, hvor han stillede sig i Spidsen for sine Landsmænd. Han forjog efterhaanden de danske Besætninger, og blev siden Konge i Sverrig. — I Danmark, hvor Adelen frugtede den samme Behandling, som var vedvaret den svenske, opdagde den jydske Adel Kongen Huldstab og Trosttab; Christian flygtede modløs ud af Landet (1523), uagtet Fyen og Sjælland endnu vare ham troe, og Borgerne og Bønderne allevegne vare for ham. Hans Farbroder Frederik den Første blev Konge i hans Sted. Christian blev siden, da han søgte at bemægtige sig Thronen igjen, ved Svig fangen og forblev i Fængslet indtil sin Død 1559. — Kalmarforeningen ophørte saaledes 1523.

46. Mørkelige Opfindelser.

Efterhaanden var System til Kundstab og Dannelsse øtter blevet stærkere og almindeligere i Europa; Middelalderens raae Barbarie og mørke Uvidenhed gav lidt efter lidt Plads for en større Oplysning. Hertil bidrog blandt Andet den Kærdom, som græske Kæerde, der flygtede fra Constantinopel, udbredte blandt de vestlige Christne: Læsningen af de gamle romerske og græske Skribenter blev mere udbredt, og begyndte nu endog at blive Gjenstand for en almindelig Interesse og Kjærlighed.

*) Mennester, som afvege fra den sande christne Tro.

Tidens vorende Oplysning fremfaldte vigtige Opfindelser og understøttedes igjen ved disse. De mørkelige ere Opfindelsen af Bogtrykkerkunsten og Krudtet. Den første blev opfundet omtrent 1440 af Johan Guttenberg fra Mainz; ved den Lethed, hvormed Bøger nu kunde erholdes fremfor tidligere, bidrog den mere end nogen anden Kunst til Udbredelse af Kundstab og Oplysning. I denne Henseende var ogsaa Opfindelsen af Linnedpapir vigtig (c. 1300): thi først herved fik man Papir for saa godt Kjøb, at Bøgers Udbredelse i et stort Antal Exemplarer blev mulig. — Krudtet har uidentvist været kendt i Asien længe førend i Europa, og selv her bruges det til Fyrværkerier, førend man fandt paa at anvende det ved Skydegeværer. En thdsf Munk skal først have fundet paa at drive en Steen ud af et Kør ved at antænde noget Krudt, som var lagt deri. Siden brugtes Krudt til Kanoner, hvilke man i Begyndelsen stræbte at gjøre uhøje store: man udskjød af dem ikke alene Augler men ogsaa store Stene. Senere opfandtes Geværer, men først siden (A. 1517) opfandtes Laasene til disse: man affskjød dem tidligere med en Lunte. — Brændevinens Opfindelse er tildeels ubekjendt: maaske er den først opfundet i Asien og af Araberne bragt til Europa. Man tilberedte den først af Viin, siden af Korn o. A.: dens Tilberedelse blev længe anset som en Hemmelighed, og den blev falskstiligen betragtet som et virksomt Lægemiddel især mod smitsomme Sygdomme; deraf dens Navn Aquavit d. e. Livsvand. Først fra det 14de Aarhundrede begyndte man at benytte den som Drif, hvorpaa dens Brug fun altfor hurtigt udbredte sig over hele Europa. Olbryggeriet forbedredes i det 9de Aarhundrede ved Anvendelsen af Humle. Thee og Kaffe nødes lidet eller slet ikke i Europa.

Den nyere Tid.

47. De store Opdagelser.

A. Søveien til Ostindien opdaget.

Allerede i Oldtiden var Indien et Land, fra hvilket sjeldne og kostbare Producter kom til Europa; men Landet selv var endog Nomerne saa godt som ubekjendt, thi Varerne fik de ved Mellemhandel med de Nationer, som boede imellem dem og Indien. Søveien, omkring Afrikas Sydspids, kendtes ikke: Varerne førtes deels over Egypten, deels over Landene ved det sorte Hav til Europa; i Middelalderen dreves denne Handel især af to Stæder i Italien, Genua og Venetian, som dermed blev meget rige. Denne Vej var imidlertid baade langsom og usikker; derfor begyndte man for Alvor at tænke paa at finde en Vej, ad hvilken man tilhøres kunde komme omkring Afrika. De Fleste ansaae dog dette for en urimelig og forvoven Plan. Thi man havde de næst eventyrlige Forestillinger om de Egne, der laae længere imod Syd end det nordlige Afrika. Man meente, at, naar man kom længere imod Syd, blev der saa hædt, at Skibene maatte opbrendes, at Vandet kogte og ingen levende Slabning funde opholde sig deri. — Det var fra Portugal, at de første Opdagelser langs med Afrikas Vestkyst stætte. En hjel Sømand ved Navn Bartholomæus Diaz naaede i Aaret 1486 først Sydenden af Afrika: men deels et Oprør blandt hans Folk, deels Storme nødte ham til at vende tilbage. Han kaldte dette Punkt det stormende For-

bjerg; men Kongen, som nu ikke længere tvivlede om, at en Søvei til Indien vilde kunne findes, kaldte det det gode Haabs Forbjerg. Udfaldet viste, at han havde Ret. Tolv Aar efter (1498) trængte en anden portugisisch Søfarer, Vasco de Gama, længere frem ad den samme Vej, kom omkring Afrikas Sydende og derfra tvers over Havet til Indien. Her stafede Portugiserne sig snart Besiddelser, og næsten hele Handelen paa dette rige Land kom i deres Hænder. Siden blev de forrevne fra samme af Hollænderne, disse igjen af Englaenderne, i hvis Hænder nu næsten hele den indiske Handel saavæl som den største Deel af Landet er.

B. Amerika opdaget.

At vor Jord har Skifte af en Kugle, var allerede længe erkendt, medens man dog endnu havde urettige Forestillinger om dens Udstrekning og Udfænde. En af dem, der tenkte meget over denne Gjenstand, var Genueseren Christopher Columbus, en øvet og erfaren Sømand af mere end almindelige Kundskaber. Han meente, det vilde være urimeligt, om hele den vestlige Halvdeel af Jorden (hvilkun han rigtignok tænkte sig meget mindre, end den er) skulle være blot Hav, saaledes som man da troede. Hans Overbevisning var derfor, at det østlige Asien eller Indien gik langt længere mod Øst og var større, end man fædvanligent antog: altsaa, tænkte han, maa man ved at seile mod Vest, da Jorden er en Kugle, til sidst kunne komme til dette Indien. Thi Columbus ventede ikke, som Tilfældet blev, at opdage en ny Verdensdeel, men ad en ny Vej at komme til en stor og ubekjendt Deel af Asien.

Efterhaanden blev hans Formodning til Vished for ham selv, og han hen vendte sig først til sin Fødeby Genua, derpaa til Regjeringen i Portugal, for at faae Skibe og Folk til et saadant Tog. Paa begge Steder fik han Afslag, og ikke bedre gik det ham i Spanien. Men efter nogle Aars Forløb var han heldigere. Kongen af Spanien, Ferdinand den Katholske, og hans Dronning Isabella havde dengang netop

tilintetgjort Maurernes eller Arabernes*) Herredømme i Spanien og efter gjort de Christne til Herrer over dette Land; af Glæden herover benyttede Columbus sig til at fornære sin Bon, og denne Gang blev den opfylt. Han fik iforveien Lovte om at skulle blive Statholder i alle de Lande, som han maatte opdage, og denne Verdigthed skulle gaae i Arv til hans Efterkomimere.

Med tre smaa Skibe og 90 Mand seilede da Columbus (den 3de August 1492) ud fra en Havn i det sydlige Spanien. Binden var gunstig, og raff styrde de mod Vest.**) Søfolkene vare dog noget urolige over at fjerne sig saa langt fra Landet, hvilket man aldrig pleiede at gjøre; men værre blev det, da man kom til de Egne, hvor Passatwindene blæste. Skibene fore som Pile imod Vest, og Skibsfolket forbandede i deres Hjerter den Forvovne, der havde ført dem mange hundrede Mile fra deres Hjem over det unaalelige Hav, hvorfra de troede aldrig at skulle vendte tilbage. Af og til fik man Grund til nyt Haab: man saae ubekjendte fugle, man fandt snart Havet saa bedækket med Søgræs, at det næsten standsede Skibenes Fart. Men alt dette forsvandt igjen, og Angsten tiltog trods Columbus's Forsikringer og Lovster; han havde selv ikke antaget Veien til det forhaabede Land for saa lang. Endelig var Skibsfolket nær ved at gjøre Oprør, og truede med at kaste ham over Bord, hvis han ikke vendte om. Men den følgende Dag fandt Loddet Bund: Røg og en Green med røde Bær svommede dem imøde, og Landfugle satte sig paa Skibet. To Dage efter saae man en Ryst, og gik (den 12te October) i Land paa en smuk, grøn Ø (en af de vestindiske). Indianerne, som man saae her, vare ligesaa forundrede over de nye Gjester, som disse over dem: de vare kobbersarvede, uden Skæg, gik ganske nøgne og levede i den simpleste Naturtilstand. Denne lille Ø, som de Indsøgte kaldte Guanahani, men som Columbus kaldte

*) Disse havde hersket over det Meste af Spanien og Portugal siden 711 (see S. 83).

**) Kompasset var fort før opdaget og gjorde Columbus god Tjeneste.

Sanct Salvadør (den hellige Fræsler), forlod han snart og styrde længere imod Syd, hvor han opdagede flere Øer. Han anlagde en Colonie paa den største af dem, Hahti eller St. Domingo, og reiste derpaa tilbage til Europa, medbringende nogle af den nye Verdens fremmede Producter; men af Guld, hvorom Spanierne især drømte, hadde han ei fundet saa Meget, som man ventede. Indianerne bare Smukker deraf i Øerne o. s. v., og gave dem villigen til Spanierne, der vare nærværet at rive dem af dem. Naar Spanierne ved Tegn tilkendegave dem, at de gjerne vilde have Mere deraf, pegede de bestandigen mod Syd.

Columbus blev ved sin Hjemkomst, da Rygtet om hans store Opdagelser gif forud for ham, modtagen med uhøre Jubel. Man ringede med Klokkerne og sjæld med Kanonerne, hvor han kom frem, og hans Reise igjennem Spanien til den Stad, hvor Høfset dengang opholdt sig, lignebe et Triumphtog. Kongen overvældede ham med Eresbevisninger, og en Flaade af 17 Skibe med 1500 Mennesker, hvilke især Haab om Rigdomme løkkede, tilligemed endel europæiske Dyr og Bæxter afgik paa. Ny under Columbus's Anførel. Men da han kom tilbage til Hahti, fandt han sin Colonie ødelagt af Indianerne; heri var de Spanske slette Opførel Skylb, da de ved deres umenneskelige Behandling saa længe havde tirret de godmodige Vilde, at disse havde dræbt deres Tyranner. Columbus var i en saare mislig Forfatning: ikke alene de, der vare med ham, saae deres glimrende Forventninger aldeles sluffede, ogsaa Kongen hjemme ventede snart at see et Skib komme ladet med Guld, men Columbus fandt kun saare Lidet heraf. For at tilfredsstille sine Folk maatte den menneskelige Mand paalægge Indianerne at levere en Skat af Guld og Bomuld, og, da de ikke vilde, winge dem dertil ved Kanonskud (hvilke de antog for Himmelens Torden) og ved at hidse glubslæ Hunde paa disse nøgne, usympatiske Mennesker. Anden Gang gif Columbus tilbage til Europa, og fandt en kold Modtagelse hos den mistenkommende Ferdinand, der var bleven bange for, at Columbus vilde gjøre sig til Konge i de nyopdagede Lande. Han blev vel igjen sendt tilbage til Amerika, men fort efter at han var kommen

der, ankom en spansk Adelsmand for at undersøge de Klager; som Columbus's Hjender havde fremført imod ham. Denne Mand lod Columbus lægge i Lænker og saaledes føre til Europa. Her vilde Columbus ikke lade tage Lænkerne af sig, men gik taus frem for Kongen og ladtede sig ned for Thronen. Det stammmede Kongen sig over det Skete, især fordi Folket tydeligen lagde sin Uvillie over denne uretførelige Behandling for Dagen; men Columbus fik ingen videre Erstatning. Han gjorde siden en fjerde Reise til Amerika og besøgte Fastlandet af Sydamerika, som han paa den tredie Reise havde opdaget; kort efter døde han, krænket og nedbøjet.

Fra Amerika fik Europæerne en Mængde nye Producter, af hvilke de vigtigste ere Tobak, Kakao og Kartofler. Mange af den gamle Verdens Producter blev forplantede derover og lykkedes overordentlig: deraf ere især vigtige Sukker, Kaffe og Bomuld, og heraf kommer nu det Meste fra denne Verdensdeel. Men fornemmeligen arbeidede Europæerne med den mest rasende Begjærlighed paa at skaffe sig Guld og Sølv, og anlagde Bjergværker, som dog paa Derne albrig gave stort Udbytte, men desto større paa det faste Land. Til disse Arbeider toges de ulykkelige Indianere: de følesløse og gjerrige Spaniere tilegnede sig dem som Slaver, og man ghysler ved at løse de Grusomheder, de tillode sig imod disse arme Mennesker. Da de arbedes ikke før varer vante til Arbeide, døde de i tusindvis, saa at Øhnger af Liig laae ved Indgangen til Bjergværkerne. Paa Hayti omkom saaledes i 15 Aar over 900,000 Mennesker. For at erstatte Mangelen af Indianerne begyndte man at indføre Negere fra Afrika; og efterhaanden udviklede sig heraf den affshelige Slavehandel, som til Menneskehedens Skjøndsel har vedligeholdt sig indtil vor Tid, endfløjet adskillige Regeringer, og først af alle den Danske, have forbudet samme.

C. Cortez. Pizarro.

To Mænd ere især blevne bekjendte ved Erobring af store Landstrækninger i Amerika, nemlig Cortez og Pizarro.

Den første erobrede Landet Mexiko i Nordamerika, beboet af et stribart og mægtigt Folk, som havde bragt det vidt i mange Kunster og Færdigheder; og den hele Magt, som Cortez kunde føre imod deres mange hundrede Tusinde, var 617 Mand med 13 Geværer, 14 smaa Kanoner og 16 Heste! Men Spaniernes usædvanlige Udsænde, deres Skydegeværer, deres Heste strækkede de Indsædte. Cortez trængte frem til Hovedstaden og fik Keiseren til at begive sig i hans Magt. Da Indbyggerne i Forbittrelse herover stormede Spaniernes Quartier, maatte Cortez efter flere Dages rasende Kamp drage bort fra Staden. Men dette var vanskeligt, da den laae paa en Ø i en Indsø, og man kun ad lange, smalle Dæmninger kunde komme fra og til den. Ved Midnat droge Spanierne ud, men blev midt paa Dæmningerne anfaldte af Indianerne fra alle Sider; Cortez mistede her mange af sine bedste Folk, som dels omkom, dels blev fangne og offrede til Guderne. Nogen Tid efter fik Cortez Forstærkninger og erobrede områder det hele Land. Den sidste Keiser blev fangen, og da Spanierne ikke fandt saa stort et Vært i Staden, som de havde ventet, men meente, at Mexicanerne havde fastet deres Skatte i Søen, lagde de Keiseren og flere Andre paa Pinebænken for at udpresso af dem Angivelsen af, hvor Skattene laae: Keiseren blev lagt paa en Rist over gloende Kul.

Nogle Aar senere erobrede en anden Eventyrer, Pizarro, en stor Deel af Sydamerika, det guldrike Peru. Pizarro var af en grusom og haard Charakter. I sin Ungdom vogtede han Svijn og lærtte hverken at løse eller skrive; derpaa tog han Krigstjeneste og udmarkede sig ved Mod, Landsnær værelse og Foragt for Fare. Siden kom han over til Amerika, og foretog sig der at erobre*) Peru, et stort, frugtbart og stort befolket Land, hvor dengang Strid herskede imellem to Præsider, Huascar og Atapaliba. Den sidste fægte Spaniernes Bi-

*) Pizzarros Magt var endnu ubetydeligere end Cortez's; han havde kun 180 Mand, hvoraf 16 var Ryttere, og nogle saa Geværer og Kanoner. Men Peruanerne var heller ikke saa stribare som Mexicanerne.

stand og sik den, men maatte dyrt betale den. Efter Pizarros Indbydelse kom han til dennes Leir, omgiven af et glimrende Folge og en velordnet Hær af næsten tredive tusinde Mand. Da fremstod en Preest ved Navn Valverde, og holdt en lang Tale i det spanske Sprog, i hvilken han fortalte ham om Adam, Moses, Christus og Paven, og endte med at sige: dersom han ikke vilde blive Christen, skulde han side den skæckligste Straf. Af hele denne Tale, som en Tolk skulde oversætte for Atapaliba, forstod denne Videt eller Intet, hvilket han tilfjendegav Munk'en. Denne, forbittret over hans Dumhed, som han kaldte det, slog bestandig paa en Bibel, som han holdt i Haanden, og sagde: „her staer det!“ Kongen, som troede, at Bogen talte, holdt den til Dret, men fastede den med Vigehyldighed paa Ord'en med de Ord: „Den siger mig jo ikke et Ord!“ „Ha, forbandede Hedning“, streg da Valverde, „Du forhaaner Guds Ord!“ og i samme Sieblik anfaldt Spanierne de ulykkelige Peruanere, skjøde og nedhug dem i tusindvis, imedens de maalløse af Strel over Kanonerne, ei vidste, hvad de turde gjøre. Kongen selv blev fangen; han lovede Spanierne, at han, naar de vilde skjønke ham Friheden, vilde fylde hele Værelset, hvori han sad, med Guld. Man tog ham paa Ordet, og han skaffede virkelig saameget Guld, at man fylde et Værelse, der var 11 Alen langt og 8 Alen bredt, indtil Mandshøide dermed. Men den skjøndige Pizarro brød sit Øfste; den ulykkelige Atapaliba sik ikke sin Frihed, men blev nogen Tid efter levende brændt!

48. Reformationen. Luther. Zwingli.

De mange Misbrug og Urvener, der herskede i den christelige Kirke, havde allerede længe været Gjenstand for Klager, og flere Forsamlinger af Geistlige (Kirkeforsamlinger) varne blevne holdte for at raade Bod derpaa. Men Paverne meente det ikke alvorligt hermed, og de Forbedringer, der blev gjorte, vare faa og høist ubetydelige. Enkelte Mænd havde baade fra Prædikestolen og i Bøger angrebet mange af de falske Lær-

domme, som efterhaanden vare blevne indførte; men Udfaldet havde for dem alle været ulykkeligt. Navnlig var Bøhmeren Johan Huss blevet brændt paa Kirkeforsamlingen i Koßnitz 1415, hvorhen han havde begivet sig for at forsvare sine Lærdomme, og det uagtet Keiseren havde høitideligen lovet ham Sikkerhed.

Morten Luther var en Son af en fattig Bjergmand i en Landsby nærved den thysse Stad Eisleben; i denne blev Luther født 1483, da hans Forældre vare reiste med ham til Markedet der. Han blev af sin Fader sat i Skole, hvor han, ligesom de fleste Børn i de latinske Skoler paa den Tid, maatte tjene sit Brød ved at synde udenfor Husene. Baade her og som Student ved Universitetet udmerkede han sig ved sin overordentlige Fisl, men hans Helbred svækkes ved denne saavelsom ved hans usle Levemaade. Hans Fader havde bestemt ham til Jurist: hertil havde han dog ingen Lyft, hans Attræa var at indvie sit Liv til Gud. Han begav sig, uden at sige Nogen Noget derom, en Nat til et Kloster, forlangte at indlades, og lod sig optage som Munk. Her, adskilt fra den øvrige Verden, hengav han sig med fordoblet Iver til de meest anstrengte Studeringer, og besørgede med Taalmodighed de laveste Horretninger, som enhver nyoptagen Munk maatte udføre, som at feie og gjøre reent, lukke Døren op, tigge Brød og Egg o. s. v. til Klosteret. Men til Verdens Lykke blev han ikke stedse i Klosterets mørke Ensomhed. Kurfyrst*) Frederik den Wise af Sachsen havde nylig oprettet et Universitet i Wittenberg, og gjorde sig megen Umage for at faae duelige Lærere til samme. Luther var berømt for sin Lærdom; han blev kaldet til Professor der, og fra den Tid begyndte et nyt Liv for ham. Af den mørke, tungfndige Engling blev der nu en kraftfuld og kjek Mand, og han, der før havde været stum og bly, glimrede nu ved frimodig Veltalenhed, saa at man fra alle

*) Saaledes kaldtes de fornemste Jyfster i Tydfland, der valgte Keiseren.

Kanter strømmede til for at høre ham. En ny Begivenhed kaldte ham snart til en endnu vigtigere Birk somhed.

I Aaret 1516 drog en Munk ved Navn Johan Tezel*) omkring i det nordlige Thyskland, og drev Afladshandelen med en sjælden Uforståmmenhed. Han opslag sin Bod i Stæder og Landsbyer, hvorigennem han reiste, og paastod, at han kunde give Enhver Aflad, hvor stor en Shnd han end havde begaet. Han solgte ogsaa Melkebreve og Smørbreve eller Til-ladelse til at spise Melk og Smør i Fastetiden. Denne skam-melige Handel forargede Mange, men Ingen mere end Luther. Han vilde have Bisshopperne til at modsette sig samme, men de vilde eller turde ikke. Da opslag han om Aftenen den 31te October 1517 paa Slotskirken i Wittenberg et stort Papiir, hvorpaa han havde skrevet 95 Sætninger imod denne Afladshandel; efter Universitetets Skif opfordrede han dermed Enhver til offent- ligen at disputere med ham derom og bevise Urigtigheden af hans Paafstande. Ingen indfandt sig for at disputere, hvor- imod Luthers Sætninger blev affrevne og sendte rundt om i Thyskland, hvor Alle forbausedes og glædede sig over Mun-kens Driftighed, men spaade en ulykkelig Ende derpaa. Tezel erklaerede ham for en Kjetter, og mange Skrifter udkom imod Luther. — Denne havde fra Beghyndelsen ikke tenkt paa at omstyrte Pavedømmet og den hele katholske Lære, som hænger sammen med dette, men meente, at Paven selv vilde vredes over saadanne Misbrug, som han troede, denne ei vidste Noget af. Nu blev han derimod nødt til at granske videre og undersøge Grundene til den daværende Kirketro. Og da han fandt, at Meget stred imod Skriften og kun var Overtro og menneskeligt Vaafund, saa gik et nyt Lys op for ham, og hans Planer og Tanker gik nu langt videre end før: thi han sagde nu aabenlyst, at han saae, det var hans Pligt, med Guds Hjælp

*) Paven byggede den store og prægtige Kirke i Rom, Peterskirken, og trængte derfor til Penge. Han forpagtede da blandt Andet Af- ladshandelen over hele Thyskland til en Geistlig, som igjen havde sine Underforpagtere. En af disse var Tezel.

at omstyrte det hele Pavedømme og al den falske Lære, hvorpaa det var bygget. Paven satte ham i Van, men Ingen brød sig meget derom; og Luther gjorde et afgjørende Skridt ved under almindelig Jubel at opbrænde den pavelige Vanbulle*) paa et Baal, som Studenterne havde antændt (1520). Paven for- langte ham fængslet og sendt til Rom; men det vilde Kurfyrsten ikke, baade fordi han selv yndede Luther, og fordi hans Kjære Universitet med ham vilde tage sin bedste Støtte og Prydelse. Luthers Meninger, som han fremsatte i Smaastrifter, fandt uhyre Bisald og gjorde allevene stort Indtryk.

Paa denne Tid var den mægtige Karl den Femte Keiser i Thyskland og tillige Konge i Spanien. Strax i Beghyndelsen af hans Regering blev holdt en Rigsdag i Worms, hvor vigtige Anliggender skulde forhandles; derhen indstevnede man og- saa Luther. Hans Venner raadede ham til ikke at gaae derhen, og forestillede ham Huf's Skjebne, men han svarede: „Jeg vil derhen, om der ogsaa er ligesaa mange Djævle i Øyen som Tagstene paa Hufene.“ Han reiste da til Worms, og blev op- fordret til at tilbagekalde sine Meninger. Dette vilde han ikke, tvertimod holdt han en skjøn og begejstret Tale, hvori han visste sine Lærdommes Overensstemmelse med den hellige Skrift, og erklaerede, at han hellere vilde lade sit Liv end fornægte det, som han havde sagt. Man lod ham efter Øfste drage bort igjen, men han blev erklaaret fredlös. Paa Tilbageveien derfra lod hans Beskytter Kurfyrsten ham opsnappe af forkladte Rytttere og hensætte paa et gammelt, eensomt Skovslot, Wartburg, hvor han levede sikkert for Efterstræbesser, fordi Alle troede, det var hans Hjender, der havde bortført ham. Hans Venner for- gede over ham som død, men de Katholske glædede sig. Dog, Luther var ikke orkeslös: han udgav flere Skrifter, men især fuldbindete han her for det Meste sin thyske Oversættelse af Bibelen, hvorved den hellige Skrift først begyndte at komme i Menigmands Hænder, da man før kun havde den paa Latin, og Læsningen deraf desuden var forbudten. — Efter et Aars

*) De pavelige Forordninger kaldtes Bulle.

Horsb forlod Luther Wartburg. Siden den Tid levede Luther for det Meste i Wittenberg: hans Lære udbredte sig over hele Thyskland, og blev i den nordlige og mellemste Deel af samme herskende. Luther selv nød den største Anseelse: Konger og Hyrster stode i Brevveksling med ham, og intet Vigtigt i Ting, der angik Religionen, foretages, uden at Luther spurgtes til Raads. Han giftede sig i sit 42de Åar med en forhenværende Nonne, med hvem han havde tre Sønner. Han døde i sin Hødebh Eisleben paa en Reise (1546).

Bed Luther's Død var hans Lære den herskende i en stor Deel af Thyskland, hvor dog hans Tilhængere først efter den strækkelige Trediveaarskrig fik fuldkommen Ro og Sikkerhed; endvidere i Danmark, Norge og Sværig, hvor intet Blod flød for samme.

I Schweiz begyndte fort efter Luther Presten Ulrich Zwingli at tale imod Paven og den katholske Lære. Han var enig med Luther i at forkaste denne, men i et Par Lærdomme vare de uenige. Den Lære, han stiftede, kaldes den reformerede Religion og hersker i nogle Lanpe; den og den Lutherske kalde vi med et fælles Navn den protestantiske Religion.

49. Religionskrige i Frankrig.

Den reformerede Religion vandt i Frankrig mange Tilhængere: dog vare de stedse utsatte for de strækkeligste Forfølgelser af de Katholske*). I Frankrig regjerede paa den Tid Konger, som vare deels svage, deels onde og lastefulde: tre af dem vare Brodre, og under dem alle tre havde deres Moder, den lummefede Katharina af Medicis, stor Ind-

flydelse. Denne unaturlige Kvinde havde selv vænnet sine Sønner til Grusomhed og Bellyst, for at hun desto sikrere kunde regjere dem, naar de vare onde og lastefulde: ved Høfset i Paris herskede dengang en utrolig lastefulhed og Sædernes Fordærvelse. Efter flere Borgerkrige, hvorved man dog ikke havde funnet saae Hugenotterne*) udryddede, skulde det sjældigste Forraderi tilintetgjøre dem. Hovedet for det reformerede Partie, Henrik af Navarra, skulde giftes med Kongens Søster, og Freden imellem begge Partier besegles ved dette Giftermaal. I Anledning af Bröluppet blevé de fornemste Protestantter inbudne til Paris. Her blev holdt store Fest; Kongen, Karl den Kriende, saavæssem hans Moder oversatte Protestanternes Anførere med Gunstbevisninger og Smigrerier, og Alt syntes at tyde paa Fred og Enighed. Da begyndte i Bartholomæusnatten (den 24de August) 1572 et grueligt Myrderi i Paris: paa et af Kongen givet Tegn blevé Protestantterne oversvældne i deres Huse, først den herskende og tappre Admiral Coligny, og efter hans Mord de øvrige. De, der islede til Slottet, for hos Kongen at finde Redning, blevé nedslæbde af Bagten, og Kongen skal selv have stådt efter de Flygtende. Mangfoldige myrdedes i Husene; Gaderne laae fulde af Blig, og næste Dag spadserede fornemme Herrer og Damer fra Høfset omkring og morede sig ved at bessue og haane Eigene. I andre Stæder efterlignede man dette afskyelige Exempel, og idetmindste 30,000 Protestantter blevé paa denne Maade flagtede. Dog naaede man derved ikke sin Hensigt: de tilbageblevne Protestantter forsvarerede sig med Fortvilessens Mod, og nødte Regjeringen til at slutte en Fred med dem, hvilken rigtignok ofte blev brudt. Endelig kom den unge Henrik af Navarra paa Thronen under Navn af Henrik den Ejende. Vel gik han over til den katholske Religion, men han gav de Reformerede Sikkerhed og fri Religionsøvelse. Imidlertid har deres Stilling i Frankrig siden stundom været mislig; deres Antal er ikke stort.

*) Engang begav Høfset sig, efter at have besøgt Kirken, til et af Torvene i Paris og bivænede der de afskyelige Henrettelser af Protestantter. Paa forskellige Steder var der antændt Baal, over hvilke disse uskyldige ophængtes i Kæder: man lod dem snart synke ned i Luerne, snart hissede man dem op igjen, for at de ret fulde vives længel

*) Saaledes kaldtes i Frankrig Protestantterne.

50. Reformationen i England.

Dronning Elisabeth.

Paa Luthers Tid regerede i England Henrik den Ottende, en heftig, lunefuld og tyrannisk Konge, der vilde herske endog over sine Undersaatters Tro og Overbevisning. Han var selv bevandret i den Tids Theologie og fuld af Overfor samme. Han udgav et Skrift imod Luther og sit herfor af Paven Titlen Troens Forsvarer. Men snart forandrede Forholdet sig. Henrik var kjed af sin Gemalinde, og forlangte af Paven, at han skulle ophæve deres Ekteskab, under det Paaskud, at de var for nærlægtede med hinanden. Da Paven vægrede sig herved*), begyndte Henrik, som allerede havde erklæret sig for den engelske Kirkes Overhoved, aldeles at lække sig fra Forbindelsen med Paven. Han ophævede Klosterne og udstede en Lov, hvori der bestemtes, hvad hans Undersaatter skulle troe; dette var en Blanding af den nye og den gamle Kære. Enhver, som afveeg herfra eller i det mindste Punct vovede at modsigte Kongen, blev dømt fra Livet, og mange Mennesker endte af denne Grund deres Liv paa Skafottet eller paa Galet. Efter Henriks Død (1547) udbredte under hans Son Edwards Regering den protestantiske Religion sig meget i England; derimod blev efter Edwards Død samme grusomt forfulgt under Henriks Datter, den ivrig katholske Maria. Efter hende fulgte hendes Søster, den berømte Dronning Elisabeth, under hvem den protestantiske Religion blev den herskende i England.

Elisabeth regerede med stor Duelighed, Kraft og Klogskab: Englands Handel og Sømagt tiltog betydeligen under hende. Paa samme Tid regerede i Skotland Dronningen Maria Stuart, i sit tyvende År Enke efter en Konge i Frankrig, i hvilket Land hun var blevsen opdragten. Hendes Undersaatter var meget misfornøiede med hende formedesst hendes

*) Han turde ikke, for ei at finde den tydste Keiser Karl den Femte, hvis Tante Henriks Dronning var.

Letfindighed og Heng til Fornsielser, men især formedesst hendes Hengivenhed til den katholske Religion: Slotterne vare nemlig ivrige Protestanter. Da man forlangte af Maria, at hun skulle gifte sig, valgte hun en ung Adelsmand Darnley, hvis Skønhed havde indtaget hende. Men han var en raa, overmodig og utaknemlig Person. Deres Forhold blev derfor snart ubehageligt; Maria søgte sin Trost i Gelslab med Andre, og begge levede for det Meste adskilte. Da Darnley blev syg, reiste Maria imidlertid til ham og opholdt sig hos ham paa et Landsted. Men en Nat, da hun var reist bort, blev Huset sprængt i Luften og Darnley funden død i nogen Afstand. Mistanken for dette Mord faldt paa Maria og bestyrkedes ved den Omstændighed, at hun kort efter øgte den af sine Hndlinger*), som i Almindelighed ansaaes for Hovedmand ved Mordet. Der skete Opstand imod hende, og hun flygtede til sidst til sin Slægtning Elisabeth i England. Men her fandt hun ingen venlig Modtagelse. Maria havde tidligere ytret, at hun vilde gjøre Fordring paa den engelske Throne; og Elisabeth, hvis Hovedfejl var Forfængelighed, var misundelig over den Røs, hun af Mange maaatte høre over Marias Skønhed. Hun erklærede at ville undersøge det skotske Folks Klager over Maria, som om denne havde været hendes Undersaat. Maria blev holdt i Fængsel i 19 År; og da flere Sammensværgelser stiftedes af Katholske for at befrie den ulykkelige Dronning, lod Elisabeth hende til sidst, som den der havde stræbt hende efter Livet, henrette (1588). Marias Son Jakob blev efter Elisabeths Død (1601), som nærmeste Slægtning, Konge baade i England og Skotland, hvorved disse to Riger for bestandig forenedes.

51. Nederlandenes Opstand imod Spanien.

Nederlandene (eller Holland og Belgien) vare i Midtsalderen et af Europas rigeste og størkest befolkede Lanbe: en

*) Grev Bothwell, der siden maaatte flygte; han levede en Tid lang som Sorover og døde i Fængsel i Danmark.

betydelig Handel og Fabrikslid hævede Borgerstanden her til en Velstand, som den paa den Tid næsten ingensteds besad, og de store og mægtige Steder, som fandtes i disse Lande, havde efterhaanden facet store Friheder og Rettigheder. Disse Lande udgjorde en Deel af det store Monarchie, som den ovenfor nævnedes Keiser Karl den Femte beherskede: efter hans Død kom de tilligemed Spanien under hans Søn, Philip den Anden. I midlertid havde Reformationen udbredt sig ogsaa her, og en stor Deel af Indbyggerne havde antaget samme: dette gjaldt dog især om Holland, hvor de fleste varer Protestantter, imedens i Belgien den katholske Religion vedblev at være den meest udbredte. Allerede under Keiser Karl den Femte havde Protestantterne været utsatte for mange Forfængelser; men den ivrig katholske, strenge og tyranniske Philip den Anden besluttede at tilintetgjøre Nederlandernes Religionsfrihed saavel som deres borgerlige Friheder. Mange Tusinde anklagedes for Kjetterie og henrettedes: især slab Blodet i Stromme, efterat den tappre, men haarde og grusomme Hertug af Alba var blevet sendt til Nederlandene for at dæmpe de i Anledning af Regjerings Voldsomhed og Vilkaarighed opkomne Uroligheder. Prinds Wilhelm af Oranien stillede sig i Spidsen for sine Landsmænd, og nogle af de nordlige Provindser indgik (1579) en Forening, hvorved de forpligtede sig til, med forenede Kræfter at forsvarere deres Uafhængighed imod Spanien. Alba blev til sidst tilbagefaldt, da Philip saae, at hans Grusomhed og Voldsomhed opnudede endog de sydlige katholske Provindser, som kun klagede over deres borgerlige Rettigheders Krænkelse, til Frafald. Siden bragte den tappre spanske Hertug af Parma Nederlanderne i stor Fare. Han erobrede den store og rige Stad Antwerpen efter en lang og mørkelig beleiring: han lod nemlig slæae en Bro over Scheldefloden for derved at affløjere Staden "al Tilsførel. Bel blev denne Bro ved Skibe, der var ladede med Krudt, og som man fra Staden lod drive ned til Broen og derpaa antændte, sprængt i Luft; men Spanierne til den snart sat i Stand igjen, og Staden maatte formedest Hungersnød overgive sig. — Ikke desto mindre gif det lille

Holland til sidst seirrigt ud af Kampen imod det mægtige og rige Spanien. Hertil bidrog dog ogsaa meget den Omstændighed, at Spanien paa samme Tid maatte føre Krig med Frankrig og England, imod hvilket sidste Land Philip udru stede en overmaade stor Flaade (130 store Krigsskibe), som med Landingsstropper skulde gaae til den engelske Øyst. Men denne uhøye Udrustning, som man forud havde kaldt „den uover vindelige“, ødelagdes deels ved Storme og deraf bevirke de Skibbrud, deels ved idelige Angreb af Englemanderne og Hollænderne. Disse berigede sig ogsaa ved Handel paa Ostindien, hvorhen de havde fundet Vejen, skjænt Spanierne og Portugiserne sagte at sjule den for dem. Holland blev omsider erkendt for en uafhængig Stat i Europa (1648).

52. Danmark fra 1523 til 1648.

Frederik den Første hædte den lutherske Lære og tillod, at den forkyndtes i Danmark og Norge, hvortil han især blev overtalt af sin Søn Christian, der paa en Reise i Tyskland havde været tilstede paa den berømte Rigsdag i Worms og der sette Luther. Dennes Mod og Begeistring havde gjort et stærkt Indtryk paa Prinsen: han havde gjort Bekjendtskab med Luther og antaget hans Lære. I Danmark var det især Jo han Tausen, der forkyndte den nye Lære. Tausen predikede i Viborg med stort Lilles, men Bisloppen lod ham arrestere. Borgerne strømmede sammen udenfor hans Fængsels Binduer og lyttede til hans Rest, og da Bisloppen vilde lade sine Ryttere drive dem bort, spørrede de Gadben med Kjeder og truede med at sætte sig til Modvænge. Da kom Besaling fra Kongen, at man skulde lade Tausen frit predike.

Efter Frederik den Førstes Død (1533) var der i et Aar ingen Konge i Danmark: Landet var deelt i tre Partier. Abelens vilde have Frederiks ældste Søn Christian, alerede Hertug i Slesvig og Holsteen, til Konge; Geistligheden vilde have den yngre Broder Hans, som blev opdragten i den

katholske Religion; Almuen vilde have den fangne Kong Christian denanden. For ham erklaerede sig ogsaa Lybekkerne*), som vare blevne uenige med Frederik, fordi han vilde indstrænke deres Handel. De udrustede en stor Flaade og Hær under Anførel af Grev Christopher af Oldenborg, hvorfor denne Krig pleier at kaldes Grevens Feide. De stode i Forbindelse med Borgemeisterne i København og Malms, hvilke to Staeder derfor strax overgave sig til dem; dette Exempel fulgte en stor Deel af Danmark, hvor Borgere og Bonder toge imod dem med aabne Arme. Nu skyndte den jyske Adel sig at vælge Prinds Christian til Konge, dog først efterat han havde lovet at vedligeholde alle Adelens Forretigheder og Herligheder. Ved sin store Fæltherre Johan Rantzau seirede han over sine Modstandere: Malm overgav sig, og København erobredes (1536). — Samme Aar holdt Kongen en Rigsdag i København, hvor den katholske Religion blev erklaert for offslaffet i Danmark og den Lutheriske for her-skende. Af Geistlighedens Godser blev en Deel anvendt til Bedste for Universitetet, Skoler og Kirker: det Meste til Adelen, hvis Magt nu snart steeg til en saadan Høide, at Kongerne ikke havde meget Mere end Navnet tilbage. Fordi Norge ogsaa havde taget Partie for Christian denanden, bestemtes nu, at det ikke længere skulde være et selvstændigt Rige med et eget Rigssraad, men regjeres som en Provinds af Danmark.

Christians Søn Frederik den Anden erobrede Ditmarsken, og førte i 7 Aar en heftig Krig med Sverrig, ved hvilken Riget dog Intet vandt. I samme bleve de Danske for det Meste overvundne tilsses, uagtet de havde tappre Anførere som Herluf Trolle og Otto Rud. Tillands førtes Krigen heller ikke heldigen; dog seirede engang den tappre Daniel Rantzau ved Svarteraa over en langt stærkere svensk Hær. Ved Kongens Død**) var hans Søn Christian den Fjerde

*) Lybek var dengang baade selv meget stor og mægtig, og var desuden Hovedet for Hansestaederne i Østersøen.

**) Under Frederik den 2den levede den berømte danske Astronom Tycho Brahe, for hvem der paa Den Hven indrettedes et stort Observatorium.

lun 11 Aar gammel, hvorfor fire Rigssraader bestyrede Landet, indtil han blev myndig; han selv tilbragte sin Ungdom paa Skanderborg Slot, hvor han øvede sig paa Søen i Søvæsenet. Da han kom til Regjeringen, blev han en af de virksomste og indsigtsfuldeste Regenter, som Danmark nogensinde har haft. For Søvæsenet havde han især megen Interesse; han satte Flaaden i god Stand, og udvidede Handelen til Ostindien og andre fjerne Egne. Han byggede en Mængde Staeder, Slotte og andre Bygninger.

Christian førte tre Krigs. Den første var imod Sverrig; den endtes med nogen, dog ubetydelig Fordeel for Danmark. Derpaa tog han Deel i Trediveaarskrigen (see nedenfor, S. 138). Siden faldt den svenske General Torstenson, som dengang hjæmmede i Thysland imod Keiseren, pludselig ind i Danmark, der var aldeles uforberedt paa et saadant Besøg. De Svenske meente (og vel ikke ganske uden Grund), at den danske Regjering var fjendtlig findet imod Sverrig: de kendte Danmarks slette Forfatning, hvor man endnu ikke havde forbunden den sidste Krig, og hvor Adelen i Slutningen af Christians lange Regjering havdt Hænderne paa Kongen og ikke vilde hde ham nogen kraftig Understøttelse. Torstenson oversvømmede i Hast Holsteen, Slesvig og Jylland: af Mangel paa Skibe kunde han ei komme videre. Tilsses seirede de Danske, hvor Kongen var tilstede, men tabte, naar han ei var der. I et stort Søslag ved Femern (1644) flog en Kanonkugle ned paa Kongens Skib, og en Splint børsvede ham det ene Øje. Vedøbet af Smerte segnede Oldingen ned, men reiste sig strax efter igjen, lod sig forbinde og vedblev at commandere, indtil den fjendtlige Flaade flygtede ind i Kielerbugten. Her befalede Kongen sin Admiral at passe paa, at den ei løb ud. Men Admiralen udførte Ordren fløjdesløst, den svenske Flaade undkom og tilføjede siden den Danske et stort Tab. Kongen lod i sin billige Harme den 70aarige Admiral henrette. Endelig sluttedes tre Aar før Kongens Død en Fred (1645), hvorved de Svenske vandt ikke Ubetydeligt.

53. Trediveaarskrigen.

Samme Aar, som Luther døde, brod den idelige Uenighed og Twist, som næsten i ethvert Land og i enhver Stad fandt Sted imellem Katholiker og Protestantter, ud i en aabenbar Krig, i hvilken i Begyndelsen Keiseren og de Katholske aldeles overvant Protestantterne, men disse dog til sidst ved Freden (1555) erholdt nogenlunde Sikkerhed og fri Religionssølvse. Men hermed var ingenlunde Anledningen til Strid ophævet: begge Partier talte mere hinanden, end de i Hjertet havde stiftet Forlig, og, hvor det lod sig gjøre, undertrykte det stærkere Partie det svagere: Katholikerne vare paa de fleste Steder de stærkeste og havde Medhold fra Keiseren. Da endelig i Aaret 1618 en thids Keiser, Ferdinand den Anden, blev valgt, om hvem man vidste, at han var en ivrig Katholik, vilde Protestantterne og især Bohmerne ikke erkende ham, men udvalgte en anden Fyrste til Keiser: og hermed begyndte den langvarige og stærkellige Krig, som forvandlede store Strækninger af Thysland til Ørkener, kostede flere hundrede tusinde Mennesker Livet, og virkede stadeligen paa Culturen og Sædeligheden især i Thysland. Protestantterne blev snart overvundne af Tilly, som anførte de keiserlige Tropper, en Mand, der var ligesaa tapper som grusom, og Keiseren spillede allebegne Mester. — Protestantterne indkalde nu til deres Hjælp den danske Konge Christian den Hjerde. Men deels var han ikke en saadan Modstander som Tilly vojen (thi Christian var større i Fred end i Krig), deels var hans Hær for svag, og den Understøttelse, han fik af de thidske Fyrster, som han vilde hjelpe, for ringe til, at han kunde holde Tilly Stangen*). Han blev slaget ved Lutter am Barenberg (1626); Tilly og Wallenstein, en anden udmærket keiserlig General, forfulgte ham lige til Østerfæn, og deres Tropper plundrede i Holsteen, Slesvig og

*) Christian havde stor i Begyndelsen det Uheld, at hans Hest, da han engang reed paa Volden i en Fæstning i Thysland, styrtede ned med ham i en tilbæklet Grav. Han maatte derfor længe holde Sygeleiet.

Thyland. Kongen maatte derfor slutte en Fred i Lübeck (1629), hvori han lovede, ikke mere at blande sig i de thidske Sager. Wallenstein, som paa det Frigtetligste udfugede endog de katholske Fyrsters Lande med sine vilde Skarer, og som i Henseende til sine Plundringer ikke gjorde stor Forstjel paa Ven og Fjende, sikr. sin Afsked af Keiseren, til hvem uophørlige Klager indløb. Han drog til sine Godser i Bohmen, hvor han brugte sine ukjære Rigdomme til at leve med mere end kongelig Pragt og Overdaadighed.

I deres Nød henvendte Protestantterne sig nu til den ødle og tappre Gustav Adolph, Konge i Sverrig, og hæde ham om Hjælp. Han kom ogsaa med en i Begyndelsen ubetydelig Armee; men stedse strømmede Flere til, og Tilly følte snart, hvilken Fjende han havde facet imod sig. Dog kunde Gustav et komme tidlig nok for at undsætte det ulykkelige Magdeburg, hvilken Stad Tilly dengang belejrede. Han indtog den med Storm, og lod sine blodtørstige og rovgjerrige*) Soldater ødelægge den saa grueligen, at over 30,000 Mennesker omkom: smaa Børn blev spiddede paa Landstæ eller fastede i Olden, og Øjen blev forvandlet til en Grusshob. Men de Svenske, som brændte efter at henvne denne Umenneskelighed, sloge Tilly ved Leipzig, og forfulgte ham ind i Keiserens egne Arvelande: Tilly selv faldt, da han vilde forhindre Gustav i at sætte over en Flod i Baiern. — I denne Forlegenhed maatte Keiseren bede Wallenstein om at paataage sig Commandoen. Keiseren sikr. hans Øjland iskun under hdmhgende Betingelser: Wallenstein erholdt vindskrenket Anførel over Armeen**) og Keiseren maatte aldeles ikke blande sig i Noget, der angik denne. — Da Gustav hørte, at Wallen-

*) Hærene bestoede dengang for det Meste af hervede Soldater, der drev Krigens som et Haandværk og udtiede sig for Penge, ikke, som nu, af Landets egne Børn.

**) Denne skulde han dog først stabe, på der næsten ingen var. Men hans blotte Navn som Anfører lockede i fort Sid 50,000 Mand til ham. Thi Wallenstein betalte godt, men rigtignok paa Andres Bekostning.

stein var bleven Ansøret imod ham, drog han ham imøde og stormede flere Gange forgjeves hans stærkt befæstede Leir ved Nürnberg; endelig måtte han drage bort af Mangel paa Lev-netsmidler. Siden mødtes begge disse store Hærstørere ved den lille Stad Lützen i Sachsen (1632), og her faldt Gustav Adolph i Slaget, ubist om ved en Fjendes eller en Forræders Haand (dog er det Første sandsynligst). Den elskede Konges Død opflammede de Svenske til Hevn: de styrte som ræsende ind paa den fjendtlige Hær, og snart måtte Wallenstein til sin store Harne og for første Gang i sit Liv vige. Siden foretog han intet Bethydeligt, men nærede derimod store Planer for sig selv: han havde i Sinde at forstasse sig et Kongerige ved Østerhøjen eller andensteds, thi han troede at have løst i Stjernerne*), at denne Lykke var ham bestemt. Til den Ende stod han ogsaa i hemmelig Forbindelse med Keiserens Fjender: men denne, som sikret det at vide, lod ham myrde (1634).

Efter Gustav Adolphs Død kom hans Datter Christina paa den svenske Throne: den fortærlige Minister Axel Oxenstjerna, som hendes Farer havde efterladt hende, og de store Generaler (Torstenson, Horn, Wrangel), som Gustav havde dannet, satte Sverrig i stand til at fortsætte Krigen med Held, især da Frankrig under Richelieu (see § 56) understøttede det. Efter megen Blodsudghed og efter lange Underhandlinger blev endelig Krigen endt ved den berømte westphalske Fred (1648), hvorved Protestanterne fik fri Religionsøvelse, og i det Hele den lutherske Religion erholdt samme Rettsigheder som den katholske. Sverrig fik nogle Lande og Stæder i Pommern i det nordlige Thysland.

*) Han troede fast paa en uforanderlig og fra Evighed bestemt Skæbne, som Ingen kunde undgaae eller forandre. Dersom stod han ligegyldig i Slaget, medens Ruglerne fisi ham om Øerne, fordi han mente, hans Time var endnu ikke kommen. Overhovedet var Troen paa Stjernetyderie dengang endnu meget udbredt, og Astrologer stode i stor Anseelse.

54. Stuarterne i England. Cromwell.

Den første Regent af dette Huus var Jakob den Første, en Son af den ulykkelige Maria Stuart og Darnley (see §. 133). Jakob, ligesom de følgende Stuarter, vilde gjerne regjere uindskrænket og tilsidesætte Parlementets Rettsigheder, men var alligevel af et svag og frugtfuld Charakter. Hertil kom, at Stuarterne ikke i den Grad viste sig fjendske imod den katholske Religion, som Folket ønskede. Imidlertid vare Katholikerne, der havde ventet Alt af Maria Stuarts Son, ingenlunde tilfredse med Jakob, og en Deel af dem lagde en Plan til at rydde ham og hele Parlementet afveien ved at sprænge Huset, i hvilket det skulle samles, i Luftten. Planen blev dog opdaget. — Under hans Son Karl den Første kom det efter langvarige Stridigheder imellem Kongen og Parlementet til en Borgerkrig: Parlementets Hær anførtes af Oliver Cromwell, en klog og modig men hyllest og grusom Mand, en af Hovedmændene for det sværmeriske Partie Independenterne („de Uafhængige“), som nu sikrede Overhaand. Disse Mennesker forærede en almindelig Frihed og Liighed i Kirken og i Staten (de vilde hverken have Bisopper eller Konger): de udmerkede sig ved mørk Alvor, ivrig Religiositet og stor Tapperhed, førte ideligen bibelske Ord og Talemaader i Munden, og gik i Kampen syngende Psalmer og fremfiggende Bonner. Kongens Hær blev slagen og han selv flygtede til Skotland. Men Skotterne udlevereude ham til England, hvor han blev anlagt, dømt fra Livet og henrettet (1649). England blev nu erklæret for en Republik: i Skotland havde Karl den Førstes Son ladet sig ubraabe til Konge under Navn af Karl den Anden, men han blev overvunden af Cromwell og kom efter mange Farer som Flygtning til Frankrig. Efter nogen Tid ophævede Cromwell med Magt Parlementet, med hvilket han var bleven uenig, og regjerede i England, Skotland og Irland saa godt som uindskrænket under Navn af Protector (Beskytteren). Efter hans Død (1658) kom det Stuartske Huus snart (1660) attor paa Thronen med den før nævnte Karl den Anden, en forlystelsesshyg, letfindig og despotisk Fyrste. Under

hans Broder og Efterfolger Jakob den Anden, som aabenbart begunstigede den katholske Religion, brød endelig den almindelige Misfornsielse ud: Stuarterne blevne anden Gang forædrevne, og Jakobs Svigersøn, Wilhelm den Tredie, Statholder i Nederlandene, blev Konge (1688).

55. Frederik den Tredie i Danmark.

Frederik den Tredie maatte, for at komme paa sin Faders Throne, tilstaae Abelens og Rigsrådet endnu større Magt, end de allerede havde anmasset sig. Hertil bidrog meget den mægtige Corsix Ulfeld, som var gift med en nægte Datter af Christian den Fjerde. Imellem ham og Kongen fandt fra den Tid en stedse voxende Misforstaelse Sted; til sidst forlod Ulfeld sit Fædreland, forbittret paa Regjeringen og begjærlig efter at henvne sig for de virkelige eller formeentlige Krænkelser, han havde lidt. Han begav sig til Sverrig, hvor han kom i stor Anseelse hos den krigerske Konge Karl Gustav eller Karl den Tjende. Denne havde netop begyndt en Krig med Polen, hvori han var overmaade helvig. Imidlertid besluttede man i Danmark at benytte sig af denne Krig til at erobre nogle af de sidst tabte Provindser tilbage, uagtet haade Armeen og Flaaden bare i en høist maadelig Forsættning og Riget trykkeses af en bethdelig Gjeld. Krigen sik ogaa det ulykkeligste Udsfalde. Karl Gustav islede i stor Hast fra Polen imod Danmark, og erobrede næsten uden Modstand Holstean, Slesvig og Jylland: Ulfeld var med ham og raadede ham ved alle Keiligheder. En usædvanlig stark Frost lettede de Svenskes Fremgang: de gik paa Isen over det lille Belt og erobrede Øyen, derfra over det store Belt til Langeland, Lolland og endelig til Sjælland. Alt underlaistede sig Karl: de Gesandter, man sendte til ham for at underhandle om Fred, modtog han vel, men vedblev at rykke fremad. Endelig kom Freden ifstand i Roskilde (1658). I denne Fred afstod Danmark Skaane, Halland, Bleking, Vähus, Trondhjemstift og Bornholm. Desuden skulde Danmark overlade Sverrig 12 Orlogsskibe og 2000 Ryttere; Ulfeld

skulde have alle sine Godser igjen og have Erstatning for den lidte Fornærmedse.

Men hvor Meget Karl Gustav end havde vundet, var han dog ei tilfreds dermed; han fortrød, at han ei ved at underlaiste sig det hele Rige havde fornøjet Kalmarforeningen paa en ny Maade. Under Paaskud af, at de Danske ei havde opfyldt Fredsbetingelserne, landede han pludselig igjen ved Korsør, gik mod København og indsluttede den. Et svenskt Corps erobrede Kronborg, som Commandanten var seig nok til at overgive, fordi de Svenske bilda ham ind, at København var erobret og Kongen fangen. I København raadede Mange Kongen til at drage bort til Norge eller til Holland, som var forbundet med Danmark; men han svarede, at han vilde dø i sin Røde. Opnumtrede ved Kongens Exempel grebe nu Alle til Vaaben, og Borgere og Studenter kappedes i Over for at frelse Staden. Fornemme og Ringe, ja selv Fruentimmere arbeidede paa at gjøre Boldene ifstand; Karl Gustav, som havde ventet at kunne erobre Staden i en Haandevending, fandt sig skuffet i sit Haab og maatte begynde en ordentlig Beleiring. Under samme gjorde de Danske afdillige heldige Udsald og tilsviede Øjenden stor Skade. Meest frygtede man i København for Hungersnød, da den Tilførsel af Levnetsmidler, som Folk i Vaade om Matten med Livsfare funde føre ind i Øyen, ei var tilstrækkelig. Men fra denne Frygt blev man befriet, da en hollandsk Flaade, anført af den berømte Oppdam, kom København til Hjælp; med sin sædvanlige Kjælhed slog han sig igjennem den svenske Flaade, som laae i Sundet for at standse ham, uagtet han paa samme Tid blev heftigt beskudt fra Kronborg. Herved sik København Overslædighed af Levnetsmidler, Krudt og Kugler.

Endelig besluttede Karl Gustav at voxe en Storm for at afgjøre Alt paa een Gang, og det saa meget desto mere, som fremmede Tropper fra Polen og Thyskland rykkede Danmark til Undsatning. Matten imellem den 10de og 11te Februar 1659 gik denne for sig. De Svenske havde trukket deres Skjorter over Klæderne, for at man ei skulde kunne hjænde dem fra Sneen: før Stormen lod Kongen dem ophidse sig ved en

stor Mængde Brændevin, og lovede dem, at de maatte plnyndren erobrede Stad i tre Dage. Men de Svenske bleve allevegne slagne tilbage, uagtet de fægtebe med deres sædværdige Tapperhed: denne Storm kostede dem henimod 5000 Mand. — Fra den Tid kunde Karl intet Vigtigt mere udrette imod København; fra Polen og Thyskland kom Tropper til Danmarks Undsætning, hvorved de Svenske maatte dele deres Magt. De blevne slagne ved Nyborg af de danske og thyske Tropper, og Karl drog selv tilbage til Sverrig, hvor han fort efter døde. Samme Åar (1660) blev Fred sluttet i København paa omrent de samme Villkaar*) som den i Roskilde.

Efter Freden var Danmark i den elendigste Tilstand. Mæget havde mistet flere af sine bedste Provindser. Gjelden var forsøgt ved Krigen, og Skatkammeret var tomt. Landet var hærjet af de vilde Krigsskarer, og hele Strækninger laae øde. All denne Nød skulde nu afhjelpes, og til den Ende sammenfaldtes en Rigsdag i København. Adelen, der dengang i Danmark, som i alle andre Lande, havde store Forrettigheder og besad næsten al Landeierdom (hi Bønderne vare for det Meste Livegne eller dog Fæstere, ikke Selvæiere), vægredte sig ved Deltagelse i at bære de Øvrider, som til dette Viemeed skulde pålægges Landet. Da begyndte Borgerstanden, som efterhaanden var blevet mere velhavende, navnlig de Københavnske Borgere, som ved deres tappre Forsvar havde frelst Kongen og Riget, at hæve Hovederne og at tænke paa at fuldkaste Adelens Tyrannie: med den forenede sig Geistligheden og flere anse Adelsmænd ved Høfset; rimeligvis har Kongen hemmelig opmuntret dem, skjønt han gif meget forsigtigen tilværks. Borgerstanden fremkom med Fordringer om, at Adelens Forrettigheder skulde indskrænkes: og da Kongen sagde, at han ikke kunde gjøre dette paa Grund af de Forpligtelser, han ved sin Thronbestigelse havde indgaaet, gjorde man til sidst det Forslag, at Kongen værdig-

heden skulde være arvelig. Dette Forslag gif, trods Adelens Modstand, igjennem. Herpaa fulgte siden den anden, endnu vigtigere Forandring i Statsforfatningen, at Kongen sikrer aldeles uindskrænket Magt (1660).

56. Ludvig den Hjortende i Frankrig.

I Frankrig, ligesom i de andre Stater i Europa, havde Kongernes Magt i Middelalderen voret betydeligen indskrænket, og Adelen havde for en stor Deel hundet Hænderne paa dem; ved de langvarige borgerlige Krige vare Boldsomheder og en lovlig Tilstand end mere blevne herfrende. Under den svage Ludvig den Trettende (Søn af Henrik den Hjerde) regeredes Frankrig af en dygtig og kraftfuld men haard og rænkefuld Minister, Richelieu, som Kongen frygtede ikke mindre, end han havdede ham. Han knækkede Adelens Magt og gjorde Kongens Mændighed næsten uafhængig af samme. Ligefedes stræbte han at ydmige Østerrig, og understøttede deraf Protestantene i Thyskland (see § 54), imedens han forfulgte dem i Frankrig. Den samme Plan forfulgte Mazarin, som regerede i Ludvig den Hjortendes Mindreårighed. Under denne Konges lange Regering (1664—1714) havde Frankrig en saa stor Indflydelse over hele Europa, at man pleier at kalde Tidsalderen efter ham. Hans Hof var af alle det meest glimrende og prægtfulde, og fra hans Tid gavé Frankmændene Tonen an i Alt, hvad der vedkom Moder, Pynt og Fornisler; det franske Sprog blev fra nu af de Fornemmes Sprog, og blev istedfor Latin det brugelige ved Statsforhandlinger; hele Europa, men især Thyskland, efterabede paa den usornuftigste Maade alt Frank; den franske Litteratur anpristes uden videre som den skønneste og fortroligste af alle. Frankrig havde virkelig ogsaa dengang mange smagsfulde og vittige Skribenter, og Ludvig fremmede af Forståelighed Kunster og Videnskaber, som ret blomstrede under hans Regering. — Men den ørgjerrige Ludvig, som nu hersede med uindskrænket Magt i sit eget Rige, var ikke tilfreds med hin særdelelse Overvægt over sine

*) Under Krigen havde Bornholm og Trondhjem ved egne Kræfter forsøgt de Svenske og igjen givet sig under Danmark. Bornholmerne sikrer deraf adstillinge Privilegier.

Naboer: han vilde ogsaa glimre som Grobrer. Heraf fulgte en Række af Krigs imod Tyskland, England, Holland og Spanien, i hvilke Ludvig i Begyndelsen var heldig og udvidede Rigets Grænser: men de Fordelse, han vandt, kunde dog ikke nær opvise det Blod og de Summer, Krigene kostede. Den sidste Krig (1700—1714) førte Ludvig for at sætte en af sine Søgtinge paa den spanske Throne, hvorfør den faldes den spanske Arvesølgekrig: imod Frankrig og Spanien vare England, Østrig og det thysse Rige, Holland og Portugal forenede. Den østrigske Prinds Eugen og den engelske General Marlborough vandt flere glimrende Seire over de franske Armeer, og Kriget fortæs i det Hele med Tab for Frankrig. Vel naaede Ludvig tilsidst sin Hensigt: men ved Fredsslutningerne i Utrecht (1713) og Rastatt og Baden (1714), som gjorde Ende paa denne langvarige Krig, blev store Dele af det spanske Monarchie, som Keiser Karl den Femte i sin Tid havde samlet, adskilte fra samme, navnlig Belgien og Lombardiet, som Østrig fik og beholdt indtil de uheldige Krigs i Anledning af den spanske Revolution (1795). Frankrig var ved Ludvigs Død (1715) i en uhyre Gjeld, medens den Let-sindighed og Usædelighed, der herskede ved Høfset, og hvorpaa Kongen selv gav Exempel, udbredte Sædernes Fordærvelse og saa blandt Folket.

Paa Ludvigs Tid regjerede i Danmark Christian den Femte, som gav en ny Lovbog, der endnu gjelder. Haabet om at tilbageerobre de under Frederik den Tredie tabte Provindser bevægede Christian til at begynde Krig med Sverrig, hvori Lykken til Lands var afsværlende, men de Danske bestandig seirede til Søs. Især er den store Seir berømt, som Niels Juul vandt i Kjøsgebugt (1677). Ved Freden vandt imidlertid Danmark Intet, hvori Sverrigs Forbundne, den spanske Konge, var Skyld. — Christian den Femtes Søn, Frederik den Fjerde, havde nydt en maadelig Opdragelse og havde næsten Intet loxt, men blev dog ved egne Bestræbelser for at erstatte denne Mangel en af Danmarks bedste Konger. Han gjorde en Mængde nyttige Indretninger, hvoraaf Mange

kostede store Summer; og dog bestyrede han Pengevæsenet saa viseligen, at han ved sin Død efterlod sit Skatkanner ikke alene uden Gjeld men vel forsynet med Penge, og en vel øvet Krigshær. Sin Menneskehærlighed viste han paa den sjønneste Maade ved at gjøre Begyndelsen til at ophæve Vornedskabet eller Bøndernes Livegenstab.

57. Karl den Tolvte i Sverrig.

A. Denne Konge var kun 15 Aar gammel, da han paa-tog sig Regjeringen (1697). Hans tre Naboer, Frederik den Fjerde af Danmark, Peter den Store af Rusland og August den Anden af Polen, forenede sig imod ham, menende, at denne unge Konge ei vilde kunne modstaae deres forenede Angreb, saa at de bekvemt vilde kunne udvide deres Lande paa hans Bekostning: Danmark vilde have det tilbage, som det havde tabt 1660, Rusland og Polen vilde hver have nogle Provindser ved Østersøen. Men de toge Feil.

Danmark begyndte Krig og angreb Karls Svoger, Her-tugen af Holsteen, der vedblev at vise sig fjendtlig imod Danmark. Hurtigt landede Karl med 14,000 Mand paa Sjælland, medens en svensk, hollandsk og engelsk Flaade truede Kjøbenhavn*). Under disse Omstændigheder maatte Frederik slutte Fred (1700), ved hvilken Karl dog tilstod billige Betingelser.

Den hjemme unge Konge drog nu med sine Tropper bort fra Danmark, og gik imod sine to andre Hænder, som imidlertid havde angrebet de Provindser, Sverrig dengang havde paa Østersøens østlige Kyst. Her stod den russiske Keiser Peter den Store med 80,000 Mand ved Staden Narva; mod ham gik Karl med 8000 Svenske og slog ham saa aldeles, at den hele Leir med Penge, Levnetsmidler, Faner og 125 Kanoner faldt i hans Hænder, og mange tusinde Liig bedækkede Bal-pladsen. Årsagen til denne mærkelige Seir var, foruden de

*) Samtalerne ønskede ikke, at Danmark skulde tilbageerobre Staane, fordi de vodig vilde, at begge Kyster af Øresundet skulde behørsles af en og samme Magt.

Svensses og deres Konges store Tapperhed, den Omstændighed, at Russerne, dengang et ganske raat Folk, ikke forstode Noget af Europeærnes Krigskunst, at der herskede Uenighed imellem deres Generaler, og at en sterk Storm med Sneefog stod dem lige i Ansigtet. — Efter denne Sejr (1700) gif Karl imod Kong August af Polen, som han snart forjog og tvang til at afståae den polske Krone til en Aanden. Efter at have tilbragt nogle Aar hermed drog han igjen mod Peter af Rusland, som havde henrettet sig af Karls Graværelse til at erobre de Svensses Provindser ved Østersøen og der anslægge Staden Petersborg (1703), til Tegn paa, at han havde ifinde at beholde denne Grobring. Karl gif dog ikke, som man havde ventet, imod Peter eller imod Hovedstaden Moskau, men derimod ind i det sydvestlige Rusland, fordi Kosakernes*) Anfører Mazeppa, som vilde løsdrive sig fra Keiserens Herredomme, havde lovet ham Understøttelse. I Tillyid hertil gif Karl derhen, men dette blev hans Ulykke. Landet var dengang øde og ubebøet; hverken Veie eller Levnetsmidler var at finde, Kanonerne blev siddende i Moradser, og de overordentlige Anstrengelser foraarsagede Sygdom og Elendighed. Mazeppa kom rigtignok, men Kosakerne havde ei villet følge ham, og saaledes ubebleve baade Forstærkninger og Levnetsmidlerne, som han havde lovet at bringe. Men Karl drog, trods alle Forestillinger, stedse videre. Hen i Efteråret blev Armeens Tilstand i høi Grad sorgelig. En usædvanlig tildig og overordentlig streng Kulde herskede i denne Vinter (1709): Rytterne maatte stige af Hestene for ikke at fryse ihjel, Hænder og Fædder frøs af flere Tusinder, og Skildvagter sandtes døde paa deres Poster. Endelig naaede Kongen, hvis Hær ved disse Missommeligheder var sammensmeltet til det Halve, Staden Pultava, og begyndte at beleire samme; men Keiser Peter kom den til Undsætning med 65,000 Mand, og her leveredes

et Slag, som med Et tilintetgjorde Karls stolte Forhaabninger og gjorde Ende paa al hans sejerrige Fremgang. De Svensses Tapperhed formaaede ikke at modstaae den talrige og usvækkede Fjende: den hele Armee blev enten nedhuggen eller fangen, og Karl flygtede i største Hast og under mange Farer igjennem øde Egne til Tyrkiet, for der at finde Tilflugt og Sikkerhed. Her blev han meget vel modtagen, og paa Sultanens Bekostning blev Alt givet ham, hvad han behøvede til en lille kyrstelig Hoffstat.

B. I Tyrkiet gif nu alle Karls Bestræbelser ud paa at faae den thykiske Regjering til at begynde Krig med Rusland: derved haabede han nemlig at kunne ydmige sin Fjende, og uden at have gjort dette vilde han ikke vende tilbage til sit Rige, som han allerede i flere Aar ikke havde seet. Endelig lykkedes det, og Tyrkerne affendte en stor Hær under Storveziren (den første Minister). Peter gif den selv imøde tilligemed sin Gemalinde Katharina, men trængte, ligesom før Karl, for dybt ind i Fjendens Land, fordi han stoede paa at finde Hjælp der. Han blev omringet af Tyrkerne og var i den mest fortvivlede Stilling, da Katharinæs Snildhed frelsede ham. Hun vidste, at Storveziren var en gjerrig Mand: i al Stilhed sendte hun deraf en Mængde Kostbarheder som en Foræring til ham, og foreslog en Fred paa billige Vilkaar. Tyrken kunde ei modstaae saa vægtige Grunde, og Peter slap ud af denne Knibe paa langt bedre Vilkaar, end han selv havde ventet.

Karl vendte mismodig tilbage til sin Leir, som siden hans Ankomst efterhaanden ved flygtende Polakker og Kosaker var voxet betydeligen. Tyrkerne, som blevé kjede af dette kostbare Besæg, tilkendegave ham, at de onsfede, han reiste bort; men Karl sagde, han vilde det ikke, uden man gav ham 100,000 Tyrker med. Endelig besluttede Sultanen at twinge ham til at reise bort: og da ingen Forestillinger hjalp, lod han til sidst en Hær af 28,000 Mand med ti Kanoner angribe de tilbageblevne 300 Svenske i deres Huse. De øvrige Svenske, som var meget misfornsiede med denne unhyttige og næsten latter-

*) Kosakerne ere et trigerst Folk i det sydlige Rusland, som mest leve af Drægavl. De betale ingen Statter, men ere forpligtede til Krigstjeneste fra deres 20de til deres 60de Aar. De tjene altid i Krigs til Pest.

lige Kamp, overgave sig strax, men Karl med omtrent 50 af sine nærmeste Hæusfolk forsvarede sig fra sit eget Hæus som fra en Fæstning, og slæb fra Binduerne paa Thyrkerne. Disse satte Ild paa Huset, og Karl foer i Spidsen for sine Folk ud af Øren for at begive sig til et Hæus ligeoverfor. Paa Beien snubledes han over sine Sporer, faldt og blev strax afvæbnet af Janitscharerne (de thyrkiske Soldater). Efter i nogen Tid at have levet i et Slags Gangenslab, drog han nu endelig bort med nhe Forærlinger fra Sultanen (1714). Hjemreisen gjorde han igjennem Ungarn og Thysland til Stralsund, en Stad i Pommern, som Sverrig dengang eiede.

C. Efter Slaget ved Pultava havde Danmark og Polen paanh erklæret Sverrig Krig. En dansk Hær havde gjort Landgang i Slaane, men blev slaget af den svenske General Steenbok, som i en Hast havde samlet en Armee af usvede Bonder. Derpaa gif Steenbok til Sverrigs thyske Provindser, hvor han efter slog de Danske, drog derfra ind i Holstein, hvis Hertug havde forbundet sig med Sverrig, opbrændte paa Beien Staden Altona, og fastede sig endelig ind i Fæstningen Tønningen, hvor han blev beleiret af de Danske og tilsidst maatte overgive sig med sin hele Armee. Han selv sad siden som Fange i Castellet i Kjøbenhavn.

Karl var nu i Stralsund, men denne Stad beleiredes af en fjendtlig Hær; da han indsaae, at det vilde være umuligt at forsvare den længere, gif han ombord paa et Skib og kom lykkeligen over Østersøen til Sverrig, som han i 14 Aar ikke havde set. Til Hovedstaden vilde han ikke gaae, den skulde ikke see ham uden som Seirherre. Han var især forbittret paa Danmark, og over dette Rige skulde hans Hævn først gaae løs ved at frataage det Norge. Men her fandt han en Modstand, han ikke havde ventet. Især er den Tapperhed mærkelig, med hvilken Frederikshald forsvarede sig. Karl bemægtigede sig efter tapper Modstand Øyen, men Borgerne flygtede til Fæstningen Frederiksteen, hvorpaa de stak Øyen i Brand, paa det at ikke de Svenske bag Husene skulde finde Skul for Kuglerne fra Fæstningen. De første til at give

Exempllet paa denne sjeldne Opoffrelse vare Brødrene Hans og Peder Colbjørnsen, to Kjøbmænd, hvis Huse først afbrændtes. Karl opgav herefter for det Første Angrebet paa Frederikshald, men havde ifinde at fornhe det end stærkere, naar han først fil sit Skts, som han dagligen ventede, og som allerede var ankommet til Havnens Øyne kilen ikke langt derfra. Da nu den svenske Transportflaade laae der, fil den danske Sohelt Tordenskjold Ordre at passe paa samme. Han meente, det var sikrere at ødelægge den, og besluttede at forsøge det. Dette lykkedes ogsaa, trods den heftige Modstand af Fjendens langt overlegne Magt; den hele Flaade blev deels eroberet, deels ødelagt. Karl maatte derefter opheve Beleiringen. Men i November 1718 rykkede Kong Karl paanh for Frederikshald, og begyndte en ordentlig Beleiring af samme. Øsbegravene vare allerede aabnede, da Kongen om Aftenen den 11te December gif ud for at see, hvorvidt Arbeidet var fredet fremad. Noget efter fandtes han i en af Øsbegravene, løbet op til Ørystværnet, og var død. Et Skud var gaaet ind over det høje Øie og ud igjennem Halsen: han havde trukket sin Kaarde halvt ud som for at forsvare sig. Om han er falden for en Kugle fra Fæstningen, eller dræbt af en af sine egne Folk, er uvist; dog er det Første sandsynligt. — Efter Karls Død sluttedes Fred, hvorved Danmark dog ikke vandt Bethydeligt.

58. Peter den Store i Rusland.

Rusland var indtil denne Thyrstes Regering snarere at betragte som et asiatisch end som et europæisk Land: Indbhængerne vare raae og ubidende Barberer, bestaaende næsten kun af Adelige og slave Bonder, hines Slaver. Czarerne (eller Storhørsterne, Keiserne) regjerede som asiatiske Despoter, men deres Rige indbefattede kun det Indre og det Nordlige af det nuværende Rusland, hvori Moskau var Hovedstaden: de sydlige Dele af Rusland hørte dengang til Thyrkiet, de sydvestlige til Polen, Østersøprovindserne til Sverrig. I hvert Rige kom Peter den Første paa Thronen 1682. I hans Mindrearighed

første hans Søster, den herskelsyge og grusomme Sophia, i hans Navn Regjeringen, hvilken hun havde forsøkket sig ved at bevirket et Oprør af de vilde og raae Strelizer (Livgarden). Da hun ved Hjælp af de samme vilde fortærnede Peter fra Regjeringen, satte han hende i Kloster. Derpaa begyndte han paa det store Værk, som blev Malet for hans hele Livs Bestræbeler, at danne sit raae Folk, afslaffe forældede Skikke og Fordomme, gjøre det bekjendt med Europæernes Haandværker, Kunstslib og Opsindelser, og overhovedet at indføre hos samme europæisk Civilisation. Han anvendte heri baade Underbilsning og despotisk Evang: thi han var hidsig og voldsom i sine Liden-skaber, raa og grusom i sin Brede. For at udvide sine Kund-skaber reiste han selv til Thyskland, England, og især Holland, hvor han lagde sig efter Skibshyggeriet og i Staden Haarlem arbeidede som simpel Tømmermand; thi det var ham især om at gjøre at skaffe sig Rige en Sømagt og Søhandel. Han medbragte til Hjemmet en Mængde Haandværkere, Fabrilanter, Kunstmere og Officerer, som skulle være hans Følks Lærere. Et Oprør af Strelizerne dæmpede han ved sin Hjemkomst fra en anden Reise med frugtelig Strenghed: 2000 blev henrettede, og Corpset blev derefter ophævet. — Peter stilte sig fra sin første Gemalinde og ægtede Katharina, en Datter af en svensk Bonde, først forlovet (eller gift) med en svensk Dragon, efter hvis Død hun var som Huusholderke i Peters Håndling Hrhst Menzikoffs Huus: her saae Peter hende, blev indtagen af hendes Skønhed og ægtede hende. Efter hans Død (1725) blev hun Keiserinde. — Ved den heldige Krig med Karl den Tolte (see § 57) forenede Peter Østersøprovindserne (dog ikke Finland) med sit Rige.

59. Frederik den Anden i Preussen. Katharina den Anden i Rusland.

Preussen havde længe været en af de ubetydeligste Stater i Europa: sin Udvidelse og større Anseelse skyldte det især sine duelige Regenter, og deriblandt den berømte Frederik den Store

(1740—1786). Han erobrede ved to heldige Krige Provindsen Slesien fra den østrigske Keiserinde Maria Theresia. Siden førte han den blodige Syvaarskrig imod Rusland, Sverrig, det thdse Rige, Østrig og Frankrig: hans eneste Allierede var England. Imod denne uhyre Overmagt forsvarede det lille Preussen sig saaledes, at det tilsidst gik ud af Kampen uden noget Tab. Vel blev Frederik enkelte Gange overvundens: men meget oftere vandt han glimrende Seire over Hjendernes langt stærkere Hære. Det ene blodige Slag fulgte paa det andet i denne ødeleggende Krig, og Tusinders Blod fald til ingen Nytte, mest for at tilfredsstille Regenternes Henvigerrighed eller Forsøngelighed. Ved Freden (1763) blev Alt, som det havde været før: men Frederik havde erhvervet sig den velfortjente Verømmelse som sin Tids største Fæltherre. Men ogsaa som Regent var Frederik stor. Efter den ødeleggende Krig havde han dog Penge nok til at afhjelpe det hærjede Lands Nød; han gjorde en Mængde nyttige Indretninger, og fremmede Kunster og Videnskaber. Hans utrættelige Virksamhed satte ham i stand til at bære Omsorg for de mindre som for de større Anliggender. Nabnlig hævede han den preussiske Krigsmagt til en saadan Høje, at den lange ansaaes for den første i Europa i Henseende til Disciplin og Udrustning. Forresten var Frederik i mange Dele despotisk og vilkaarlig: og de Midler, ved hvilke han udvidede sine Lande, var ikke altid redelige eller hæderlige (saaledes tog han tilligemed Rusland og Østrig uden nogensomhelst Ret en Deel af Kongeriget Polen).

Paa Frederiks Tid kom Keiserinde Katharina den Anden paa Ruslands Throne ved at lade sin Mand, Keiser Peter den Tredie, afsætte, hvorefter han blev myrdet i Fængslet (1762). Hun regjerede med stor Dygtighed og Klugslab, gjorde en Mængde nyttige Indretninger, og fortsatte overhovedet hel-digen det af Peter den Store begyndte Værk, Russernes Dannelse og Fremskridt i Oplysning. Forresten var hendes Charakter ikke agtværdig. Hun erobrede ved to heldige Krige store Landstrækninger fra Tyrkerne. I Forbindelse med Preussen

og Østerrig oploste hun Kongeriget Polen, hvor længe borgerlige Uroligheder havde hersket; disse tre mægtige Råboer tilreve sig nemlig uretfærdigen hver en Deel deraf, indtil endelig den støtte Levning af dette ulykkelige Rige delestes imellem dem (1795).

60. Europeernes Besiddelser i Amerika og Asien.

Det er ovenfor (§ 47, C) fortalt, hvorledes Spanierne erobrede store Landstrekninger i Amerika: siden fortsattes disse Erobringer saaledes, at Spanierne eiede næsten hele Sydamerika og den sydlige Deel af Nordamerika, navnlig det frugtbare og solvrige Mexiko. Uhøre Masser af Guld og Sølv hentedes fra Bergværkerne i disse Lande: derimod forsenkte Spanierne enhver anden Næringskilde baade i Amerika og i deres eget Land, hvorfaf fulgte, at begge forarmedes, trods de store Rigdomme, der uophørligen hentedes op af Jordens Skjøb. Vigeledes gif det med Braslien, som Portugiserne havde taget i Besiddelse. Saavel disse som Spanierne behandlede Colonierne vilkaarlig og uretfærdigen: de maatte ikke høbe deres Forsonenheder fra Moderlandet, mange af dem turde de ikke engang selv frembringe eller dyrke, og deres Producter maatte de kun sælge til Moderlandet. En Folge af dette Træk, saavel som af andre udvortes Omstændigheder, blev, at disse Colonier i den nære Tid (1809—1826) alle have løsrøvet sig, saa at Spanien og Portugal have mistet alle deres Besiddelser paa Amerikas Fastland. Colonierne danne nu egne Stater: Braslien og (efter mange Omvejslinger) nylig Mexiko ere blevne til to Keiserdømmer, i Mellem- og Sydamerika er opstaet endael RepUBLIKER.

Englænderne havde tidlig begyndt at anlægge Colonier i Nordamerika, og under Religionsstridighederne vare Mange udvandrede hertil. Colonisterne fandt ikke her, som Spanierne i Peru og Mexiko, et velbefolket og dyrket Land; de maatte skaffe

sig Plads i et uhøre Bildnis ved at rydde Skovene og opdyrke Landet, og derhos maatte de udholde haarde Kampe med de trængende og blodgjerrige Vilde. Efterhaanden seirede imidlertid deres Mod, Udholdenhed og Arbeidsomhed over alle Hindringer, de hævede sig lidt efter lidt til Velstand ved Agerdyrkning og Handel, og store Stæder fremblomstrede. Colonierne havde tidligere ingen Skatter betalt til Moderlandet: men nu forlangte Regjeringen, at de skulle betale visse Afgifter ligesom de øvrige Dele af Riget. Colonisterne vilde ikke gjøre dette, førend man tilstod dem Ret til at sende Deputerede til det engelske Parliament: men dette vilde man ikke indrømme. Regjeringen forlangte en Afgift af Thee og af stemplet Papiir: denne vilde man ikke erlægge, men forpligtede sig derimod indbyrdes til ikke at bruge nogen af Detene. Endelig vilde Regjeringen bruge Magten; herover udbrød en Opstand og Krig, i hvilken Colonierne fik Understøttelse af Frankrig og Spanien. Georg Washington, en ødel og tapper Mand, anførte Amerikanernes Tropper: foruden ham havde den øde Benjamin Franklin stor Fortjeneste af sine Landsmænd. Englænderne sendte flere Hære, især af thyske Leietropper, som de havde taget i Sold, over til Amerika. Disse seirede vel ofte over Amerikanernes uddisciplinerede om end tappre Skarer; men England maatte dele sin Magt paa flere Steder, og Kampen i saa fjerne, øde og tildeels ubekendte Egne medførte store Banskeligheder. Ved Freden (1783) maatte England erkende de nordamerikanske Staters Uafhængighed.

Imedens England tabte saa Meget i Amerika, fik det Erfatning i Asien. En Deel af Østindien tilligemed den store Stad Kalkutta erobredes, og siden have Englænderne bemægtigt sig næsten hele dette rige og skønne Land.

61. Den franske Revolution 1789.

A. Ved Ludvig den Fjortendes uophørlige Krige og hans Høfs glimrende Pragt, derved ved den elendige Bestyrrelse og de skæckelige Misbrug, som fandt Sted under hans Efterfølger, den svage og vellystige Ludvig den Femte, var

Frankrig kommen i en uhyre Gjeld. Borger- og Bondestanden var nedtrykt og forkuet; al Magt og næsten al Grundeidom var i Hænderne paa Adelen og Geistligheden. De Fornemmere og Høiere af begge disse Stænder havde længe gjort sig forhadte ved deres Overmod og Lastefuldhed: intet Under deraf, at den øvrige Deel af Folket attraaede en Forandring og med Harme har det nærværende Lag. Flere begyndte nu at skrive om disse uheldige og ubillige Forhold og ligefrem at høre, at Lovene burde være lige for Alle (hvilket dengang rigtignok ingenlunde var Tilfældet). Men destovarre gif denne Frihed i Tankemaaden i andre Henseender over til Toiletløshed. Nejgjeringen havde længe gjort sig foragtet ved sin egen Sledeth: Mængden gif herved let over til at ringeagte al menneskelig Ørvighed overhovedet. Vittige Skribenter havde angrebet Tidens Overtro og falske Lærdomme samt Geistlighedens Urværdighed: herfra gif Mange over til at foragte al Religion og især til at nægte Christendommens Sandhed. Saadan var Stemningen hos det franske Folk, da Ludvig den Sextende, en god og vel-sindet men svag Mand, kom paa Thronen: af disse Omstændigheder forklares de store Omvæltninger og voldsomme Udskieleser, som nu foregik.

B. Finanserne var i en saadan Forvirring, at Regjeringen ikke længere vidste nogen Udvei. Man sammenkaldte da, skjønt Hoffet nödigen vilde dertil, en Nationalforsamling af 1200 Deputerede fra Rigets forskellige Dele. I denne Forsamling sik Borgerstanden snart Overhaand: den foretog nu, trods Hoffets og de to andre Stenders heftige Modstand, mange yderst vigtige Forandringer, blandt Andet den, at Kongemagten blev indskrænket, og at Adel og Geistlighed mistede deres Forrettigheder. Voldsomme Oprin foregik i Paris, og alt nu (1789) flod Blod; navlig erobredes Bastille, en Fæstning og Statsfængsel i Paris, hvor mange uskyldige Mennesker under de tidlige Konger havde vansmægtet. Commandanten blev myrdet, hans Hoved baaret paa en Stang omkring i Byen, og Bastille blev jævet med Jorden. Siden drog Pøbelen i et Antal af flere Tuseinde, hvori blandt mange

Qvinder, til Bhen Versailles, hvor Hoffet under de senere Konger havde op holdt sig, stormede Slottet og tvang Kongen tilligemed Hoffet til at flytte til Paris, hvor han tog Bolig i Slottet Tuilerierne. Disse voldsomme Oprin bewirkede, at Kongens Brodre og en Mængde Adelige flygte ud af Landet og opfordrede Nabohyrsterne til at ile Ludvig til Hjælp. Kongen selv forsøgte at flygte, men blev indhentet og fort tilbage. — Imidlertid blev det Partie, der fra først af havde haft Magten i Nationalforsamlingen, og som vilde, at Frankrig skulle være et indskrænket Monarchie, efterhaanden overvældet af dem, der vilde have en Republik; af disse var Jacobinerne de hæftigste og voldsomste. De strækkeligste Oprin foregik: Pøbelens Ansørere herskede, og myrde Enhver, der mistænktes som „Kongeliginden“. Østrig og Preussen lode vel en Hær rykke ind for at befrie Ludvig og gjenoprette Kongens Magt, men denne Hær blev slaget. Republikanerne og Pøbelen i Paris, ophibsede ved den Fare, der havde truet Staden, og forstørrede med 20,000 Mand, som fra Marseille var drague til Paris, stormede (den 10de August 1792) Slottet, nedfæblede Schweizergarden, mishandlede Kongen og Dronningen Marie Antoinette, en østrigsk Prinsesse, som var meget forhadt, samt førte dem derpaa begge i Fængsel. Den frihedsindede men redelige Lafahette, som tidligere havde tjent i Nordamerika og nu var Ansører for Nationalgarden (Borgervæbningen), vilde i Spidsen for endel Tropper befrie Kongen, men Soldaterne vilde ikke følge ham, og han måtte flygte over til den østrigiske Armee. Det gif nu med forfærdelig Grusomhed ud over de mange tusinde Fanger, med hvilke Fængslerne var opfyldte. Hver Dag henrettedes flere af dem: men det varede dog den blodgjerrige Pøbel for længe. Man besluttede at myrde dem paa een Gang. Pøbelen samlede sig den 2den September, 20,000 Mand sterk (skjønt de, der egentlig vare virksomme, ikke vare nær saa mange), og drog til Fængslerne. Man spurgte i Hast de Fremkalde om deres Navn, anstillede for et Syns Skyld et Slags Vorhør, og overgav dem derpaa til Morderne, der strax faldt over dem. Dette Myrderie vedvarede

de følgende Dage, og idet mindste 3000 Mennesker, Mænd og Kvinder, Gamle og Unge, flagtedes saaledes. En Prindsesse af Kongefamilien, som tilmed før var almindelig beundret for sin Skønhed og Velgjørenhed, blev myrdet paa den grueligste Maade: man nedslag hende med Sabelhug og Kølleslag, stak hendes Hoved paa en Landse og bar det igjennem Gaderne, imedens Kroppen slæbtes bagefter i et Reeb; en Slagter huggede Hjertet i Stikket, falbød det og kastede det for Hundene!

Imidlertid sad den ulykkelige Konge i Fængsel og ventede sin Dødsdom; thi at dette vilde blive hans Død, forudsaae han. Hans Forsvar frugtede heller Intet for Dommere, der forud havde bestemt hans Skæbne: han blev dømt til Doden og henrettet i Januar 1793. Året efter faldt Dronningens Hoved for Bøddelsen.

C. Frankrig blev nu en Republik, og efterat de mere sindige og retskafne Republikanere vare ryddede af Beien, kom Magten i Hænderne paa de grusomste og frygteligtste Mennesker, som udøvede det utsædelige Thrannie. De mørkeligste var Gudsformægteren Danton, den affælge Marat og den blodtørstige Robespierre. Den christelige Religion erklæredes affkaffet, og Hornstenen skulle være deres Gudinde! Blodet flod i Stromme, thi et Ord, en Mine var nok til at gjøre En mistænkelig, og at anklages var næsten det Samme som at fordommes; hele Folket af Mennesker henrettedes paa een Gang, og Jorden kunde ikke driske det Blod, der blev staaende ved Resterstederne. I de Stæder i det øvrige Frankrig, der havde gjort Opstand imod Nedstelsregjeringen i Paris, navnlig i Lyon, stillede man Slagtoffrene i Kæller og nedfjord dem med Kanoner. Den samme frygtelige Kraft viste Regjeringen imod sine udvortes Fjender. Armeer staktes, og Penge til deres Underholdning tilveiebragtes, som ved et Tysleslag: thi Enhver uden Undtagelse maatte gaae i Krigen, og der spurgtes ikke om, hvor mange Tusinde der faldt, naar blot en Fordeel vandtes over Fjenden; men Døden var den vis, som vægrede sig ved at gribe til Vaaben eller at hengive Penge og Gods. Af hine Tre blev Marat dræbt af en ung Pige, som haabede derved at

befrie Fædrelandet fra Thranniet; Danton blev henrettet af Robespierre, hvorpaa under dennes Enevælde Skrællen steeg til det Høieste. Endelig blev denne anklaget: det kom til en blodig Kamp imellem hans Tilhængere, den vildeste Pøbel og de mest Rasende af Folkepartiet, paa den ene Side og de rolige Borgere samt Tropperne paa den anden Side. Til sidst blev Robespierre greben og henrettet. Herefter foregik en Forandring i Regjeringen, og større Orden og Ro vendte tilbage: dog fandt endnu mange voldsomme Optrin Sted.

62. Napoleon Bonaparte.

A. Denne overordentlige Mand var født (1769) paa Den Corsica. Han var en Son af en Adelsmand uden synderlig Fortune: han udmarkede sig allerede tidlig ved sine sjeldne Kundskaber, sin ualmindelige Vand og dybsindige, alvorlige Charakteer. Han begyndte som Lieutenant, men steeg siden, som det i Revolutionens Dage skete med Mange, hurtigen fra den ene Grad til den anden. Først udmarkede han sig ved Tilbageerobringen af den vigtige Stad Toulon, hvilken Engländerne havde bemægtiget sig. Derpaa blev han udnævnt til General over den franske Armee i Italien. Republikken var nemlig efterhaanden kommen i Krig med det halve Europa; thi Fyrsterne, som frugtede lignende Uroligheder i deres egne Lande, ønskede at undertrykke Revolutionen i Frankrig, og paa den anden Side udfordrede de Franske, saasnart de mærkede dette, dem selv til Kampen ved driftige Krigserklæringer. Krigen var i lang Tid ført med afværende Erfle, dog var Seirenen oftest paa Franskmændenes Side, som havde erobret Belgien og Holland, hvor en Republik oprettedes. Siden vare de mindre heldige: Regjeringen var uenig og kraftløs, Armeerne manglede ofte det Nødvendigste. Især var dette tilfældet med Hæren i Italien, da Napoleon, dengang 26 Åar gammel, udnævntes til dens Overgeneral. Han vidste snart at gjenopvække Soldaternes Mod og Fyrighed: „I mangle Alt,” sagde han til dem; „baner Eder Bei til Mailand, og I have Alt.“ Ved flere blodige

Slag, i hvilke han viste ligesaa stort Mod som Duelighed, overvandt han aldeles Frankrigs Fjender her, saa at de italienske Fyrster efterhaanden sluttede Fred med Republikken, og ligeledes Østerrig (1797): ved Freden (i Campoformio) maatte dette assaet til Frankrig Belgien og Mailand, hvorimod det sikret det Meste af den forrige Republik Venetien, som havde begyndt Krig med Frankrig. Med Preussen og Spanien var allerede tidligere (1795) sluttet Fred (i Basel): Preussen afgjorde Alt, hvad det eiede Vest for Rhinen, men skulde have Erstatning derfor ved en almindelig Fred. Ikkun med England vedblev Krig: men disse to mægtige Fjender kunde ikke ret komme til at angribe hinanden, fordi Frankrigs Flaade ikke var den engelske vojen, og Englaenderne paa den anden Side Intet kunde udrette tillands imod de Franse.

B. Napoleon vendte efter sine glimrende Sejrvindinger, da Freden var sluttet, tilbage til Frankrig, hvor han blev hilset med umaadelig Jubel og var Gjenstand for hele Nationens Beundring: thi Alle tilstrekke med Rette ham de bundne Seire. Regjeringen, i Spidsen for hvilken dengang stode 5 Mænd under Navn af Directeurer, var flink og over al den Hæder, som vistes den forgudede Helt: den ønskede derfor at give ham Beskjæftigelse andetsteds, og dette stemmede med Napoleons eget Ønske, da han derved vilde kunne erhverve ny Hæder. Imedens det nu offentliggen forlyndtes, at man tænkte paa en Landgang i England for endelig at ydmige denne Republikkens haardnakke Fjende, udrustede man paa samme Tid en Flaade, og en Hær paa 36,000 Mand samledes ved Middelhavets Kyst. Man havde nemlig udkastet den driftige Plan at erobre Egypten og Syrien og gjøre samme til en fransk Colonie, for derved at beherske Europas Handel med Asien samt, i Forbindelse med Englaenders Fjender i Ostindien (navnlig Maratternes Fyrste Tippo Saib), at tilintetgjøre det engelske Herredomme i dette Land. Napoleon gik da (1798), uden at Nogen vidste Malet for Toget, ombord, erobrede paa Veien Den Malta og landede i Egypten: den engelske Flaade, som under Nelson skulde passe paa ham, undgik han heldigen.

Egypten behersedes dengang under tyrkisk Høihed af Mamelukkerne, et Soldaterfolk, som udgjorde et talrigt og fortæffligt Rytteri og havde undertrykt de gamle Indbyggere. Napoleon slog Mamelukkerne og undertvang Landet, hvor han indrettede Alt paa fransk God. Derpaa drog han gjennem Ørkenen ved Suez ind i Syrien, hvor han vel erobrede nogle Stæder og slog en tyrkisk Hær, men dog, især formedest Sygdom og Mangel, snart maatte bestemme sig til at gaae tilbage til Egypten. Her var imidlertid den franske Flaade bleven ødelagt af Nelson i Slaget ved Abukir, hvorved Hæren var ofslaaren fra Frankrig. Paa Efterretningen om Tingenes Tilstand i Europa besluttede nu Napoleon at ile hjem, og med sin sædvanlige Lykke undgik han de engelske Skibe i Middelhavet.

C. Under Napoleons Træverelse havde Rusland, Østerrig, England og Tyrkiet etter begyndt Krig med Frankrig og denne førtes yderst uheldigen for Republikken. Allerede vare de i den første Krig gjorte Erobringer tabte, Armeerne vare oploste eller modløse, og i hele Landet herskede Mismod og Misfornielse med den ubuelige og dog vilkaarlige Regjering, da Napoleons Tilbageløft forandrede Alt. Han blev overalt modtagen med stor Jubel, fordi Alle betragtede ham som den Mand, der kunde frelse Staten. Da han kom til Paris, besluttede han med Magt at forandre Regjeringen. Da han trædte ind i den Sal, hvor Raadet var forsamlset, raaabte man: „Ned med den Dictator, bort med Tyrannen!“ En skal endog have stødt efter ham med en Dolk. Derpaa begav han sig bort, men lod et Øieblik efter bevæbnede Soldater under Trommesslag rykke ind i Salen og med Vajonetterne drive Raadets Medlemmer ud af samme. Herefter indsattes tre Consuler, som skulde bestyre de offentlige Anliggender: dog havde den første Consul næsten al Magt, og denne var Napoleon.

Orden og Ro vendte nu tilbage, og Alt fik et fornhet Liv. Men Rigets Grundser truedes af de seirrige Fjender, og mod dem var hurtig Hjælp fornøden. Imod de østerrigske og thyske Hære, som stode ved Rhinen, sendtes den tappre og erfarte General Moreau, imedens Napoleon selv samlede en Armee, med

hvilken han vilde ile til Italien: her havde nemlig Russerne og Østerrigerne aldeles slaet de Franske og indsluttet Levningerne af deres Hær i Genua. For at komme til Italien, maaatte han drage over Alperne, ad en Vei, som allerede for den enkelte Vandrer er besværlig, men paa hvilken det skulde synes umuligt at komme frem med Heste, Kanoner, Ammunition og Levnetsmidler. Men ligesom forдум Hannibal vidste Napoleon at overvinde alle Hindringer. Kanonernes Lavetter blevet tagne fra hinanden og læssede paa Mønkesler; Ammunitionen blev pakket i smaa Kasser og transporteret paa samme Maade. Kanonerne blevet lagte i udhulede Træstammer og saaledes stæbte op ad Øjergene af Mønkesler; men nedad kunde de kun bringes ved Menneskehænder. Til hver Kanon behøvedes 100 Mand: i Begyndelsen sikl man for høi Belægning Vænderne i Egnen der til, siden vægrede de sig, og Soldaterne udførte det da selv. Nedstigningen var endnu vanskeligere end Marschen opad, men nu skyldedes Soldaterne ved den nære Udsigt til at have overvundet Besværlighederne og ved Synet af det sjonne Italien, der laae for dem*). Saaledes kom Napoleon ned paa Norditaliens Sletter, førend de østerrigiske Generaler endnu ret vilde troe Rygten om, at han var paa Marschen imod dem. Her vandt Napoleon det store og afgjørende Slag ved Marengo

*) Nør var imidlertid det hele Foretagende strandet paa en tilsyneladende ubetydelig Hindring. I en Dal, som de skulde passere, og igjennem hvilken kun gif en eneste ordentlig Vei, laae en svær Hæftning, som ved sin Beliggenhed var uindtagelig og dog var isand til at gjøre enhver Fremtrængslen ad Væten umulig. Man fandt endelig en Øjergård, ad hvilken man kunde omgaae hin Hæftning: men Artilleriet kunde paa ingen Maade føres ad samme. Man maaatte da strive til det farlige Voreskytte, i Nattons Mørke at føre det forbi Hæftningen, fra hvilken man, dersom man opdagede det, let kunde ødelægge samme. Artilleristerne belagde Væten i nærheden af Hæftningen med Halm o. d., omvandt Kanonerne med Hamp, for at de ikke skulde gjøre Larm, og stæbte dem derpaa i den dybeste Stillehed forbi Hæftningen, hvorfra man kun syrede enkelte Skud, da man ikke vidste, om virkelig Nogen i den mørke Nat passerede henad Væten.

(1800), hvorefter han efter tvang Østerrig til Fred (i Luneville, 1801) omtrent paa samme Villaaer som efter den første Krig. Øvre Italien blev til en med den franske forbundne Republik, den Cisalpiniske. Efterhaanden sluttedes ogsaa Fred med de andre Magter, og Europa nød en kort Tid Ro, som det længe ikke havde haft.

63. Napoleon som Keiser.

A. Republikens Tid var nu forbi i Frankrig. Den største Deel af det franske Folk ønskede kun Ro og Sikkerhed, men indsaae tillige, at denne ikke lod sig vente, førend en stærk Encherfer, som kunde holde de urolige Partier i Tømme, kom i Spidsen for Staten. Man var allerede blevet saa vant til at betragte Napoleon, hvis Virksomhed og Indsigt i den fredeelige Bestryrelse af Landet var ligesaa overordentlig som hans Tapperhed og Genie i Krigens Førelse, som den Mand, paa hvem Alt kom an. Man var dersor i det Hele veltilfreds med, at Napoleon i Aaret 1804 lod sig udraabe til Keiser i Frankrig og Aaret efter til Konge i Italien, som den cisalpiniske Republik nu blev kaldet. — Som Keiser førte Napoleon en Række af Krige med glimrende Held, og hævede Frankrig til en Magt, som det aldrig før havde haft. Skild i disse Krige var paa den ene Side Napoleons Ergjerrighed og den Hærstyrke, hvormed han forlangte, at Alt skulde underkaste sig hans Willie, paa den anden Side de øvrige Magters Bestrebelsler for at knælle hans Magt. Midt under disse Krige fandt Napoleon Tid til at bestyre sin vidstofte Stats indre Anliggender fortæffeligen: Landeveje, Broer, Havn og Bygninger anlagdes, og Haandværker og Kunstsmed tog et mægtigt Opsving, imedens rigtignok Søfarten og Søhandelen ødelagdes ved Krigen med England. Armeen blev den første i Verden, og den ansaae sig selv for uovervindelig under Keiseren, der altid selv anførte den: Nationen berusedes af den Hæder og Glads, som de idelige Sejrvindinger bragte over den, Alt

til en militair Form, og krigsråd Versammelse blev Maaret for Alles Streben.

B. Krig med England var allerede udbrudt 1803, og i Slaget ved Trafalgar (1805) ødelagde Nelson den franske Flåde, men faldt selv i Slaget. Med England forenede sig (1805) Rusland, Østerrig og Sverrig. Men Napoleon slog og fangede en stor østerrigsk Hær ved Ulm, erobrede Wien og seirede over Russerne og Østerrigerne i det blodige Slag ved Austerlitz. Ved Freden i Presburg (1805) maatte Østerrig afståe flere Provindser. Derpaa blev (1806) det thdske Rige ophevet: den hidtilværende thdske Keiser, Erkehertug i Østerrig, antog Titel af østerrigsk Keiser. Derimod forenede endel Stater i det vestlige og sydlige Tyskland sig til en Forbindelse, kaldet Rhins forbundet, under Frankrigs Beskyttelse. — Preussen havde hidtil ikke understøttet de mod Frankrig forbundne Stater, men under den sidste Krig havde det antaget en truende og lurenude Stilling imod Frankrig. Napoleon ønskede en Lejlighed til at straffe det, og denne gav Preussen ham selv, da det, i Tilsit til den gamle Krigshæder fra Frederik den Andens Tid og med overmodig Foragt for sin frugtelige Fjende, erklærede ham Krig: Napoleon slog og fangede den største Deel af den preussiske Hær ved Jena og Auerstädt (1806), seirede over Preusserne og Russerne ved Friedland og tvang Preussen til Freden i Tilsit (1807), i hvilken det mistede Halvdelen af sine Lande (navnlig Alt Vest for Elben). Heraf samt af det Meste af Hannover (der var erobret som tilhørende det engelske Kongehus) dannedes Kongeriget Westphalen, som Napoleon gav til sin hngste Broder Jerome (Hieronimus). Allerede tidligere havde Napoleon gjort sin Broder Ludvig til Konge i Holland, sin Broder Joseph til Konge i Neapel. Nu overgav han dette Rige til sin Svoger Murat, hvorimod Joseph skulde være Konge i Spanien, hvis Konge havde afstået sin Throne til Napoleon (1808). Men Spanierne vilde ikke finde sig heri: ophidsede af Geistligheden og understøttede ved engelske Penge og Tropper gjorde de en haardnakket Modstand. Napoleon drog imod

dem med store Hære og overvandt dem i flere Slag: men Kampanjen fortsattes i Viergegnene, og mange tusinde Franskmænd fandt deres Grav i Spanien, uden at Landet blev undertvunget. — Da Østerrig paanh erklærede Krig, erobrede Napoleon efter Wien, seirede i flere blodige Slag og tvang Østerrig ved Freden i Wien (1809) til at afståe Mere end nogensinde før. Kort efter blev Holland og hele det nordvestlige Tyskland indlemmet i det franske Keiserdomme, som nu strakte sig fra Postoden til Østersøen, foruden at næsten det hele Europa, med Undtagelse af England og Rusland, i Grunden var afhængigt af samme.

C. I Året 1810 giftede Napoleon sig med Marie Louise, en Datter af Keiseren af Østerrig, og hans Magt stod dengang paa sin høieste Spidse. Men den var sit Falb nærmere, end de Fleste troede. I Året 1812 erklærede Napoleon Rusland Krig, fordi det ikke vilde lukke sine Havarne for Engleanderne: da nemlig den franske Flåde var overvunden af Engleanderne, og Napoleon ikke paa anden Maade kunde komme til at slade disse, stræbte han at ødelægge dem ved at udelukke dem fra al Handel med Faslandet. Med en uhøre Hær deels fra Frankrig, deels fra Østerrig, Preussen og de øvrige Stater, som af Tvang vare forbundne med ham, drog Napoleon sildig ud paa Sommeren ind i Rusland, og trængte efter flere vundne Slag frem indtil Moskau. Her haabede han at finde Levnetsmidler og at kunne lægge sin Hær i Winterqvarter. Men den russiske Gouverneur Rostopchin stak Moskau i Brand for at forhindre dette, og Napoleon blev nødt til at tænke paa Tilbagetog. Dette blev i høi Grad sorgeligt. En usædvanlig tidlig og streng Winter medførte en frugtlig Kulde: Soldaterne, som ikke vare vante til et saadant Klima, segnede i tusindvis døde omkuld af Mangel og Kulde, eller nedfabledes af de forfølgende Fjender; og da Napoleon med nogle Faa i skyndsom Flugt var reist iforveien og ilede til Frankrig, laae den største Deel af Hæren, over 300,000 Mand, ihjelfrossen paa Ruslands Sneemarker.* — Af dette

*) Et af de forfærdeligste Optin i dette sorgelige Tilbagetog var Over-

Uheld besluttede de andre Magter at benytte sig til at knuse Napoleons Overmagt: efterhaanden erklærede Preussen, Østerrig og de øvrige thdske Stater ham Krig, og allevegne reiste Folkene sig i Masse for at losvise sig fra det franskeлаг. Napoleon havde imidlertid samlet nye Hære, marscherede ind i Thyskland og seirede flere Gange over de allierede Armeer: endelig afgjordes denne uhyre Kamp ved Leipzig (i October 1813), hvilket Slag de Franske tabte, tildeels dog formedelst Uheld og Forræderie. Napoleon trak sig med Levningerne af Armeen tilbage til Frankrig, hvor flere blodige Slag leveredes. Det var imidlertid neppe lykkedes de Allierede at overvinde ham, naar ikke et mægtigt Partie i Frankrig selv havde været imod ham: deels vare ikke alle hans Generaler ham virkelig hengivne, deels ønskede et talrigt Partie en friere Forfatning, imedens det vel vidste, at Napoleon ikke vilde kunne finde sig i en Indskænking af sin Magt. Endelig kunde Napoleon ikke længere gøre Modstand: han nedlagde Regjeringen, hvorpaa Den Elba anvistes ham til Opholdssted. Derpaa blev Ludvig den Attende, en Broder til Ludvig den Sextende, Konge i Frankrig, hvilket Land fil en constitutionel Regjeringsform. Den første Fred i Paris endte Frankrigs Krig med Europa (1814).

D. I Wien samledes nu en Congres eller Forsamling af Keisere, Konger og andre Hyrster, eller deres Gesandter, for at ordne Europas Anliggender. Imedens denne var samlet, forlod Napoleon, bevæget deels ved den i Frankrig almindelige Misforniselse*), deels ved den paa Congressen herskende

gangen over Floden Berezina i det vestlige Rusland. Man fulde passere Floden paa 10 Dører; og da Hjernen bestigen forfulgte, vilde Enhver først over. Trængselen var ubeskrivelig, og Russerne fik med Kardæscher mitb ind i samme. Den Enne stodte den Anden i Vandet, Mange knustes under Vogn og Kanoner, eller traadtes tydel af Heste, med Andre gik Ifen, paa hvilken de søgte at komme over, itu. Her omkom 10,000 Mennesker, af hvilke 5000 druknede; 13,000 blevne tagne til Fanger.

*) Den udvandrede Adel, som nu var vendt tilbage, fremkom med sine

Uenighed, pludselig Elba, og landede med nogle faa hundrede Mand paa Frankrigs Sydlyst. De Tropper, der blev sendte imod ham, gik over til ham; allevegne modtoges han med aabne Arme, Ludvig den Attende maatte flygte, og Napoleon holdt sit Indtog i Paris. Paa Efterretningen herom sluttede Hysterne en ny Forening imod Napoleon og afviste hans Fredsfortrag. Napoleon satte sig da i Spidsen for sin Hær, og seirede i flere Trafninger over sine Fjender. Men i det store Slag ved Waterloo eller Belle Alliance (14de Juni 1815) blev han efter en frugtfulg Kamp overvunden af den preussiske General Blücher og den engelske General Wellington. Han ilede til Paris, og søgte derfra at komme bort til Nordamerika: da dette ikke lykkedes, overgav han sig frivilligen til Englandsnerne. Han blev imidlertid ikke behandlet med den Høimodighed, som han havde gjort Negning paa. Han blev ført til Den St. Helena, hvor han holdtes i Fangenstab indtil sin Død den 5te Mai 1821. Ludvig den Attende blev igjen Konge i Frankrig. Derefter sluttedes den anden Fred i Paris, hvorved iblandt Andet bestemtes, at en fremmed Hær af 150,000 Mand skulde i 5 Aar holde endel franske Grænsefestninger besatte (den forblev der dog kun i 3 Aar).

I følge Wienercongresens Bestemmelser blev Frankrig indskænket til de Grænder, det havde haft for Revolutionen. Østerrig og Preussen fil de tabte Lande igjen eller rigelig Erstatning for samme: saaledes fil Østerrig en stor Deel af Øvreitalien. Neapel*) og Spanien fil deres forrige Konger igjen. Belgien og Holland forenedes under en fælles Konge. Endel af Polen blev gjort til et eget Kongerige, men overgivet til Rusland. Thyskland blev en Forening af 38 Stater, som i deres indre Anliggender skulde være selvstændige, medens deres udvortes eller fælles Anliggender skulde afgjøres ved deres

gamle Fordringer, og det herskende Partie stræbte at bringe den Tilstand tilbage, som havde været før 1789: Armeen og Napoleons Generaler behandles med Ringeagt.

*) Da Murat forsøgte at gænereobre Neapel, blev han fangen og dødt.

i Frankfurt a. M. samlede Gesandter. Dette var det thyske Forbund.

64. Danmark under Christian den Syvende og Frederik den Sjette.

A. Christian den Syvende besteg Thronen 17 Mar gammel og øgte fort efter den sextenaarige Caroline Mathilde, en engelsk Prinsesse. I Begyndelsen af Christians Regierung havde hans Røge Struensee stor Indflydelse hos ham. Han blev efterhaanden Minister, Greve og til sidst saa godt som Konge, da Christian, der var svag paa Sjel og Legeme, gav ham Fuldmagt til at handle vindskrænket i sit Navn. Struensee foretog mange Forandringer, hvoraf nogle fortjente Noes, andre derimod mindre. Hans mange Hjælper bevirkeade endelig, at han blev fængslet og anklaget som Majestatsforbryder samt for at have misbrugt Kongens Tillid; han blev tilligemed sin Ven Grev Brandt henrettet (1772). Efter ham fulgte Enkedronningen, Kongens Moder, Juliane Marie, og Ministeren Guldborg stor Indflydelse, men efter sin Confirmation tog Kronprinds Frederik Deel i Statsbestyrelsen, og forestod samme i Forbindelse med den fortrefelige Grev Andreas Peter Bernstorff, Grev C. F. D. Reventlow og Christian Colbjørnsen. Ved disse Maands Undersøttelse begyndte Kronprinds Frederik det Værk, han siden som Konge troiligen fortsatte, og som har givet ham et evigt Krav paa det danske Folks Taknemlighed: at forbredre Bondestandens Kaaer. Mangfoldige trækkende og ubillige Lovbestemmelser bleve opført, Selviendom fremmedes, og endelig opførtedes Stavnsbaandet, der herslede i Danmark ligesom Livegenkabet*) i Hertugdømmerne.

*) Den livegne Bonde var personlig usri og hørte til Godset, saa at han ikke turde forlade det, men var underlaadt Godseierens vilkaarlige Behandling. Ogsaa Fruentimmerne var livegne, medens Stavnsbaandet kun angik Mændene. Dette bestod i, at Bonden ikke turde forlade sin Hjemstavn, uden forsaaadt Godseieren sam-

Danmarks Handel og Skibsfart blomstrede paa den Tid overordentlig, fordi det var neutralt under Krigen mellem England og dets Colonier (§ 58) samt disses Allierede, og senere under Revolutionskrigene. Men da England siden vilde indstrænke Handelsfriheden, sluttede den danske Regierung, for at sikre samme, en Forbindelse med Sverrig og Rusland. England udsendte da en betydelig Flaade under Admiralerne Parker og Nelson, som angreb den ved København liggende Forsvarsflaade*) og ødelagde samme ved det blodige Søslag den 2den April 1801, men efter en Modstand, der hædrer de danske Skrigeres Navn, og som var saa heftig, at en stor Deel af den engelske Flaade efter Slaget var i en elendig Forfatning. Da imidlertid Sverrig og Rusland ikke opfyldte deres Forpligtelser ifolge Forbundet, var Danmark nødt til at give efter for Englands Fordringer.

I Aaret 1807, da Napoleon havde overvundet Rusland og Preussen, frygtede England, at han skulle forlange den danske Flaade udleveret til sig for at bruge den imod England, og besluttede derfor at forekomme ham; huin Frygt kunde dog naturligvis ikke berettige det til en saa uretfærdig og voldsom Fremgangsmaade, som den, det anvendte mod Danmark. En betydelig Flaade og Hær affendtes og gjorde Landgang paa Sjælland, der var blottet for Tropper, da Hovedmagten laae i Holstien. Englænderne fordrede Flaaden udleveret, og da dette blev afflaaet, rykkede de for København og bombarderede Staden i tre Dage (3—5te Septbr.) saa voldsomt, at en stor Deel af samme blev lagt i Aske, hvorpaa den maatte overgive sig paa det Villaaer, at den danske Flaade tilligemed alt det

lykkede deri: thi denne fulde sille et vist Antal Soldater for sit Gods, og Balget af dem beroede paa ham. Bondekarlen blev der ved i Birkeligheden ufri, da Herremanden kunde sende ham bort som Soldat, naar og saalænge han vilde.

*) Denne bestod af Blokksibe d. e. gamle Orlogssifie, som laae fast paa Rheden og ikke længere være ubrustede til at seile. Den egentlige Flaade laae i Havnens og tog ikke Deel i Slaget, fordi den ikke fulgte Tid til at udrustes.

Skibsmateriale, der var i Arsenælet, skulle udleveres til Englaenderne, som derpaa efter 6 Ugers Fortid skulle forlade Sjælland. En Folge af dette skammelige Angreb var en heftig Krig med England, hvori de Danske med deres Kanonbaade vel tilføjede Englaenderne nogen Skade, men i hvilken paa den anden Side den danske Handel blev ødelagt, da Fjenden tog Skibene og Landets Producter ei kunde føres ud uden at falde ham i Hænderne. Under disse Omstændigheder døde Christian den Syvende (1808).

B. Frederik den Sjette, der, som ovenfor er sagt, egentlig allerede havde regjeret længe, da han blev Konge, besteg Thronen under saare vanfælige Omstændigheder. Krigen med England fortsatte, og med den mægtige Napoleon, Europas Beherber, sluttedes en noie Forbindelse: men, hvad Ingen lunde forudse, selv denne blev til Danmarks Skade. Thi da Napoleons Magt var gaaet til Grunde ved det ulukkelige Tog til Rusland (1812), angrebe de imod ham forbundne Magter Danmark, hans sidste Forbundne, og en stor Hær af Svenske, Russere, Preussere o. fl. faldt 1813 ind i Holsteen. De Danske hjæmmede tappert imod dem, men Overmagten var altfor stor: Danmark maatte begivenme sig til at slutte Freden i Kiel (1814) og ved samme aftaae Norge til Sverrig; til Erstatning deraf fik Danmark det lille Hertugdømme Lauenburg. — Norge vilde imidlertid ikke finde sig i denne Bestemmelse, og Prinds Christian (den senere Christian den 8de i Danmark), som var Statholder i dette Land, lod sig ubraabe til Konge i Norge, hvilket han tillige gav en fri Forfatning. Men da en svensk Hær rykkede ind i Norge, og engelske Flaader hindrede al Tilførsel af Korn tilføres, hvorved Landet vilde være blevet utsat for Hungersnød, maatte Nordmændene give efter. Norge blev da som et selvstændigt Rige med en egen Forfatning forenet med Sverrig under en fælles Konge, som dengang var Carl den 13de. Efter ham fulgte 1818 Carl den 14de eller Carl Johan, en fransk General (Bernadotte), som af de Svenske var blevet valgt til Kronprinds.

C. Tilstanden i Danmark efter Krigen var høist sorgelig.

Handelen var tilintetgjort ved den langvarige Spærring tilføres, Flaaden var borte, en uhøre Gjeld var gjort og Pengevæsenet i den største Forvirring, især fordi Regjeringen, af Mangl paa andre Udveje, havde udgivet en sandan Masse af Sedler, at de tilført i Virkeligheden neppe gjaldt for en Tyvendedeel af det, de løde paa. Områder blev Pengevæsenet efterhaanden ordnet og bragt paa en fast fod: men for mange hundrede Familier havde disse Pengemæltninger medført Tabet af deres hele Formue. Først siden og efterhaanden hævede vort Fædreland sig til større Velstand.

65. Europa fra 1815 til 1830.

Efter de forfærdelige Krige, som længe havde bragt Forfryrelse og Elendighed over en stor Deel af Europa, nød det siden i over 30 Aar en temmelig almindelig Fred, iskul forfryret ved Krige paa enkelte Steder. Men i flere Lande herskede stærke indborets Bevægelser. Mesten overalt var der to Hovedpartier, der stode stridende imod hinanden: det ene vilde have Kongemagten indskrænket ved Folkets Deeltagelse i Regjeringsanliggenderne; det andet vilde vedligeholde den uindskrænkelte Kongemagt og de høiere Staenders Forrettigheder samt udelukke Mængden fra al Indflydelse paa de offentlige Anliggender. Strax efter Pariserfreden havde Rusland, Østerrig og Preussen sluttet den saakaldte hellige Alliance, ved hvilken Hærsterne forpligtede sig til at „regjere fredeligen og christeligen og vaage som Fædre over deres Undersætters Vel“. Efterhaanden tiltraadte flere Hærster dette Forbund: blets Bestrebelser gif imidlertid ogsaa ud paa, i en altfor høi Grad at underlue al Uttring af fornuftig Frihed. Især viste dette sig i Tyskland, hvor der herskede en almindelig Utilfredshed over, at Hærsterne ikke havde skjenket Folkene de Friheder, som blevе lovede 1813, da Folkene opfordredes til at reise sig for at afsætte Napoleons Lag: der stiftedes deraf mange hemmelige Forbindelser, hvis Hensigt var at omstyrte de bestaaende Statsforfatninger ved voldsomme og strafværdige Midler. Deltagerne i hine Forbindelser blevе forfulgte og straffede.

A. I Spanien, Portugal, Sardinien og Neapel udbrød i Aarene 1820 og 1821 Opstand, og en constitutionel Regjeringsform indførtes. Men østerrigste Tropper indførte snart med Magt den gamle Tingenes Orden i Italien, og i Spanien bevirkede en fransk Armee uden synnerlig Modstand det Samme, hvorpaa Kongen, Ferdinand den 7de, med grusomt Tyrannie forfulgte og henrettede Anführerne for det constitutionelle Partie, tildeels Mænd, som i tidligere Tider havde kjempet for ham imod Napoleon. Ogsaa i Portugal herstede lange Uroligheder og Borgerkrig, indtil den trolsøe og grusomme Dom Miguel, som søgte at frarive sin Broderdatter Maria da Gloria Thronen, 1834 blev tvungen til at forlade Landet.

B. Grækerne havde i tidligere Tid ofte forsøgt at afslætte det tyrkiske Yag, men stedse uden Held. I Aaret 1821 udbrød en Opstand, hvis Udsalg tilsidst var heldigere. Tyrkernes Ra-serie slæffede sig Luft i Forkulgelse af de ulykkelige Grækerne, der vare i deres Magt: i Konstantinopel myrdedes mange Lufinde, og den øverste Bisshop hængtes anden Paaschedag paa Kirkens Dør. Grækerne i Peloponnes gjorde imidlertid tapper Modstand og fordrove Tyrkerne. Da kom den øgyptiske Vicekonges Son Ibrahim med en stor Hær, erobrede og ødelagde en stor Deel af Landet. Stormagterne i Europa betragtede den greske Opstand med ugunstige Øyne, fordi de ansaae den for en Folge af de almindelige revolutionære Bevægelser i deres egne Lande. Endelig hørte de dog Menneskelighedens Røst og besluttede at standse dette Myrderie: Folkene havde lange hættet deres Deeltagelse for de ulykkelige Grækerne. En forenet engelsk, fransk og russisk Flaade affendtes til Middelhavet og befalede Ibrahim at standse sine Ødelæggelser. Men da han afsatte deres Forestillinger, og da Tyrkerne endog skjede en Officer, der var sendt for at underhandle, gav den engelske Admiral Codrington Signal til Angreb, og i det berømte Søslag ved Navarino (20de Octbr. 1827) ødelagdes den tyrkiske Flaade; Aaret efter maatte Ibrahim drage bort. Siden forte Rusland en heldig Krig mod Tyrkiet, i hvilken General Paske-

witsch seirede i Asien og General Diebitsch drog over Balkan imod Konstantinopel; i Freden (1829) erkendte Tyrkiet Grækenlands Uafhængighed. Grækenland fik siden en Konge i Prinds Otto af Bayern.

66. Europa fra 1830 til 1848.

A. I Frankrig døde Ludvig d. 18de i Aaret 1824 og efterfulgtes af sin Broder Karl d. 10de. Under ham evobredes (1830) Algier, paa Grund af nogle Hornærmelser, som Deien (eller Fyrsten) havde tilføjet den franske Consul. De Franske maatte dog i flere Aar føre en heftig Kamp med Arabernes Anführer Abd-el-Kader, der tilsidst maatte overgive sig og førtes som Fangen til Frankrig (i Aaret 1852 blev han frigiven og lever nu i Syrien). — Folket var imidlertid yderst misfornæret med Regeringens Streben efter at undertrykke Folkesfriheden, hvor den lunde, og at tilbageføre saa Meget som muligt af Tilstandene før 1789. Da derfor Kongen udstedede nogle Forordninger, hvorved Friheden indfrankedes og Landets Forfatning franskedes, udbrød en Opstand, ved hvilken Borgerne i Paris efter tre Dages (27de—29de Juli 1830) blodige Kamp i Gaberne seirede over Tropperne, der tilsidst gik over til dem, og afsatte Kongen, der var flygtet og derpaa begav sig til England. Man udnævnte dernæst til Konge Ludvig Philip, Hertug af Orleans, som siden med stor Klugsel og Kraft regjerede Landet; heftige Partikampe og Oprør forstyrrede dog flere Gange siden dettes No, og Ludvig Philips Liv var ofte udsat for Smigmorderes Angreb.

B. Dette i Frankrig givne Eksempel fandt stærkere eller svagere Efterligning paa flere Steder. I forskellige tydse Staater forefaldt ulykkelige Oprør, dog i det Hele uden vigtige Folger. I Belgien havde man stedse været misfornæret med Foreningen med Holland. Ved Efterretningen om Revolutionen i Frankrig udbrød Opstand i Brüssel, og de Kongelige Tropper maatte forlade Staden. Siden drog Prinds Frederik med 29,000 Mænd mod Brüssel og erobrede en Deel af samme: men efter tre Dages heftige Kamp, hvorved en Deel af Staden ødelagdes,

maatte han forlade samme. Siden blev, efter mange Stridigheder, Prinds Leopold af Sachsen-Coburg Konge i Belgien, og en Fred med Holland tilveiebragtes.

I Polen voktes ogsaa Haabet om at afaa det forhadte russiske Lag og gjenoprette det gamle polske Rige. I November 1839 udbrød Opstanden imod Vicekongen, Storhøvst Constantin, Keiserens Broder, som maatte forlade Landet. De Forsøg, der gjordes for at inlede Underhandlinger, mislykkedes, da Keiser Nicolaus, som 1825 var fulgt efter sin Broder Alexander paa den russiske Throne, fordroede ubetinget Underkastelse; og i Polen rustede man sig til den afgjerrende Kamp. I Begyndelsen syntes ogsaa de tapre Polakkers retfærdige Sag at skulle seire: den russiske Hær, som forsøgte at erobre Warschau, maatte efter en højest heftig og blodig Kamp trække sig tilbage, og i flere af de russiske Provindser, som før havde hørt til Polen, udbrød Opstand. Men Overmagten var dog for stor, og Nabomagterne, Preussen og Østerrig, begünstigede Russernes Foretagender; hertil kom Uenighed imellem Polakkene selv. Trods den heftigste Modstand trængte den russiske General Paskewitsch frem imod Warschau og indtog Staden efter en ræsende Kamp. Levningerne af Hæren maatte siden capitulere, og Polen blev i Virkeligheden en Provinss af Rusland.

C. I Thyrkiet havde Sultan Mahmud den 2de med voldsom Haand tilintetgjort Janitscharernes Corps, der var Thyrkernes fornemste Stridsmagt, meest fordi de modsatte sig hans Bestrebeler for at indføre europæisk Krigskunst og Skinnet af Cultur. Vicekongen af Egypten, Mehemed Ali, der forresten arbeidede paa det Samme i sit Land, som han regjerede ganske uafhængigen, stræbte ogsaa at bemoegte sig Shrien og flog de thyrkiske Armeer, der gif imod ham; men Russernes Indflydelse twang hans Søn Ibrahim til at gaae tilbage, og hans Planer blev ikke opfyldte.

D. I Spanien døde Kong Ferdinand den 7de og blev efterfulgt af sin umhndige Datter Isabella under Formynderstab af Moderen, Enkedronning Marie Christine.

Men den afdøde Konges Broder Don Carlos gjorde Fordring paa Kongeværdigheden, fordi hidtil den qvindelige Linie havde været udelukket fra Thronfolgen. Heraf fulgte en blodig Borgerkrig, som varede i flere År, indtil Dronningens General Espartero overvandt og forjog Carlisterne og twang Enkedronningen til at drage til Frankrig (1840). Men Espartero blev 3 År efter ved en Opstand twungen til at forlade Spanien, Dronningen blev erklæret myndig og siden gift med en Fætter.

E. I Danmark døde Frederik den 6te*) 1839 og hans Fætter Christian den 8de besteg Thronen. Den af Mange nærede Forventning om en friere Forfatnings Indførelse blev ikke opfyldt, fordi Kongen troede, at den rette Tid dertil endnu ikke var kommen. Derimod blev vigtige Forbedringer indførte i Bestyrelsen af Landets indre Anliggender; en almindelig Velstand herstede, og Christian den 8des Regjeringstid var overhovedet en meget lykkelig Periode for Danmark: han regjerede sine Undersaetter i den samme milde og faderlige Vand som hans Forgænger. Derimod var saa godt som hele det danske Folk med Rette bekymret over den Svaghed og Ubestemthed, som Regjeringen visste imod de bestandig vorende Bevægelses i Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen.

I Slesvig og Holsteen havde efterhaanden dannet sig et thysfindet Partie, ledet af de augustenborgske Prinds Christian, Hertug af Augustenborg, og Prinds Frederik Emil, Brodre til Christian den 8des Dronning. Dette Parties Hensigt gif ud paa at løsøre Slesvig fra Danmark og knytte det til Holsteen og Thysland: det opstillede derfor ideligen i Skrifter og under Forhandlingerne i Provindsialstænderne den falske Paastand, at disse to Hertugdømmer være selvstændige Stater, der kun saalønge være forbundne med Danmark under en fælles Regent, som Mandsslinien regjerede, hvorimod de paastode, at, naar denne uddøde, en anden Arvefølge, end den i Danmark, gjaldt for „Slesvigholsteen“ (sa-

*) Overgangen til en friere Forfatning var under ham blevet forberedet ved Indførelse af raadgivende Provindsialstænder (1831).

ledes kaldte de Hertugdømmerne med et selvopfundet Navn), hvilket da vilde tilfalde det augustenborgske Huus. Disse Planer lettedes ved den Undertrykkelse, hvor den paa Thysk dannede og thyskfindede Embedsstand i Slesvig holdt det danske Sprog: thi skøndt dette var og er Folkesprog i det Meste af Slesvig, brugtes dog af Embedsstanden næsten kun det Thyske, og i en stor Deel af Hertugdømmet hørtes i Skoler og Kirker ikke Thysk, imedens der i Familierne kun taltes Dansk. Kongen misbilligede vel paa det Alvorligste hine Bestræbelsler og Uttringer: men hans milde og eftergivende Charakter manglede den Kraft, som havde været fornøden til at skaffe hans velmeente Lovbud og Foranstaltninger Eftertryk, og hans Bestræbelsler modarbeides af Prindsen af Augustenborg (Frederik Emil), hvem han usorsigtigen havde gjort til Statholder i begge Hertugdømmerne, hvorved han stod i Spidsen for både den civile og den militære Magt der. Imidlertid havde Christian den 8de maaстee dog først disse Forvilkinger til en ret heldig Løsning, hvis ikke Døden uformodentlig havde bortfaldt ham (d. 20de Januar 1848), just som voldsomme Omvæltninger indtraf i Europa.

66. Begivenheder i Aarene 1848—1852.

A. Ved Begyndelsen af Aaret 1848 hersede i en Deel af Europa, især i Frankrig, Italien og Thyskland, en urolig Gjøring, især i Fabrikernene, hvor Modsatningen imellem Enklestes Overflod og Luxus og Mængdens Nød og Elendighed ofte er saa stor. Hos den arbejdende Klasse hersede der almindeligen Misundelse og Had imod deres lykkeligere Medborgere, og hine ubidende og uophylte Mennesker hylde begjærligen til den forføreriske Tale, som samvittighedsløse eller vilblede Talere fremførte for dem, og som gik ud paa, at al Ejendom burde være fælleds, og at Ingen havde Ret til at eie Mere, end han behøvede; deraf skulde Staterne indrettes anderledes end hidtil, Ejendommene deles o. s. v.

Ogsaa denne Gang udgik det første Sted til Bevægelsen fra Frankrig, hvor Regjeringen ikke ganske uden egen Skuld var forhadt eller foragtet. Det kom fra uralige Optrin efterhaanden til en formelig Opstand, som efter blodige Gadekampe endte med, at Kong Ludvig Philip maatte flygte (den 22de Februar), og Frankrig erklæredes for en Republik. Provindserne fulgte, som altid i Frankrig, snart Hovedstadens Exempel. Men voldsomme Partifampe hjemsgøgte Republikken, i Spidsen for hvilken en Tid lang stod den brave General Cavaignac. En frugtfuld Opstand („den røde Republik“) i Paris dæmpedes efter et hederst blodigt Slag i Gaderne (23—27de Juni 1848), efter hvilket over 10,000 Døde bedækkede Palpladsen. Endelig blev Ludvig Napoleon, en Broderson af Napoleon Bonaparte, ved almindelig Afstemning af Folket valgt til Præsident for Republikken paa 3 Aar. Med ham fik man en fast og dygtig Regjering, og deraf onsfede den allerstørste Deel af Folket at beholde ham, imedens Fleertallet af Nationalforsamlingen nærede andre Planer. Napoleon oploste da denne Forsamling med Magt (2den Decbr. 1851) og lod sig af Folket vælge til Præsident for 10 Aar. Allerede Aaret efter blev han imidlertid ved ny Afstemning af Folket valgt til Keiser, og udraabtes hertil den 2den Decbr. 1852.

B. I næsten alle thyske Stater udbrosde 1848 revolucionære og demokratiske Bevægelser, voldsomme og blodige Optrin: i de fleste tabte Regjeringerne for en Tid al Magt, og maatte som villieløse Nedslaber lade sig henrive af Strommen, der fæstede Alt overende. I Østerrig tvang en Opstand i Wien den hidtil alformændende Minister Fyrst Metternich til at flygte, hvorpaа en constitutionel Regjeringsform blev oprettet, imedens Keiseren (Ferdinand den Første) forlod Hovedstaden; siden nedlagde han Regjeringen til Fordeel for sin Broderson Frantz Joseph. — I Preussen udbrosd ligeledes Opstand i Berlin. Kongen, Frederik Vilhelm den Fjerde, lod først Tropperne gjøre Modstand imod Folket, men tabte siden Modet, bortfjerneede Tropperne og gav sig Mine af frivilligen at stille sig i Spidsen for Bevægelsen, maaстee ogsaa fordi han haabede

at høves til tydsk Keiser. Forbunds dagen (de tydsske Staters forsamlede Gesandter) i Frankfurt maatte magtlos see til under alt Dette; snart efter vegg den Pladsen for et Parlement eller Forsamling af Deputerede, som vare valgte rundt om i Tydskland, og som nu skulde give Tydskland en ny Forfatning, imedens den østerrigiske Erkehertug Johan midlertidigen udnævntes til Rigsforstander. Men denne Forsamling viste sig ligesaa uflasket til at opfylde det store Hørv, til hvilket den havde kaldt sig selv, som overmodig og anmassende i at krenke Andres (iher Danmarks) Retigheder. Endelig fik man (1849) en Forfatning færdig, ifølge hvilken Tydskland skulde være et Keiserdømme. Man tilbød Kongen af Preussen Keiserværdigheden, men han vilde (eller turde) ikke modtage den. Da endelig Regjeringerne efterhaanden kom til større Magt, vilde de ikke mere adlyde denne „Centralmagt“: tilført blev Levningen deraf med Magt forbrevet fra Frankfurt, omrent paa samme Tid som preussiske Tropper dæmpede en Opstand i Storhertugdømmet Baden (hvor Storhertugen var forlaget af Republikanerne) og i Rhinbaiern. Allerede tidligere havde Kongen af Preussen med Militærmagt jaget den preussiske Størderforsamling fra hinanden og uden sammes Medvirknings givet Riget en Forfatning. Endelig kaldte (1850) Østerrig tilligemed nogle andre tydsske Staater den gamle Forbunds dag tilbage ved at lade deres Gesandter møde i Frankfurt, og Alt vendte i Tydskland efterhaanden tilbage til det Gamle.

C. Østerrig havde imidlertid gjennemgaaet en lang og haard Kamp. I Italien udbrød allevegne Opstand: Kongen af Neapel maatte give sit Land en fri Forfatning (som siden etter omstryedes); Sicilien sagte, dog forgives, at rive sig løs; Pave Pius den Niende, engang Bevægelsespartiets Afgud, blev forbrevet fra Rom; Østerrigs italienske Provindser gjorde Opstand og understøttedes af Kongen af Sardinien. Paa samme Tid erklærede Ungarn sig uafhængigt. Den store Keiserstat var saaledes sin Oplossning nær. Men Feltmarskal Radetzky overvandt Kongen af Sardinien i to blodige Slag og dæmpede med Jernhaand Opstanden i

Ovreitalien. I Ungarn antog General Tellachich, Ban (Fyrste) af Kroatien, sig Keiserens Sag: i Forening med Fyrst Windisch-Grätz, som fra Bohmen drog frem med en Armee, erobrede han Wien, hvor det demokratiske Partie siden Opstanden i 1848 havde hersket, og straffede strengt Hovedmændene for Opstanden. Derimod fortæs Kampen mod de tappre Ungarer med afvekslende Lykke, tilført med Uheld, indtil Keiser Nicolaus af Rusland sendte Østerrig et Hjelpecorps af over 150,000 Mand. Ungarerne kunde ikke modståe denne Overmagt, og Landet blev efter flere Slag igjen underkastet Østerrig (1849). Det er endnu ikke afgjort, hvordan Ungarns politiske Stilling vil blive: Regjeringen ønsker at gøre det til en Del af en østerrigisk Keelstat, Ungarn forlanger at være, som i gamle Dage, et eget Rige, kun forenet med Østerrig under en fælles Regent. I Italien blev Paven gjenindsat af en fransk Hær (efter heftig Modstand), og ogsaa der vendte Alt tilbage til det Gamle.

67. Begivenheder i Narene 1852—65.

A. Det tyrkiske Rige har allerede længe været i en saadan Tilstand, at dets Oplosning, idetmindste i Europa, synes at maatte være nær forestaaende. Den største Del af Befolningens er Christne, og selv af Muhamedanerne ere mange ikke Tyrker; men dette Folk har dog Herredømmet over de andre og undertrykker dem, medens disse i Dannelske staae over det. Statens Finanter ere dessuden forstyrrede, Landet er trods sin naturlige Rigdom fattigt og Regjeringen svag og ubuelig.

I Naret 1853 troede den russiske Keiser Nicolaus Tiden at være kommen til at udføre den allerede af Katharina II. nærede Tanke, at samle under sit Herredømme de Millioner Christne, der i Tyrkiet høre til den i Rusland herstende graest-katholske Kirke, og til den Ende bemægtige sig de tyrkiske Lande i Europa. Han gjorde Fordring paa Det til at beskytte de der levende Christne; da den tyrkiske Regjering ikke vilde inddrømme dette, kom det til Krig. Vestmagterne, Frankrig og England, vilde ikke taale hin paatenkte Udvidelse af Ruslands Magt;

de forbandt sig med Thyrkiet og sendte Flaader og Hære til dets Understøttelse. En fransk-engelsk Hær, til hvilken siden kom et Hjelpecorps saavel fra Sardinien som fra Thyrkiet og Egypten, landede paa Krim for at erobre Festningen Sebastopol og ødelægge den der liggende russiske Flaade. Heraf udviklede sig en med uhøre Anstrengelser og Mennesketab forbundne Kamp, i hvilken ved Siden af Beleiringen flere Slag leveredes imellem Armeerne (Thyrken var omtrent ligestor paa begge Sider, over 150,000 Mbd.). Om sider toge de Allierede, efter en forsædlig Artilleriekamp, med Storm Festningsværkerne i den sydlige Deel af Staden, som Russerne derpaa forlode for at sætte sig fast i den nordlige Deel: de Allierede kunde nu ødelægge Flaaden, men havde Udsigt til at begynde en ny Beleiring af den nordlige Deel. Paa samme Tid havde Thyrkerne og deres Allierede kæmpet imod russiske Hære ved Donau og i Asien. Om sider gjorde Freden i Paris (1856) Ende paa denne blodige Krig: Ruslands Herredømme over det sorte Hav og Donauflodens Mundinger skulle ophøre, de Christne i Thyrket skulle staae under Stormagternes fællede Beskyttelse, forresten blev Alt i Hovedsagen som for.

Midt under Krigen var Keiser Nicolaus død og efterfulgtes af sin Søn Alexander II., som allerede i sin korte Regering har gjennemført et stort og skjønt Værk ved at opnæve Liv-egenskabet og frigjøre Bondestanden i hele sit vidtsstige Rige. En langvarig Opstand i det ulykkelige Polen er blevet dæmpet med en Haardhed, som vistnok stred imod Keiserens eget menneskejærlige Sind. I Thyrket er Tilstanden siden den Tid ikke blevet hunderlig bedre end før: det hedder vel, at de Christne skulle behandles i alle Henseender lige med Muhammedanerne, men i Virkeligheden steer det ikke.

B. I Italien vedblev Gjøringen. Man var allevegne, undtagen i Kongeriget Sardinien, misfornset, enten fordi Regeringen var uduelig og dog tyrannisk (som især i Neapel og Sicilien samt i Kirkestaten), eller fordi den dog førtes af Fyrster af fremmed (thdsk) Herkomst: overalt ønskede den oplyste og friindede Deel af Befolkningen „Italiens Enhed“ d. e. Forening

af hele Italien under een indfødt Fyrste. Dette kunde kun ske derved, at Østerrigerne, som besadde en stor Deel af Øvre-italien og ved deres Militærmagt holdt den misfornsiede Befolkning i de mindre Stater i Tømme, fordrives fra Italien, at de øvrige Fyrster affattes, og Paven mistede sin verdslige Magt. Den eneste Maade, hvorpaa dette Maal kunde naaes, var, at man sluttede sig til Kongen i Sardinien, Victor Emanuel; og han, eller rettere hans dygtige Minister Cavour, stillede sig nu i Spidsen for den folkelige Bevægelse i Italien, opmuntret af den franske Keiser. Han forlangte, at Østerrig skulle opgive den Ret, det allerede i længere Tid havde tiltaget sig, til at blande sig i de andre italienske Staters indre Anliggender. Den østerrigske Keiser afviste denne Fordring, og forlangte derimod, at Sardinien skulle formindste sin Krigshær o. s. v. Herover udbrød 1859 den italienske Krig imellem Østerrig paa den ene Side, Sardinien og Frankrig paa den anden. Keiser Napoleon, der selv ansatte den sardinisk-franske Hær, seirede i to Slag over Østerrigerne og tvang dem til Freden i Villafranca, hvorved Østerrig aftod den vestlige Deel af Lombardiet til Frankrig, som igjen overlod det til Sardinien*): de fordrivne Fyrster i Småstaterne (Toscana og Modena) skulle vende tilbage, og Italien i Fremtiden udgøre en Forening af Stater.

Men hermed var det folkelige Partie i Italien aldeles ikke tilfreds: man forlangte „Italiens Enhed“, og de fordrivne Fyrster bleve ikke modtagne. Da stillede den øde, om end sværmeriske Garibaldi**) sig i Spidsen for Bevægelsen og udførte, idetmindste for den største Deel, med glimrende Held sit store Værk, Italiens Befrielse fra fremmed Herredømme. Han samlede i Øvreitalien, hemmelig understøttet af Regeringen, en Skare af omtrent 1000 Mand og landede med den paa Sici-

*) Siden overlod dette til Frankrig Hertugdømmerne Savoyen og Niassa, som efter Beliggenhed og Sprog rigtignok nærmest hørte til Frankrig.

**) Allerede i den italienske Krig havde han ansat en tristare imod Østerrigerne.

lien; her strømmede flere til ham, og Den erobredes. Derpaa (d. 8de August 1860) gif Garibaldi med 4000 Mand over til fastlandet: Ansørerne for de kongelige Tropper, der sendtes imod ham, viste sig feige eller forræderiske (de overgave sig eller forenede sig med ham), og allerede d. 6te Septbr. holdt Garibaldi under ubeskrivelig Jubel sit Indtog i Hovedstaden Neapel: Kongen var med Dronningen og en Deel af Hoffet flygtet til Fæstningen Gaëta, som efter tapper Modstand maatte overgive sig i Febr. 1861. Kong Victor Emmanuel tog nu aabenlyst Partie med Garibaldi, slog Resten af de neapolitanske Tropper og blev efterhaanden hyllet som „Konge af Italien“. Iklun dette Lands nordøstlige Deel, „Venetien“, som Østrig beholdt, og Resten af Kirkestaten (Staden Rom med omtrent 200 \square M.) behøfles ikke af ham: det Sidstnævnte holdes endnu besat af franske Tropper, som her beskytte Paven, den katholske Kirkes Overhoved, og ikke tilstede et Angreb paa denne Levning af hans verdslige Besiddelser. Hermed er det nationale Partie i Italien ingenlunde tilfreds, det vil have hele Italien forenet og Rom til Hovedstad*). For det Første lader dette sig dog neppe udføre: Florents er nu bleven Hoved- og Residentstad for Kongeriget Italien, og der arbeides ivrigt for at gjenoprette et fredeligt Forhold imellem Kongen og Paven.

C. I Grækenland blev den svage og uduelige Kong Otto (en bairf Prinds) fordrevet af sine misfornsiede Underfaarter, som derpaa valgte den danske Prinds Vilhelm, Søn af Kong Christian IX., til Konge under Navnet Georg I. Ifølge Befolkningsens Ønske overlod England de ioniske Øer, som det havde besiddet fra 1815, til Grækenland. Det er at haabe, at nu efterhaanden Ro og Orden og dermed en bedre Tilstand vil indtræde i dette lille, af Partistridigheder forsyrede Land.

D. I det engelske Ostindien udbød 1857 en blodig og farlig Opstand. Befolknigen hadede Englænderne deels for-

*) Garibaldi, som paa egen Haand vilde gennemføre dette, blev i en Træfning med de kongelige Tropper satet og fangen (i August 1862).

medelst den uretfærdige og haarde Behandling, den maatte dae, deels af religiøse Grunde; de indfødte Tropper grebe derfor med Et til Vaaben, dræbte Officerne og udøvede skrækkelige Grusomheder imod Europeerne. Først 1859 lykkes det England efter store Anstrengelser at underkne Landet, i hvis Regierung der nu foretages endel Forbedringer. — Med China have Europeerne havt flere Stridigheder, fordi disse ville tiltinge sig friere Adgang til højt store Rige og nøde det til at aabne sine Havne for Handelen. England og Frankrig i Forening sendte en Flaade og Hær derover, hvilke nærmede sig Hovedstaden og twang Keiseren til at give efter; paa samme Tid maatte han aftaae Landet Nord for Amurfloden til Rusland. I China selv har i flere Aar en blodig Opstand ødelagt store Dele af Landet og er endnu ikke undertvungen.

Nordamerika har i de sidste Aar (1861—65) været Skuepladsen for en overordentlig blodig og langvarig Borgerkrig, som har kostet over 1 Mill. Mennesker Livet, paahydet Landet en uhyre Gjeld og gjort store Stroekninger i det Shdlige til Ørkener. Anledningen dertil var Spørgsmålet om Negerslaveriet, Strid og Skinfryge mellem de nordlige Stater, som drive Kornavl o. s. v. og ingen Slaver holde, og de sydlige, hvor Plantager (især af Bomuld) dreves ved Slaver. Krigslyken var længe afveglende, en Mængde blodige Slag leveredes, og den uhyre Tids Opfindelser i Krigsvæsenet, navnlig Pandserstribke o. d., anvendtes her i et Omsfang og med en Kraft, som man ikke før har kjendt. Områder have Shdstaterne maattet buse under, og Unionen vil vel blive gjenoprettet; det er at haabe, at Negrene nu virkelig ville blive frigivne og Orden og Ro efterhaanden vende tilbage. — I Mexico, hvor der længe havde hersket Borgerkrig og Monarchie, har en fransk Hær indsat den østrigiske Prinds Maximilian til Keiser.

68. Danmark i Aarene 1848—65.

A. I Danmark var Christian den Ottende død (den 20de Jan. 1848) og hans Søn Frederik den Syvende

kontinen paa Thronen, fort førend Revolutionerne i det sydlige Europa udbrøde. Paa hvert Fædreland havde disse en afgjørende Indflydelse. Det oprørste Partie, om hvilket ovenfor (§ 65, D) er tale, havde vidst at vække for sig en levende Deeltagelse rundt om i Thyskland, og at fremstille Udførelsen af dets Planer som en tydlig Nationalshag. Den tydligste Forsængelighed fandt sig smigret herved; Ønsket om at slæffe Thyskland en Sømagt nærede Hysten til Erhvervelsen af Hertugdømmerne, og det erobringssyge Preussen vilde gjerne udvide sin Magt i Nordthyskland ved at slabe en ny lille Stat, der skulle staae under dets Beskyttelse, eller, efter Omstændighederne, ved selv at bemægtige sig dem.

Kong Frederik den Shvende antog i Marts 1848 et nyt Ministerium, der tildeles bestod af Mænd, som i Skrift og Tale havde tilraadet at optræde kraftigen imod de oprørste Bevægelser i Hertugdømmerne, til den Ende at adskille Slesvig fra Holstein og knætte det nærmere til Kongeriget. Heraf toge Augustenborgerne og deres Partie Anledning til at lade det længe iforveien paatænkte og forberedede Oprør udbrøde, idet de foregav, at Kongen havde været tvungen til hin Minsterforandring og maattet handle imod sin egen Billie, saa at de modsatte sig ikke Kongen, der var ufri, men Demokraterne i København! Prinsen af Augustenborg overrumpled Kendsborg og bemægtigede sig samme, og inden fortid bare begge Hertugdømmerne underkastede den „provisoriske Regjering“, som Oprørerne indsatte. Militærmagten gik med Undtagelse af Enkelte (meest indfødte Danske) over til Oprørerne, tildeles ifølge hittent Foregivende om Kongens Usfrihed: Kongen af Preussen tilfagde Oprørerne sin Beskyttelse.

Den danske Regjering, som ingenlunde var forberedt paa en saa pludselig Krig, rustede sig imidlertid, understøttet af en magless opoffrende Begeistring hos Folket, for med Magt at undertrykke denne meest af trolese Embedsmænd fremkaldte Opstand. Det Armeekorps, som efterhaanden samlede sig ved Syllands Grænde, drog ned i Slesvig, slog en Deel af den fjendtlige Hær (Insurgenttropper og Frislarer fra Thyskland)

ved Bæ (den 9de April) og forjog den fra Slesvig, hvorpaa den danske Hær, omtrent 11,000 Mand stærk, tog en Stilling Syd for Slesvig, tildeels paa det gamle Dannevirke. Her blev den (den 23de April) angrebet af en langt overlegen fjendtlig Hær, anført af den preussiske General Wrangel, som med over 20,000 Mand var sendt Insurgenterne til Hjælp, og maatte efter det tappreste Forsvar vige. Af Armeen gik derpaa den største Deel over til Als, som nu blev en vigtig Festning: en Bro forbundt Den med Fæstlandet, imedens stærke Batterier og Kanonbaade gjorde Fjenden Overgangen umulig. Glaaden blokerede imidlertid Thysklands Havn, optog dets Skibe og tilføjede dermed dets Handel stor Skade. Wrangel besatte Slesvig og det sydlige Sylland. I to Træsninger (den 28de Mai og den 5te Juni) kjæmpede siden den danske Hær (fra Als af) i Sundeved tappert imod Fjenden. Ifølge Forestillinger af andre europæiske Magter, især Rusland, England, Frankrig og Sverrig (som sendte et Troppekorps til Thjen, uden forresten at gjøre nogetomhøstet Skridt til en virkelig Hjælp for Danmark), drog den fjendtlige Arme ud af Sylland. Fjendtlighederne standfædes ved Vaabenstilstanden i Malmø. Ifølge samme skulde Kongen af Danmark indsætte en Regjering i Hertugdømmerne; men de af ham udnevnte Mænd funde ikke komme til at udøve nogen Mynbighed, da Kongen efter Vaabenstilstandsbetingelserne ikke maatte lade Tropper rykke ind for at slæffe dem Lydighed, og det af den tydligste Centralmagt indsatte „Statholderstab“ (Grev F. Reventlov og Advokat Befeler) vedblev at regjere i Hertugdømmerne.

B. Da Oprørerne og Thyskland ikke vilde give efter i deres ammassende Fordringer, udbrød Krig igjen i Foraaret 1849. Imod den danske Arme, som i det højest udgjorde 35,000 Mand, drog en Hær af over 70,000 Fjender, af hvilke de 50,000 var Rigstropper, anførte af General Brittwitz; Insurgentarmeen kommanderedes under ham af den preussiske General Bonin, der var traadt i „slesvigholsteens“ Ljeneste. Den danske Hær gik deels fra Sylland, deels fra Als ind i Slesvig, men trak sig tilbage for den fremrykkende Overmagt,

saaledes at den største Deel af Armeen gif tilbage til Als (hvorfra en Deel forlagdes til Øyen), omtrent 10,000 Mand under den tappre General Rye trak sig op til Jyllands Grandse. Et Angreb, som en Deel af Flaaden gjorde paa Hjendens Landbatterier ved Eckernförde, havde et højt ulykkeligt Udfald; Linieslibet „Christian den 8de“ sprang i Luftten, og Fregatten „Gefion“ maatte overgive sig (den 5te April). Insurgentarmeen besatte Kolding den 20de April. Den danske General Bülow angreb samme der den 23de April, og lastede Hjenden efter en hætig Gadekamp ud af Øyen; men da en forsøgt omgaaende Bevægelse ikke lykkedes, og Hjenden beskyd Øyen med Granater og Kugler, hvorved en Deel af samme blev ødelagt, forlod de Danske igjen Øyen, for at ikke denne albedes skulde opoffres: Træninguen var saaledes uden videre Folger. Den 7de Mai droge Rigstropperne ind i Jylland; det Meste af den danske Hær gif tilbage til Fredericia, hvil Castningsværker om Vinteren vare blevne ifladsatte og forsterkede. Dennes Beleiring begyndtes nu af Insurgentarmeen, imedens Rigstropperne under bestandig Kamp med General Ryhs Brigade droge længere imod Nord og til sidst besatte Aarhuus. Af Fredericia blev en Deel ødelagt ved Hjendens Bombardement, og Beboerne flyttede over til Øyen, imellem hvilken Ø og Castningen Forbindelsen vedligeholdtes af Sømagten. Men den 6te Juli gjorde den danske Armee et Angreb fra Castningen paa Beleiringshæren, stormede, trods den heftige Modstand og derfor med stort Tab, med stor Tapperhed Hjendens sterke Slæder, erobrede hans hele Beleiringssteds foruden en Deel Feltartillerie, Bagage og Ammunition, kort, hans hele Lejr, samt gjorde 2000 Fanger. Destoværre kastedes denne glimrende Seir med den hætemodige Ryhs Død. Insurgentarmeen flygtede mest til Veile og søgte hjælp hos Rigstropperne. Faa Dage efter standede Vaabenstilstanden af 10de Juli Hjendtlighederne. Ifølge denne blev den sydlige Deel af Slesvig besat af preussiske Tropper, den nordlige af svenske og norske: Vesthrelsen af Landet, skulde en dansk og en preussisk Commissair samt en engelsk Boldgiftsmand føre i

Hælledskab. „Statholderstab“ brød sig imidlertid ikke herom, men vedblev at regjere i Holsteen samt i Sydslesvig, hvor den preussiske General vægrede sig ved at slappe Vesthrelsen Lydhed, uagter Preussen havde forpligtet sig dertil. — Efter lange Underhandlinger imellem Preussen og de Magter, der mere eller mindre varmt antog sig Danmarks Sag, blev endelig den 2den Juli 1850 en Fred sluttet imellem Danmark og Thysland, ved hvilken dette altsaa forpligte sig til ikke mere at understøtte Oprørerne i Holsteen. Desvagter tillod Thysland og især Preussen fremdeles, at Frivillige og Penge strømmede til hine, og imedens Thysland forlangte, at Danmark ikke maatte angribe Holsteen, fordi det hørte til Forbundet, vilde det ikke underlykke Oprøret der, hvortil det efter samme Forbunds Love var forpligtet. Derefter drog den danske Hær, omtrent 40,000 Mand stærk, under General Kroghs Anførelse ind i Slesvig, og her maatte de af den preussiske General Willisen anførte Oprøreres Haardnakkenhed efter bølle under for den glimrende Tapperhed, med hvilken de Danske ved en i to Dage (den 24de og 25de Juli 1850) varende Kamp drev Hjenden ud af hans stærke Stilling ved Idsted og vandt en herlig Seir. I dette blodige Slag faldt den tappre Divisions-General Schleppegrell (ligesom Ryh en Nordmand af Fødsel). Hjenden rommede hele Slesvig med Undtagelse af de ved Rendsborg nærmeste Egne. Den danske Hær indtog og besættede en stærk Stilling tvers over hele Landet, og forsvarede samme med sin tidslige Tapperhed imod Hjenden med stor Overmagt foretagne Angreb ved Midsunde (i Septbr.) og især ved Frederiksstad (i Begyndelsen af Octbr.): efterat denne ulykkelige Ø var bleven for den største Deel ødelagt ved sex Dages Bombardement, stormede Hjenden flere Gange, men blev hver Gang slaaet tilbage med stort Tab. Efter disse mislykkede forsøg paa at overvælde den danske Hærs Stilling paa Fløiene, og derved omgaae samme, foretog Hjenden intet nytt Angreb; thi Modet og Tilliden dertil var tabt. — Hertugdømmet Slesvig regjeredes efter Slaget ved Idsted efter af Kongen ved en dertil udnævnt Minister.

Endelig befalede Østerrig i Spidsen for Forbundet „Statsholderflabet“, at underkaste sig Forbundets Besalinger; et østerrigst Troppecorps støffede (i Januar 1851) denne Besaling. Myndighed ved at beseætte Holsteen. Øftedetsfor „Statsholderflabet“ indsattes i Holsteen en Regierung af en dansk, en østerrigst og en preussisk Commissair; den største Deel af Insurgenthæren oplostes, og de mange tusinde Frivillige o. s. v. hjemsendtes (en Deel af Officererne udvandrede til Amerika).

Midt under Krigens Storme blev Danmarks nye konstitutionelle Statsforfatning ordnet ved den af Rigsforsamlingen vedtagne og derpaa af Kongen (den 5te Juni 1849) stadfæstede og givne Grundlov, som tillige skulde gjelde for Slesvig, hvilket dog aldrig blev tilfældet.

C. Krigen var saaledes endt, men det danske Monarchies Forfatning var endnu ikke ordnet. For at nære dette og faae de thyske Tropper bort, som holdt Holsteen besat, udstedte Kongen i Januar 1852 en Kundgjørelse, hvori han erklærede at ville samle det Hele til en constitutionel Heelstat, hvori alle hans Undersaatter skulde have lige Rettigheder; tillige antog han et nyt Ministerium, af hvis Medlemmer Bluhme og A. S. Ørsted var de mest fremragende. Under dette forandredes den tidligere i Danmark gjeldende Arbebefolgelov for Kongehuset, idet Qvindelinien udelukkedes fra Thronfolgen, og Prinds Christian af Holsteen-Glæborg blev, derved at de øvrige Arbeberettigede afstode deres Fordringer til ham og hans Børn, bestemt til Thronarving.

Den Forfatning, som det ovenfor nævnte Ministerium gav (1854), fandt ikke Bifald hos Fleertallet af det danske Folk, i hvis Nine den gab Regjeringen for megen Myndighed i de fælleds Anliggender og i det Hele ikke var frifindet og folkelig nok. I Decbr. 1854 affledigede Kongen hent Ministerium og antog et nyt, blandt hvis Medlemmer Hall snart blev den vigtigste; han stod siden som Førsteminister i flere Åar i Spidsen for Regjeringen. I October 1855 vedtoges en ny Forfatning for det danske Monarchie: hver Landsdeel skulde have sine egne Stænder (i det egentlige Danmark Grundloven af 1849)

for dets føregne Anliggender, i de fælleds Anliggender skulde Kongen dele den lovgivende Magt med et Rigsraad, der valges af hele Folket.

Herved var det thyske Partie i Hertugdommerne ikke tilfreds: det klagede over Tilsidesættelse (fordi de Danske varre flere i Antal end de osv.), modsatte sig desfor haardnakket ethvert Fortrag fra Regjeringens Side, og fandt i denne stammelige Fremfærd Understøttelse hos det thyske Forbund. I Thyssland begyndte nu det samme trolse Spil som før 1848: det revolutionære Partie brugte „Slesvigholsteen“ som et Stikord for at holde Gemhytterne i Bevægelse, Regjeringerne lode de urolige Hoveder tale og skrive om denne Sag saa galt, som de vilde, for at de skulde glemme at tale om Tilstanden i deres eget Hjem (thi dette sik de ikke Lov til), og Preussen ventede med sædvanlig Trædsched paa en Lejlighed til at fremme sine egennytige og eroreske Planer. Destoørre udeblev denne ikke.

Striden antog en stedse bittere Charakteer, og Forbundet truede med Execution d. e. Evang ved Militærmagt. Under disse Omstændigheder troede den danske Regjering at maatte foretage et afgjørende Skridt: den erklærede at ville udskille Holsteen med Lauenborg og give dem en selvstændig Forfatning, men derimod forene Slesvig med det egentlige Danmark ved en ny Forfatning.

D. I dette skæbnesvængre Diblik mistede Danmark ved Øsden (d. 15de Novbr. 1863) sin elskede og folkelige Konge Frederik VII., og Prinds Christian besteg Thronen under Navn af Christian IX. Hans første vigtige Regjeringshandling var, i Overensstemmelse med de fra alle Sider yttrede Ønsker og Forlangender, at stadfæste den af Rigsraadet faa Dage iforveien vedtagne Grundlov for Kongeriget Danmarks og Hertugdømmet Slesvigs fælleds Anliggender. Næsten alle de neutrale Magter advarede den danske Regjering imod dette Skridt og raabede til Eftergivenhed, men Ministeriet meente, at denne dog ikke vilde nyte, efter som det rovgjerrige Thyssland alligevel vilde oversædde Danmark. Vel fratraadte Hall som Førsteminister og

Monrad kom i hans Sted, men Regierungens Politik blev i Hovedsagen den samme.

Ulykken udeblev heller ikke. Thyske Forbundstropper rykkede ind i Holsteen, hvor de danske Tropper trak sig tilbage uden Modstand og forenede sig med den øvrige Hær, som under General Meza holdt Stillingen ved Dannevirke besat. Denne Stilling blev paa Grund af den indtraadte stærke Frost, de slette Anstalter, som varer trusne for at udruste Hæren og beskytte den imod Kulde og Mangel, samt Fjendens Overmagt anseet for uholdbar; Armeen forlod deraf om Matten mellem d. 5te og 6te Februar Dannevirkstillingen og trak sig tilbage til Dybbøl og Als samt Sylland. Saa stor Bedrøvelse end dette Tilbagetog valte, hvorved saamange Forventninger og stolte Tanker fuld en brat Ende, saa frestes dog maaßke Hæren derved fra Undergang. Men dette var kun Begyndelsen til en Række af Uheld og Skuffelser, ved hvilke man kun ikke bør glemme Fjendens Overlegenhed baade i Antal og i Væbens (især Skytsets) Beskaffenhed. Dybbølstillingen blev forsvarer med heltemodig Tapperhed, men desto mere efter Regierungens Befaling altfor lange; den toges, efterat Skanderne forlængst varer obelagte ved Fjendens overlegne Artillerie, d. 18de April med Storm. Fredericia beleiredes af de preussiske og østrigske Tropper*, som besatte det Meste af Sylland; paa Krigsministerens Befaling rømmedes Fæstningen af de Danske. I Holsteen var Prindsen af Augustenborg staaet dragen ind efter Forbundstropperne, gjorde Forbring paa Hertugdommerne og kaldte sig „Hertug Frederik VIII.“: at hans Faber tidligere høitidelig havde frasagt sig al Arveret til enhver Deel af det danske Monarchie, brød han sig ikke om, hans Slægt har aldrig skuet at bryde Trø og Love.

Danmark havde ventet, at de øvrige Magter i Europa ikke vilde forholde sig som ligegeyldige Tilskuere ved dette Thyslands

*) Preussen og Østrig havde allerede tidligere taget hele Sagen i deres Hænder, sendt Forbundstropperne hjem og erklæret, at de alene nu raadede i Hertugdommerne.

stjældige Oversald: navnlig ventede det med Grund Hjælp af England og Sverrig-Norge, som havde givet sikker Udsigt til et Forsvarsforbund med Danmark. Men Alle svigtede det trods tidligere fagre Ord, Ingen havde Andet end Raad tilovers for os. England søgte ved Underhandlinger at bilægge Striden; en Vaabenstilstand affluttedes i Mai*), imedens en Samling af Gesandter fra forfjellige Magter i London stræbte at faae en Overenskomst i stand. Der forhandledes mest om en Deling af Slesvig, men man kunde ikke enes om, hvor Grænsen mellem Danmarks og Thyslands Deel skulle sættes, og Krigen begyndte igjen (26de Juni). Tre Dage efter gift Preusserne uden synderlig Modstand over til Als og erobrede Den: de Danske indstilbede sig paa Dens Sydsidde efter et bethydeligt Tab. Om sider indtrædte nu (8de Juli) en Forandring i den danske Regierung: Monrad traadte af, et nyt Ministerium dannedes, i hvilket Bluhme blev Førsteminister. En Vaabenstilstand sluttedes d. 15de Septbr.**), hvilken førte til Freden i Wien (30te Octbr.). Ved denne afstod Danmark de tre Hertugdømmer Slesvig***), Holsteen og Lauenborg til Østrig og Preussen, som altsaa fulde raade over disse Landes Skjebne. Herom kunne de hidtil slet ikke enes. Det viser sig stedse mere, at Preussen har selv villet have dem, navnlig for i Kiels fortreffelige Havn at kunne slabe sig en Sømagt, hvorför det vil have „Prætendenten“ (Prindsen af Augustenborg) bort: dette modsatser Østrig sig, og en stor Deel af Befolningens ønsker ligesaa lidet en Tilslutning til Preussen. Imidlertid undertrykkes og fortrædiges den danske

*) Et Par Dage før havde den danske Estadre i Nordhælen bestaaet en høierlig Kamp med østrigske og preussiske Krigsskibe ved Helgoland.

**) Fjenden havde imidlertid besat hele Sylland indtil Slagen, og den preussiske Militærgouverneur Vogel v. Falkenstein udøvede, især længere hen i Østeraaret, et haardt Tryk paa Provindsen.

***) En Straftning imod Nord forblev ved Danmark til Erstatning for de indenfor Hertugdommets Grænser liggende Districter, der hørte til Ribe Stift, hvilke derimod nu lagdes under Slesvig.

findede og dansktalende Befolkning i Nordslesvig paa det Skamme-ligste, ffjøndt Preussen i den sidste Tid giver sig Mine af at ville beskytte den. Selv blandt de Thøfse er der upaaatviseelig nu saare Mange, som fortryde det Skete og hellere ønske at leve under den milde og trofaste Konge, Forhynet har ffjønket Dan-mark, end at trøffles af det preussiske Lag.
